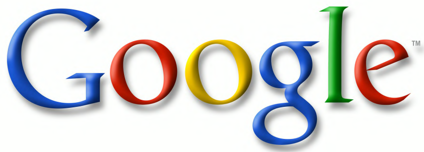

ARVARD LAW LIBRARY
4 056 974 371

Denmark 10

DANSK NAVNESKIK

BETÆNKNING AFGIVEN AF DEN AF JUSTITSMINISTERIET
DEN 4. MAJ 1898 NEDSATTE KOMMISSION

VED

FREDRIK NIELSEN
DR. THEOL., PROFESSOR

AXEL OLRIK
DR. PHIL., DOCENT

JOHANNES C. H. R. STEENSTRUP
DR. JUR., PROFESSOR

KØBENHAVN
TRYKT I UNIVERSITETSBOGTRYKKERIET (J. H. SCHULTZ)
1899

BETÆNKNINGEN AFSLUTTEDES 18. FEBR. 1899.

Indhold.

Kapitel I.

Indledning.

Ønsker om en Ændring af den Navneskik, der blev indledet ved Forordn. af 30. Maj 1828, have i en rum Tid været udtalte i snævrere Krese, og i henved Fjerdedelen af et Aarhundrede har en Ændring af den gældende Navneskik staaet paa Dagsordenen i den lovgivende Forsamling.

I Rigsdagssamlingen 1874—75 blev der ved afd. N. Albertsen og ligeledes afd. N. J. Termansen indbragt to Andragender fra 476 Mænd i forskellige Landsogne i Jylland. Der blev i disse klaget over, at den fra Fædrene nedarvede Maade at danne Børnenes Efternavne paa (ved at føje -sen eller -datter til Faderens Fornavn) var forbudt, hvorved „de urimelige Navne“ paa -sen vare fremkomne. Andragerne ønskede Lovbudet hævet, eller i ethvert Tilfælde den almindelige Skik ændret, saaledes at Lovgivningens gode Formaal, at hindre urimelige Navne og at indføre Slægtnavne, ikke blev fremmet paa en Maade, der krænkede den personlige Frihed, Folkefølelsen og Modersmaalet. Under Forhandlingen om denne Sag blev det gjort gældende, at Forordn. af 30. Maj 1828 formentlig hverken fra Administrationens eller fra Befolkningens Side var bleven rettelig opfattet, idet man ikke havde forstaaet, at dens Formaal var at bringe Befolkningen til at antage faste Slægtnavne. Det blev fra flere Sider fremhævet, at det var paa høje Tid at tilvejebringe en bedre Ordning, da den overordentlig store Mængde Navne paa -sen var i Færd med at blive „en Landeplage“. Den daværende Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet (Worsaae) erkendte, at den gængse Navneskik var en stor Ulempe, og han lovede at sætte sig i Forbin-

delse med sagkyndige og fremkalde en Undersøgelse af de herhen hørende Forhold, der kunde tjene som Grundlag for fremtidige Overvejelser. Det Udvalg, der blev nedsat i Sagen, mente, at der ikke burde være Tale om en Tilbagevenden til de gamle Navne paa -sen, dannede af Faderens Fornavn, men om Optagelse af virkelige Slægtnavne af god dansk Rod. Forhandlingen endte med, at Andragenderne bleve henviste til Kultusministeren, for at han kunde foretage det fornødne og føre Sagen videre[1]).

I den følgende Samling blev der, ved F. E. Boisen, indbragt et af 75 Mænd underskrevet Andragende om, at det maatte blive tilladt enhver Familiefader med et Efternavn paa -sen at antage et passende Slægtnavn eller at bortskære unødvendige Tilføjelser, der i Tidens Løb vare satte til det oprindelige Navn, uden at vedkommende skulde være forpligtet til at betale den foreskrevne Kendelse (16 Rdl. 5 ℔) til Statskassen, og uden at Justitsministeriet skulde kunne modsætte sig en saadan Forandring. Man tænkte sig, at det kunde paalægges de Fædre, der antog et virkeligt Stamnavn uden -sen, at lade det nye Navn indføre i Sognets Ministerialbog for deres eget og deres Børns Vedkommende, samt for egen Regning at bekendtgøre Navneskiftet i de Blade, som den paagældende selv fandt tjenligst. Dette Andragende, der sluttede sig til de i den foregaaende Samling indbragte, skulde nærmest bringe Sagen i Rigsdagens Erindring og henlede den nye Kirkeministers (Fischers) Opmærksomhed paa den. Ogsaa det blev enstemmig henvist til Ministeren[2]).

19. Juli 1878 oversendte Kultusministeriet de ovenfor omtalte Andragender til Justitsministeriet, og dette svarede under 7 Okt. s. A. Svaret gik ud paa, at en pludselig og massevis Navneforandring vilde medføre saa store Ulemper, saavel i det private Samkvem som for den offentlige Orden, at den for at kunne retfærdiggøres maatte støtte sig til meget alvorlige Grunde og knyttes til en vel overvejet, formel Fremgangsmaade, som ydede al den Betryggelse mod Misbrug, der efter Omstændighederne kunde tilvejebringes. Det

---

1) Rigsdagstidende, Forhdl. paa Folketinget 1874—75 III, 5885 f. Tillæg B. 1195

2) Rigsdagstidende, Forhdl. paa Folketinget 1875—76, 936 f., Tillæg B. 1014.

nævnte Ministerium kunde ikke finde, at der for Tiden var nogen egentlig Nødvendighed for at aabne en almindelig Adgang til at skifte Navn, og det mente, at der, selv med Hensyn til de hyppigst forekommende Navne paa -sen, næppe vilde vindes noget væsentligt ved, at de forandredes til Navne, der dog i Reglen maatte antages at ville blive dannede af Stednavne. I ethvert Tilfælde kunde Fordelene næppe veje op mod de Ulemper, som en almindelig og ubegrænset Adgang til Navneforandring utvivlsomt vilde medføre. I Henhold hertil kunde Justitsministeriet ikke finde Anledning til at foretage noget i den af Kultusministeriet antydede Retning. Foranstaltningen burde ske ved Lov, og den burde efter Justitsministeriets Formening foreløbig indskrænke sig til en Genoptagelse af den ved Forordn. af 30. Maj 1828 hjemlede Adgang til ved Daaben at give Børn nye Familienavne, under Iagttagelse af de fornødne Kauteler mod, at andres Rettigheder derved krænkedes. Kultusministeriet kunde, i sin Skrivelse af 18. Okt. til Justitsministeriet, ikke miskende Betænkelighederne ved en pludselig og massevis Benyttelse af Adgang til Navneforandring eller Nødvendigheden af Betingelser for en saadan. Vanskelighederne ved i en Lov at sammentrænge de fornødne almindelige Bestemmelser, sigtende til at undgaa Navnedannelser, der enten maatte betragtes som upassende eller vilde krænke andre ved faste Slægtnavne individualiserede Familiers Ret, vare efter Kultusministeriets Formening saa store, at Kontrollen med deres Iagttagelse ikke med Tryghed kunde overlades de vedkommende Præster. Derfor vilde det nævnte Ministerium ikke for Tiden foretage noget[1]).

Dermed blev Sagen lagt hen, indtil den i Samlingen 1881—82 paany blev bragt frem i Folketinget, idet Dønnergaard, N. J. Larsen o. fl. rettede en Forespørgsel til de to paagældende Ministre om Resultatet af deres Overvejelse med Hensyn til de af Tinget gentagne Gange anbefalede Andragender om Foranstaltninger, sigtende til Indførelsen af virkelige Slægtnavne. Hertil var ogsaa knyttet en Forespørgsel om de Regler, Justitsministeriet fulgte med Hensyn til Bevillingen af Navneforandringer. Justitsministeren (Nellemann) gjorde under

---

[1]) Love og Ekspeditioner vedk. Kirke- og Skolevæsen 1878—80, 106 f.

Forhandlingen gældende, at en Navneforandring som den paatænkte vilde medføre mangfoldige Ulemper og Forstyrrelser baade i den offentlige Tjeneste og i det private Samkvem, især naar det gjaldt om Massenavneforandringer af voksne Personer. Han hævdede dog tillige, at Justitsministeriet ingenlunde havde stillet sig ikke-imødekommende til Sagen, idet det havde foreslaaet at vende tilbage til en lignende Foranstaltning som den, der omtales i Forordn. af 30. Maj 1828. Denne Forordning, der gik ud paa at indføre faste Familienavne og at foreskrive, at Børn skulde døbes med disse, havde opfyldt sin Bestemmelse. Nu var der Tale om noget andet, om at en Mand skulde kunne sikre sine Efterkommere et andet Familienavn end det, han selv havde, naturligvis under fornødent Hensyn til, at han ikke greb ind i Tredjemands Rettigheder i den Henseende. Kultusministeriet havde ment, at den Forholdsregel, Justitsministeriet havde foreslaaet (se ovenfor), dels var betænkelig, dels utilfredsstillende, blandt andet fordi den først vilde faa Betydning for den næste Generation, og fordi det vilde være vanskeligt at lægge Dommen over det nye Navn, som ønskedes, i den enkelte Præsts Haand. Fra Justitsministeriets Standpunkt maatte der imidlertid stilles tre Fordringer til en Navneforandring: 1) en rimelig retlig Interesse; 2) Afværgelse af Indgreb i andres Rettigheder og 3) Krav om, at alle Brødre antog samme Navn. Kultusministeren (Scavenius) erklærede sig derpaa enig med sin Kollega. Men efter at der fra forskellige Sider var udtalt Sympati for en Forandring i den gængse Navneskik, udtalte ogsaa han, at det vilde være heldigt, om det Forhold, at den alt overvejende Del af Befolkningen ikke havde virkelig faste Familienavne, kunde blive ændret. Han var derfor villig til at gaa den Vej, Berg havde foreslaaet: at nedsætte en Kommission for at udarbejde en Ordbog over fremtidige Navne, der da eventuelt kunde blive autoriseret. Debatten endte med, at Ministeren lovede at tage Sagen under fornyet Overvejelse og at gøre, hvad han kunde, for at faa Bergs Tanke ført ud i Virkeligheden[1]).

Disse Planer og Overvejelser have dog ikke ført til noget Resultat. 15 Aar senere kom Sagen atter paa Dagsordenen,

---

1) Rigsdagstidende, Forhdl. paa Folketinget 1881—82, 1358 f.

idet Provst M. Nielsen i Marts 1897 indbragte et Lovforslag i Folketinget; dette var altsaa det første Forsøg paa at give Reformplanerne en bestemt Lovform. Det gik ud paa at løse ikke hele Navnespørgsmaalet, men en Del af det, ved at give enhver Mand eller Kvinde Ret til uden Betaling at optage det Tilnavn, hvorunder deres Fader og Farfader havde været almindelig kendte, eller Navnet paa en i Slægten nedarvet Ejendom. Forslaget blev modtaget med Velvilje af Justitsministeren (Rump) og i Tinget; i det nedsatte Udvalg (Sv. Høgsbro o. fl.) blev det udvidet til at omfatte alle Tilnavne, som de paagældende vare kendte under, eller som vare baarne af nogen blandt deres Forfædre, og Navnet paa enhver Ejendom, som den paagældende ejede og beboede. — I denne Skikkelse kom Loven dog ikke til Forhandling, da Samlingen udløb, og Forslaget indbragtes da i næste Samling af Udvalgets Medlemmer. Men mellem 1ste og 2den Behandling blev det omarbejdet, saaledes at Retten til Tilnavne atter indskrænkedes, Retten til Stednavne udvidedes til, at enhver kunde vælge frit blandt de Stednavne, der fandtes paa en af Justitsministeriet udarbejdet Liste. I denne ændrede Form, der tillige indeholdt forskellige andre Bestemmelser, vandt Forslaget dog ikke Bifald; adskillige af dets Paragrafer bleve forkastede eller ændrede ved 2den Behandling, og ved 3dje Behandling vedtoges enstemmig en Dagsorden, som opfordrede Regeringen til at nedsætte en Kommission til Navnelovens Udarbejdelse[1]).

Under 4. Maj 1898 tilsendte Justitsministeriet derpaa Professorerne Dr. theol. Fr. Nielsen og Dr. jur. J. C. H. R. Steenstrup og Docent, Dr. phil. Axel Olrik enslydende Skrivelser af følgende Indhold:

Under Forhandlingerne om det Rigsdagen i sidste Samling foreliggende private Forslag til Lov om Navneforandring har man fra forskellige Sider fremhævet den Betydning, som de særligt i visse Dele af Landet i ikke ringe Omfang forekommende, til Slægtnavnet knyttede Tilnavne have i folkeejendommelig Henseende, og det ønskelige i, at Adgangen til at benytte disse Tilnavne som Slægtnavne kunde fæstnes i bestemte Regler.

---

1) Rigsdagstidende, Folket. 1896—97 Sp. 5689—5704, Till. A Sp. 3993—96 og Tillæg B Sp. 3115—22. 1897—98, Sp. 919—950, 3477—3527, 3797—3803, Tillæg A Sp. 2419—22 og Tillæg B Sp. 755—66.

Justitsministeriet har under disse Omstændigheder og med Hensyn til de eventuelt fortsatte Forhandlinger om Adgangen til Navneforandring anset det magtpaaliggende at søge tilvejebragt det fornødne Materiale til Bedømmelse af disse Tilnavnes nationale Betydning og Udbredelse samt Maaden, hvorpaa deres Overførelse i Slægterne har fæstnet sig ad sædvanemæssig Vej, særligt hvorledes og i hvilken Grad de ere knyttede til Besiddelse af faste Ejendomme, samt de øvrige Forhold, der maatte komme i Betragtning ved Spørgsmaalet om, hvorvidt og eventuelt efter hvilke Regler der maatte kunne tilstedes retlig Adgang aabnet til at optage dem som Slægtnavn uden at komme retligt bestaaende Slægtnavne eller traditionelle Regler for nær.

Til dette Øjemeds Opnaaelse har Justitsministeriet troet at turde gøre Regning paa Hr. —s Medvirkning og anmoder Dem herved om at træde sammen med d'Hrr. — og —, for at der ved de Herrers forenede Drøftelse kunde tilvejebringes de Oplysninger, der som antydet ere af Betydning for denne Sags videre Fremme, eller som de Herrer iøvrigt maatte finde egnede til at tages i Betragtning til Imødekommelse af de ovenomtalte Ønsker.

Det tilføjes, at de Beløb, der maatte medgaa til Medhjælp eller paa anden Maade under de Herrers Arbejde, selvfølgelig af Ministeriet ville blive stillede til Raadighed.

Et Eksemplar af de ovenfor omtalte Rigsdagsforhandlinger vedlægges.

Efter Modtagelsen af Justitsministeriets Skrivelse rettede den saaledes udnævnte Kommission allerførst sin Opmærksomhed paa at faa Oplysninger fra saa mange Egne af Landet som muligt. Den udsendte derfor i Maj Maaned til 122 Mænd paa forskellige Egne og af forskellig Livsstilling en Redegørelse for dens Opgave og en Anmodning om at ville meddele den fornøden Oplysning om dansk Navneskik ved at udfylde et Skema, der indeholdt følgende Spørgsmaal:

1. For hvilken Egn gælde de følgende Oplysninger?
2. Er den nulevende voksne Befolkning døbt med Efternavne, som bestaa af Faderens Fornavn med tilføjet Endelse -sen? eller med det samme -sen-Navn, som Faderen havde til Efternavn?
3. Ere hyppig Mænd og Kvinder kendte under Tilnavne, der ere forskellige fra deres Døbenavne?
4. Kalde de paagældende sig selv med disse Tilnavne i daglig Tale, og skrive de sig med dem?
5. Gælder der forskellige Regler ved de enkelte Stænder og Næringsveje (saaledes for Gaardmænd, Husmænd, Fiskere o. s. v.)?
6. Hvorledes ere Tilnavnene opstaaede? af Stednavne?

af Stilling og Virksomhed? af personligt Udseende? ved Navne med uforklaret Betydning?

7. Hvorvidt benyttes disse Tilnavne sammen med Fornavnet alene eller knyttede til Efternavnet (til Eksempel sammen med -sen-Navnet)?

8. Hvorvidt ere disse Tilnavne arvelige? arves de fra Slægten? ogsaa fra Mødreneslægten? ved Svogerskab? følge de med Stedet til den, som arver det eller erhverver det? knyttes det efter Stedet givne Tilnavn ogsaa til de Medlemmer af Familien, som ikke bebo det?

9. Bæres Tilnavnet ogsaa af Vedkommendes Hustru? af hans Børn? eller faar Tilnavnet for Hustrus og Børns Vedkommende en ændret Form?

(10.) Liste over de bosatte Mænd i — By, — Sogn, — Herred [med Oplysning om:] 1. Stilling eller Virksomhed; 2. det gængse Navn paa Byens Mænd; 3. Døbenavne, for saa vidt de afvige fra det gængse Navn; 4. lader Manden sig selv kalde med Tilnavnet? 5. efter hvem er Tilnavnet arvet? hvorledes er det opstaaet?

I Løbet af August Maaned indkom der Svar paa o. 100 af disse Opfordringer; og efter at have taget et foreløbigt Overblik over Stoffet, afsendte vi et mindre Antal Forespørgsler til de Egne, der vare svagt repræsenterede, eller som der var særlig Grund til at indhente Oplysninger om. Besvarelserne herpaa sendtes os i Løbet af Efteraaret.

Kommissionen maa udtale sin oprigtige Paaskønnelse af den Velvilje, der fra alle Sider er vist den. Den har modtaget Svar fra ialt 131 Personer, og adskillige af disse repræsentere et betydeligt Arbejde. Nedenstaaende Fortegnelse giver en Udsigt over Kommissionens Hjemmelsmænd, ordnede efter de Amter, om hvilke de have givet Oplysninger. Til Sønderjylland have vi ingen Skemaer sendt, men et Par her i Landet bosatte Sønderjyder have velvilligst givet os forskellige Oplysninger. Forsaavidt nogle af vore Hjemmelsmænd have indsendt Meddelelser om to eller flere Egne, ere deres Navne opførte gentagne Gange.

Københavns Amt:

Brink Lassen, J. Forstander; Tune Landboskole
Kalkar, C. O. H. F. Sognepræst; Himmelev
Koch, H. L. S. P. Provst; Glostrup
Krøyer, H. A. Sognepræst; Taarnby
Ohlmann, P. M. Sognepræst; Ordrup

Frederiksborg Amt:

Hansen, O. J. Stud. mag.; København

Holten, J. J. Kammerjunker, Birkedommer; Hørsholm
Kissmeyer, K. F. H. Residerende Kapellan; Humlebæk
Nielsen, H. P. Gaardejer, Sognefoged; Tidsvilde
Sperling, E. A. Sognepræst; Hornbæk

Holbæk Amt:

Banke, S. F. L. Forstander; Ondløse Højskole
Bentsen, A. Bygmester, Forstander; Vallekilde Folkehøjskole
Dyrlund, F. Dr. phil.; København
Jensen, J. P. Højskolelærer; Høng Højskole
Poulsen, Fredrik. Journalist; København
Sveistrup, P. Birkedommer; Tranebjærg, Samsø
Thorsen, P. K. Cand. mag.; København

Sorø Amt:

Bondo, C. V. Provst; Skelskør
Larsen, H. Forstander; Hindholm Folkehøjskole
Munch, F. V. Sognepræst; Lille Næstved
Nielsen, M. C. B. Provst; Vemmeløv
Schørring, J. L. N. Sognepræst; Ørsløv
Spandet, S. Forstkandidat, Proprietær; Idagaard

Præstø Amt:

Bille, H. P. Landmand; Strandholt
Dahl, H. Sognepræst; Kjeldby
Feilberg, H. F. Dr. phil.; Askov
Hammershaimb, V. U. Provst; København
Hansen, Nanna. Frøken; Kallehave
Hansen, N. C. Kammerraad, Proprietær; Rødsbjærggaard
Hjort, J. L. M. Provst; Hjærtebjærg
Jensen, P. E. Lærer, Forfatter; Snesere
Kjær, Sev. Lærer, Forfatter; Kongsted
Nielsen, H. P. Lærer; Kallehave
Nielsen, M. C. B. (se under Sorø Amt)
Nielsen, Poul. Gaardejer; Gevnø
Petersen, H. Chr. Gaardejer, Sogneraadsformand; Nordgaard

Bornholms Amt:

Bennike, Vald. Højskolelærer; Vallekilde
Hjorth, A. Skoleinspektør; Rønne
Jørgensen, J. A. Lærer, Musæumsbestyrer; Ibsker

Maribo Amt:

Didriksen, N. H. Førstelærer; Thorkildstrup
Friis, Hans. Sognefoged; Skelby
Hansen, L. S. Sognepræst; Idestrup
Henrichsen, Otto. Lærer; Lillebrænde
Ishøj, C. F. A. Sognepræst; Stokkemarke

Johannessen, Lærer; Oreby
Johansen, F. F. J. Lærer; Hillested
Nielsen, M. C. B. (se under Sorø Amt)
Petersen, P. Andenlærer; Nykøbing
Toxværd, Karen. Gaardejerske; Sillestrup

Svendborg Amt:

Bischoff, G. V. Sognepræst; Drejø
Højte, J. R. Gaardejer; Taasinge
Knudsen, Chr. Sognepræst; Avernakø
Kristensen-Randers, J. P. Forstander; Ollerup Folkehøjskole
Lund, J. Forstander; Vejstrup Folkehøjskole
Nielsen, C. L. Dr. phil., Provst; Bøstrup
Pedersen, P. M. Lærer; Sørup Højskole
Steenstrup, J. V. Exam. jur., Sagfører; Ærøskøbing
de Thurah, C. H. Sognepræst; Hesselager
Tholle, Th. Provst; Rese
West, Em. Skovrider; Svendborg

Odense Amt:

Andersen, Dines. Dr. phil., Bibliotheksassistent; København.
Hansen, Th. Lic. theol., Sognepræst; Østrup
Kirkegaard, N. Forstander; Kjøng Højskole
Nielsen, R. Forstander; Særslev Folkehøjskole
Nøiesen, H. E. Lærer; Skydebjærg
Petersen, Ingrid. Frøken; Ørsted
van Wylich, W. G. Borgmester; Kerteminde

Vejle Amt:

Foverskov, Alfred. Forstander; Give Højskole
Maltesen, L. Forstander; Vrigsted Folkehøjskole
Nielsen, Martin. Forstander; Vinding Folkehøjskole
Scharling, C. L. Borgmester; Fredericia
Tygesen, J. Cand. jur., Proprietær; Lykkesgaard
Videbæk, K. Forstander; Uldum Højskole

Aarhus Amt:

Baagøe, Chr. Cand. theol., Forstander; Testrup Folkehøjskole
Deichmann-Branth, J. S. Sognepræst; Sneptrup
Elbæk, Joh. Forstander; Elbæk Højskole
Kristensen, Marius. Cand. mag., Højskolelærer; Askov
Mogensen, M. K. Sognepræst, Højskoleforstander; Astrup
Nielsen, Grønvold. Forstander; Vestbirk Højskole
Nielsen, J. Forstander; Klank Højskole
Nørregaard, J. Dr. phil., Forstander; Testrup Folkehøjskole
Randlev, R. P. Gaardejer; Taaning

Sørensen, A. P. Friskolelærer; Odder
Sørensen Thomaskjær. Forfatter; Virklund
Willer, B. Sognepræst; Endelave

Randers Amt:

Alkærsig, S. Lærer; Mellerup Folkehøjskole
Egens, C. C. Forstander; Dalbyneder Højskole
Kristensen, Marius (se under Vejle Amt)
Mortensen-Barrit, J. J. Forstander; Kolind Højskole
Olsen, E. A. Sognepræst; Anholt
Severinsen, P. Cand. theol., København
Simonsen, N. P. Forstander; Hesselballe Højskole

Aalborg Amt:

Beck, J. S. Lærer; Aaby Folkehøjskole
Hammer, J. F. Skolebestyrer; Aarup
Jørgensen, A. Forstander; Fjellerad Højskole
Kolstrup, M. N. Lærer; Ravnkilde
Kristensen, N. Lærer; Viby Højskole
Kvolsgaard, C. M. C. Seminarielærer; Ranum
Rosenørn, P. C. S. Birkedommer; Silkeborg
Saabye, Johs. Lærer; Brorstrup
Villumsen, H. Forstander; Bælum Folkehøjskole

Hjørring Amt:

Bertelsen, J. Kapellan, Højskolelærer; Vraa
Fogt, I. A. Forstander; Try Folkehøjskole
Hansen, Oscar. Dr. phil., Folketingsmand; København
Klitgaard, C. Postekspedient; Aalborg
Knudsen, N. E. F. Sognepræst; Byrum
Nielsen, M. C. B. (se under Sorø Amt)
Nygaard, S. Cand. phil.; Maribo
Winde, H. C. Cand. theol., Lærer; Thisted

Viborg Amt:

Axelsen, A. Forstander; Salling Højskole
Hvid, P. Forstander; Skals Højskole
Kristensen, E. T. Forfatter; Mølholm
Maybom, K. P. Forstander; Oddense Landboskole
Müller, Kamma. Frue; Astrup
Riis. Lærer; Tise
Schütte, Gudmund. Cand. mag.; København

Thisted Amt:

Himmelstrup, G. Forstander; Galtrup Højskole
Kvolsgaard, C. M. C. (se under Aalborg Amt)
Madelung, G. C. Provst; Sjørring
Vinding, Jens P. Brøndgraver; Kallerup

Ringkøbing Amt:

Fløe, Palle. Landmaaler; Vostrup.
Hansen, A. L. Sognepræst, Højskoleforstander; Nørre Nissum
Kristensen, E. T. (se under Viborg Amt)
Kristensen, K. Højskoleforstander; Hoven
Mogensen, M. K. (se under Aarhus Amt)
Møller, Th. C. Provst; Ølby

Ribe Amt:

Feilberg, H. F. (se under Præstø Amt)
Hansen, N. Sogneraadsformand, Gaardejer; Maltbæk
Kristensen, Marius (se under Aarhus Amt)
Lauridsen, N. A. Overlærer; Nordby
Lindbæk, J. Forstander; Vældegaard Kvindeskole
Nutzhorn, B. C. H. A. Cand. theol.; Askov
Sørensen, M. Stud. mag.; København
Sørensen, N. M. Pens. Lærer; Holsted
Winther, Mathias. Bogholder; Ladelund Landbrugsskole

Færøerne:

Hammershaimb, V. U. (se under Præstø Amt)
Jakobsen, J. Dr. phil.; København
Petersen, Fr. Sognepræst; Suderø

Sønderjylland:

Lauridsen. P. Skoleinspektør; København
Mackeprang, M. Cand. mag., Musæumsassistent; København
Physant, H. T. Stud. mag.; København

Paa Grundlag af disse Skemaer, samt med Benyttelse af den trykte Literatur og af ældre eller nyere skrevne Optegnelser[1]) have vi udarbejdet den følgende Fremstilling, idet vi dog stadig have henvendt os til forskellige sagkyndige om Oplysninger vedrørende enkelte Spørgsmaal. Blandt disse maa vi med særlig Tak nævne Arkivar ved Rigsarkivet A. Thiset og Forretningsleder ved Genealogisk Institut Sofus Elvius.

[1]) H. F. Feilberg, „Navneskik", i Tidsskriftet Dania III (1895—96) 289—330. F. Dyrlund, „Blandede Bemærkninger om dansk Navneskik, især blandt Bondestanden i visse Dele af Holbæk Amt" (denne Afhandling, der velvillig er udarbejdet som Svar paa Kommissionens Forespørgsel, vil forhaabentlig snart foreligge paa Tryk). Arbejder over enkelte Egnes Navneforhold ville blive nævnte paa vedkommende Sted.

Kapitel II.

De folkelige Tilnavne, deres almindelige Karakter og deres Betydning.

Det første og mest iøjnefaldende Resultat af Kommissionens Undersøgelser er, at der hos den danske Landbefolkning forekommer en stor Mængde folkelige Tilnavne[1]). De findes i større eller mindre Tal i alle Egne af Landet, hyppig overordentlig talrige, og den samlede Mængde af dem er større, end man hidtil har formodet, og Kommissionen fra først af ventede.

Et andet Resultat er det, at de folkelige Tilnavne kun undtagelsesvis tjene som Tillæg til det Efternavn, hvormed man er døbt. Sædvanlig træde de i Stedet for det lovmæssige Efternavn, saaledes som vi snart nærmere skulle eftervise. Derfor blive de under de bestaaende Forhold en Hindring for den gennemførte Brug af faste Slægt- eller Familienavne, som Staten nu har arbejdet paa i 70 Aar. Derimod ville de, heldigt benyttede, kunne blive en Hjælp til at naa dette Maal og samtidig tilføre Samfundet en ønskelig Rigdom af gode Familienavne.

I store Dele af Danmark har endogsaa Flertallet af Landbefolkningen saadanne Tilnavne, nemlig i Vest- og Nordjylland (Hjørring, Aalborg, Viborg, Thisted og Ringkøbing Amter), endvidere i Djursland og paa Samsø, og paa de sydlige Øer: Falster, Laaland, Langeland, Taasinge og Ærø. Paa mange af disse Steder, vistnok de fleste, naar Tallet op til to Tredjedele og derover. I afgjort Mindretal ere Tilnavnene i det sydlige og østlige Jylland (Vejle, Aarhus og til Dels Ribe Amter) og den sydlige Halvdel af Fyn. Vistnok mellem en Tiendedel og en Fjerdedel af Befolkningen bærer her Tilnavne; pletvis eller egnsvis ere de ret hyppige, men paa de fleste Steder vil dog det lavere Tal passe bedst.

---

[1]) I den efterfølgende Redegørelse bruges Tilnavn („det gængse Tilnavn“, „det folkelige Tilnavn“) alene om det Navn, hvorunder en Person er almindelig kendt i den Egn, hvor han bor, men som mangler Statens Godkendelse. I Modsætning dertil tale vi om et Daabs-Efternavn, det ved Daaben givne Efternavn; som fælles for alle Medlemmer af en Slægt er dette et Slægtnavn eller Familienavn. Derimod have vi undgaaet Ordet „Stamnavn“, der ikke egentlig har Borgerret i Sproget og er bleven brugt i højst uensartede Betydninger.

Endnu faatalligere ere de i Nordfyn og det meste af Sjælland (undtagen Sydspidsen og Fiskerlejerne). — Man vil dog faa et ikke saa lidt højere Tal, naar man medregner saadanne Navne, der nu ere gaaede ud af Brug, men i Mands Minde have været til i Slægterne, og derfor ogsaa have en Mulighed for at faa Betydning ved Navnesagens fremtidige Ordning.

Fra mange Steder haves der Vidnesbyrd om, at end ikke de nærmeste Naboer kende en Mands fulde Døbenavn. Ofte er en ældre Skolelærer den eneste, der har sikker Rede paa Egnens dobbelte System af Efternavne. Flere af vore Meddelere udtale, at den fremmede, der opsøger en Person efter hans Døbenavn, har store Vanskeligheder ved at finde ham (Silkeborg, Himmerland, Vendsyssel). Andre klage over, at Brevene gaa til de urette Personer, naar der kun staar Døbenavne paa dem (Aarhus, Djursland, Færøerne).

End ikke Øvrigheden har kunnet gennemføre Brugen af de officielle Navne indenfor sit Omraade. Kun Kirkebøgerne nævne, siden 2. Juni 1891, for næsten alle Sognes Vedkommende enhver med hans Døbenavn, og denne Fremgangsmaade har kun ladet sig gennemføre, fordi Præst eller Degn kan gøre Tjeneste som en levende Kommentar til Bogen. Paa Tiendelister opføres Folk sædvanlig med baade Daabsefternavn og det folkelige Tilnavn, paa Vælgerlister ofte alene med dette. I Retsprotokoller er Forholdet overordentlig blandet: nogle bruge kun Døbenavnene, andre sætte Tilnavnet i Parentes eller paa lignende Maade, andre skrive dette rent ud som Efternavn. Det hænder, at Embedsmænd paa samme Kontor bruge forskellig Fremgangsmaade i saa Henseende; og i de alfabetiske Pante- og Skifteregistre kan — som vi have overbevist os om — den samme Mand forekomme baade under sit Døbenavn og under sit Tilnavn. Her, ligesom ved Kirkebøgerne, raades der dog i nogen Maade Bod paa Protokollernes Ufuldkommenhed ved Embedsmændenes i Reglen ret store Personalkendskab.

Tilnavnene spille en stor Rolle, ikke blot fordi de bæres af saa mange Personer, men fordi de omfatte et forholdsvis langt større Antal af Navne end de paa Landet sædvanlige Døbe-Efternavne. Paa en af de fynske Smaaøer bære — efter Opgivelse af Stedets Præst — henved to Tredjedele

af Befolkningen Navnene Rasmus eller Rasmussen; men de kendes fra hverandre ved Tilføjelser til deres Fornavn. Som et Eksempel blandt mange paa denne Rigdom af Tilnavne kan anføres Idestrup Sogn paa Falster. Hos Beboerne af Sognets 85 Gaarde træffes følgende Række af Tilnavne: Krog, Kruse, Klover, Kylling; Graa, Gammel, Kæmpe; Grikke; Kaare, Otte, Palle, Abraham; Hovdreng, Rytter, Skytte, Skinder, Skræder, Kimer, Kusk, Kok, Kromand; Fikmand; Bosen, Tygesen, Eriksen, Ibsen, Clausen, Madsen; Mønbo, Lollik, Tæring, Fris; Vest, Skov, Bjerregaard. Altsaa et nyt Navn for hver anden eller tredje Gaard i Sognet; og endnu indenfor den sidste Menneskealder har der været adskillig flere[1]).

Til Sammenligning kan anføres nogle Oplysninger om Sognets nuværende Døbenavne. I de sidste ti Aar ere ikke mindre end 66 Børn døbte med Navnet „Hansen"; 50 med Navnet „Rasmussen", 40 som „Pedersen" eller „Petersen", 34 „Andersen", 31 „Nielsen" og lige saa mange „Jensen", 30 „Larsen". I alt ere 394 Børn under ti Aar eller lidt over 91 Procent døbte med -sen-Navne, og indenfor Sognets Bondestand er Procenttallet endnu højere. Man kan da forstaa, i hvor ringe Grad saadanne Navne løse den Opgave at være Kendetegn for de enkelte Familier, og hvorledes en praktisk Nødvendighed fremtvinger Brugen af de langt talrigere og derfor mere betegnende Tilnavne.

Nærmere at angive den samlede Mængde af folkelige Tilnavne i det danske Sprog vil være umuligt. Men enkelte Talstørrelser give dog en Forestilling om den. Fra Falster haves i de os tilgængelige Optegnelser næsten 400; men det virkelige Antal maa være en Del større. Fra Samsø nævner

---

[1]) I senere Tid ere forsvundne: Hovmand, Bonde, Smed, Pust, Jon, Rysse, Tysk. Jyde, Vibbert, Kornelius, Kannik findes nu kun i Husmandsstanden. Blandt Husmændene findes en Del af de samme Navne som hos Gaardmændene og desuden mange andre: Drage, Trane, Hare, Stang, Puge, Pille, Alling, Virke, Lang, Løj, Høj, Studs, Degn, Spillemand, Adrian, Visler osv. osv., foruden en Del rent personlige Tilnavne efter Bolig, Fødested el. lign.

Ved Skrivemaaden af de folkelige Tilnavne her og i det efterfølgende have vi benyttet den i dansk Sprog sædvanlige Stavemaade, hvor det ikke tydelig fremgik af vore Kilder, at en derfra afvigende Skrivemaade havde fast Hævd.

en enkelt Meddeler os 121 gængse Tilnavne. I Vestjylland og Vendsyssel har hver Gaard og hvert Hus sit eget Navn, der sædvanlig bruges som Tilnavn for Ejeren. Selv i saa tilnavnsfattig en Landsdel som Sjælland synes indenfor Landbefolkningen Tallet af de folkelige Navne at være langt større end Tallet paa Døbenavne.

Derfor er det naturligt, naar man trykkes af -sen-Navnenes Ensartethed og vil øge Tallet af Døbenavne, først at øse af denne nærliggende og rige Kilde.

Allerede Talrigheden af folkelige Tilnavne maa vække Interesse; men Opmærksomheden forøges i høj Grad ved at iagttage, af hvor forskellig Art disse Navne ere. Det viser sig nemlig, at Tilnavnene — saa langt fra at være øste af en enkelt Kilde, saaledes som vore mange Døbenavne paa -sen, — spænde over en Mængde forskellige Omraader og derved opnaa en Mangfoldighed og Uensartethed, der gør hver enkelt Bærer af Navnet let kendelig. Til Navne maa der ogsaa stilles den Fordring, at de udmærke sig ved Tydelighed og lydlig Skønhed; de bør indeholde et Sprogstof, der er tilstrækkelig kort, desuden let at udtale for danske Munde, og let at huske, fordi det lyder kendt for danske Øren. Endelig er det heldigt, at de skille sig fra Sprogets sædvanlige Ordstof og fra de personlige Øgenavne. En meget stor Del af Tilnavnene staar netop højt i denne Henseende. Her skal derfor gives et Overblik over Navnestoffet efter dets forskellige Arter og med dets lydlige Værdi for Øje.

En stor Klasse, der træffes næsten overalt, er de korte Tilnavne, arvede fra ældre Slægtled saa langt tilbage, at man næsten aldrig mindes Navnets oprindelige Bærer. I Virkeligheden er dette Tilnavnestof stærkt beslægtet med det, som bares af Middelalderens Adel, Borgere og Bønder. Der er i alle Stænder et ældgammelt Forraad af personlige Tilnavne, hvis Sammenhæng med enkelte Personer for længe siden er glemt. Hertil høre Navne efter Folks Udseende: Graa, Gammel, Rask, Høj, Hvid, Krog, Krøl, Kruse, Kæmpe. Endvidere Navne paa Genstande, der — ofte fra først af som Øgenavne — have været knyttede til Enkeltmand: Plov, Skafte, Kæp, Gren, Stang, Hammer; eller Dyrenavne: Ravn, Due, Svane, Høg, Hjort, Hare, Ulv, Brok,

Basse, Bille, Brems, Bi, Humle. Man kan samle endnu flere saadanne store eller smaa Grupper af ganske korte Tilnavne, f. Eks. Navnene paa Aarstider (Jul, Vinter, Sommer, Paaske).

Endnu mere omfattende og værdifuld er den store Gruppe af Navne, hvis Ordbetydning nu er forsvunden: Bang, Bus, Kaag, Kejs, Kue, Slente og mange lignende.

Hos den dannede Almenhed i vore Dage ere disse Navne i største Anseelse; de danne Aristokratiet indenfor hele Navneflokken. De ere hædrede ved at være baarne af vore ældste Adelsslægter og af mange gamle og ansete Borgerslægter. De have en Korthed, der gør dem tjenlige til daglig Brug og lette at knytte Fornavn til; og i æstetisk Henseende have de et eget Præg fra den gammeldags naive Verden, hvorfra de ere hentede: fra Dyr, Vaaben, Redskaber, legemligt Udseende. Hvor velsete de ere, kan man mærke af deres Hyppighed i Romaner til Betegnelse af Bogens Helt.

For det nulevende Slægtled af Bondestanden have de ikke saa høj Værdi. Til en vis Grad have de Anseelse som hævdvundne; men det er dog langtfra alle, der betragte dem med venlige Øjne. De minde om de Øgenavne, der stadig opstaa enten af Udseende, eller naar en Person er kommen i en eller anden komisk eller uheldig Forbindelse med en Ting. Derfor ser man saadanne Forhold, som at en Mand i Aarhusegnen, der selv har baaret Rask som Tilnavn, lader sine Børn døbe Asserballe (efter en Lod i Gaardens Mark). Derfor se vi i Østjylland og i Sydsjælland mangfoldige gamle Tilnavne svinde bort, nu da man vil aflægge „Øgenavne“; og lignende maa tidligere være sket i endnu større Omfang over hele Sjælland og Fyn. — Og dog behøvedes der næppe nogen stor Paavirkning for at faa den danske Bondestand til at sætte Pris paa disse Navne. Den Mistanke, som nagede paa deres Liv, er forsvunden, nu da Øgenavnene dø ud eller i alt Fald kun bruges i snævrere Krese. Det vil være let med den Oplysning, der findes i vore Dage, at faa Bonden til at omfatte sine Fædres Navne med Kærlighed, saaledes som det allerede er sket paa ikke saa faa Steder, og at holde dem i Hævd som et Navneforraad, der er fælles for hele det danske Folk, for Middelalderens Adel saavelsom for de Stænder, der først senere arbejdede sig frem. Her vil sikkert kun kræves, at Befolkningen rundt

om i Landet vækkes til at agte paa dem, — og selvfølgelig at Statsmyndigheden indtager det Standpunkt overfor dem, som er det naturlige.

Der er en Gruppe af Navne, som ved deres Korthed og et vist djærvt Præg slutte sig til de korte gamle Tilnavne. Det er Folkenavne, Betegnelser for Beboerne af Danmarks enkelte Egne eller af Nabolandene. Hver Egn bruger en Mængde af dem til at betegne Indvandrere fra nærliggende Strøg; snart træffes gamle, sjældne eller helt uddøde Former, der ere gaaede i Arv i Slægterne fra fjærne Tider, snart de Tilnavne, som nylig ere tillagte selve Indvandrerne og deres nærmeste Efterkommere. I vore Optegnelser ere vi stødte paa følgende. Først de korte gamle Navne Jyde, Lolle og Lollik eller Lolk. Fra Limfjordsegnene: Vendelbo, Skagbo, Tybo, Haaning (fra Hanherred), Hannesbo, Morsingbo, Furbo, Sallingbo og Harbo eller Hasselbo (fra Harsyssel); fra de sønderjyske Øer: Alsing, Førringer og Sildringer; i Kattegatsegnene: Molbo og Helbo (Helgenæs), Aabo og Lovring (Opsyssel og Lovsyssel i Østjylland), Samsing, Læsing, Tunbo, Labo og Seerbo (Tunø, Endelave og Sejrø), Refsing og Ossing eller Odbo (fra Sjællands Halvøer Refsnæs og Odsherred). Endvidere Fynbo, Ærebo og Øbo; det sidste er fælles for Beboerne af de fynske Smaaøer; ude paa selve disse Øer bruger man derimod særskilte Navne f. Eks. Lybo eller Lybe om en Mand fra Lyø; ligesaa Strynbo (fra Strynø). Fra Øerne Syd for Sjælland træffes Mønbo og Falstringer og desuden særlige Betegnelser for Folk fra mange Smaaøer og Næs: Tæring, Hasling, Volsing, Gejsing og Batting (Tærø, Hasselø, Vaalse, Gedser [?] og de nordlaalandske Smaaøer). Vi kunne gerne medtage Skonning og Halling (fra Skaane og Halland). Hertil kan endnu føjes de nylavede Navne Sjællænder og Langelænder (ogsaa Jyllænder og Fynlænder kan træffes paa Sjælland); Laalænder, saaledes som den nyindvandrede i alt Fald kaldes paa Falster (ældre Slægter hedde derimod „Lollik“ eller — sjælden — det endnu ældre „Lolle“); ogsaa Bornholmer og Slesviger kendes. Sikkert findes der mange flere Befolkningsnavne i Brug som Tilnavne, uden at de ere komne til vor Kundskab, saadanne som Aggerbo, Himmelbo, Angelbo, Sundebo, Annibo (fra Anholt) osv. Men nogle Egne have gennemført Navnedannelsen endnu langt

stærkere. I de sjællandske Fiskerlejer langs Øresunds Kyst nævner man forskellige Slægter efter deres Hjemstavn i skaanske Fiskerlejer: Kulbo, Vibo, Raabo (fra Kullen, Viken, og Rå); paaLaaland har man brugt den endnu ældre Endelse *-ing* til at danne Tilnavne ikke blot af Navne paa Øer og Næs, men vistnok ogsaa af Landsbyers Navne (Ringsing af Ringseby eller Ringsebølle).

Hertil skal saa føjes alle Navne paa Udlændinge (eller paa Folk, der have faret til Udlandet): de nu forstenede Navne Fris og Holst, Holse; det sidste hedder ogsaa med nyere Form Holstener eller paa Jydsk Holstner; Svensk, „Norsker", Hollænder og Tysker, Rysser eller Rysse, og det nylavede Prøjs; ogsaa Ungermand og Tyrk findes.

Alene paa dette lille Omraade af Navnedannelse kan der findes Snese af gængse Tilnavne, og en Del Navne af denne Art opstaa stadig fra ny.

Til Folkenavnene slutte sig en hel Del Tilnavne med Endelsen *-mand*. De betegne i Reglen en snævrere Kres af Personer, sædvanlig et enkelt Steds Beboere, efter deres Hjemsted: Hedemand, Bjærgmand, Aamand, Ømand, Havmand, ja selv Uglemand og Ravnemand (af Uglegaarden og Ravnehuset). Paa visse Egne, Sjælland og Bornholm, findes lignende Dannelser af *-bonde(n)*.

Ved Siden af de gamle Tilnavne have vi en anden stor Kilde i Brugen af de gammeldags Mandsnavne til Slægtbetegnelse. Vi finde dem mange Steder som en rig Bestanddel af Navneforraadet, saaledes paa Falster og Laaland og i hele Nordjylland; et enkelt Sted, nemlig i Djursland, maa de endogsaa nævnes som Hovedstammen. Kendte man dem alle, vilde man undres over, hvor fyldigt et Udvalg man fik af den danske Oldtids Navnerigdom. Mangfoldigheden fremkommer her, fordi én Egn har bevaret noget, en anden andet, af hvad der for et Tusind Aar siden var i almindelig Brug over hele Landet. Fælles for flere Egne er nu især visse bibelske Navnes Brug: Jon, David og Abraham. Falster har et særskilt lille Forraad af hollandske Mandsnavne (indkomne lidt før 1552); ellers er der kun lidt af nyere Laan i denne Gruppe. Denne Art af Slægtnavne er hidtil sjælden gaaet over til at blive Daabs-Efternavne; men den er i sig selv rigtig og naturlig nok. Det er i høj

Grad ved forældede Mandsnavne, at baade Tyskland, England og flere andre Lande have faaet deres rige Navneforraad. Hvorfor skulde vi ikke bruge dette Forraad, naar vi have det i Kraft af en hjemlig, Aarhundreder gammel Udvikling? Det kan indvendes, at nogle af disse Navne — i alt Fald for mere bogkyndige — ville føles som Fornavne, f. Eks. Aksel, Erik, Iver, Holger. Men paa de enkelte Egne er der mangfoldige Navne, der ere helt uddøde som Personnavne og kun tjene som Slægtnavne, saa dér paa Egnen ville Efternavne som Palle og Jon lyde godt nok. Og selv om man stiller sig paa et snævert Bogsprogs Standpunkt, ville mangfoldige Navne være komne saa stærkt paa Afstand, at man ikke vil føle mindste Betænkelighed ved at bruge dem som Efternavn. F. Eks. (fra Sjælland): Bjørn, Bose, Sakse; Isak, David, Sammel (ɔ: Samuel); Grejs (ɔ: Gregers), Vensel (ɔ: Vincents). Eller (fra Laaland): Alifas, Bagge, Badike, Børre, Dan, Ebbe, Haagen, Kaare, Mys, Piper, Sier, Skafte, Sten, Stense, Sunke, Tage og Tue; Abel, Albrekt, Hannibal, Herman, Hildebrand, Jov (ɔ: Job), Lippert, Lyder, Rejmer, Rejnholdt, Stoffer, Valter, Verner. Fra Vendsyssel: Arild, Byrri, Faste, Kjeld, Orm, Otte, Ulv, Tule, Vogn; Balser, Bent, Bertel (udt. Batel), Bærent, Eller, Goske, Gregers, Henning, Muns. Og paa samme Maade fra mange andre Egne; se f. Eks. nedenfor under Falster, Samsø og Djursland.

Man har stundum udtalt den Tanke, at man kunde regulere alle disse folkelige Navnedannelser ved at gøre dem til -sen-Navne; Byrri-Jens skal da omsættes til Jens Børgesen, Hans Adrian til Hans Adriansen osv. Men have vi ikke -sen-Navne nok i Forvejen? Naar den folkelige Navnedannelse har skabt et kort og fyndigt Navn, hvorfor skulle vi da omskabe det til et udtværet? Netop som de ere, øge disse Navne bedst vort Forraad.

Endvidere træffes det Forhold, at mange Navne paa -sen findes som folkelige Tilnavne, forskellige fra det døbte Efternavn og arvede ned fra ældre Slægtled. I Bondestandens Øjne — i alt Fald efter mange af vore Meddeleres Opfattelse — gaar dette saaledes til, at Børn og Børnebørn bevare Tilnavnet efter en eller anden kendt og fremragende Mand. Men samtidig er der et andet Krav, som sker Fyl-

dest. Naar man sammenligner disse Menneskers Døbe-Efternavne og deres gængse Tilnavne, viser det sig stadig, at Tilnavnene indeholde en Mængde sjældne og ejendommelige -sen-Navne, saadanne som Børsen, Kjeldsen, Torsen, Truelsen, Trølsen, Tuesen, Tygesen, Ubbesen, Udsen, Ydesen, o. s. v., medens Døbenavnene ere ulige mere trivielle. Dette har dels sin Grund i, at man ved at betegne Personer med Tilnavne efter en Bedstefader eller Oldefader er kommen til at bevare de tidligere gængse, nu bortdøde Navne, dels i, at der ligefrem skete et naturligt Udvalg af gode Navne, idet altid de sjældnere Navne gav tydeligere Betegnelse for den enkelte; et Navn som Petersen eller Rasmussen vilde — selv om det havde været baaret af en mere fremragende Mand — kun mindre klart betegne Folk som hans Efterkommere. Vi have her et Navnestof, der kun byder Fordele; næppe et eneste af disse Navne kan vække Betænkeligheder. Hidtil har denne Gruppe været hæmmet, idet de paagældende ikke gerne skrev sig med et saadant Tilnavn, fordi det fremkaldte Forestilling om et andet Døbenavn end deres virkelige. Men dersom Navnet fik retslig Grund under Fødderne, var denne Vanskelighed fjærnet.

I alle de hidtil omtalte Navne træffer man det fuldt tildannede Navnestof. Dette kan ikke i samme Grad siges om Betegnelser for Stand og Virksomhed; her maa tages Hensyn til de højst forskellige Maader at bruge dem paa.

Først er der de gængse Betegnelser for Landhaandværkerne som Jens Smed, Per Skræder, Rasmus Skomager; Haandværksnavnet er føjet som en Titel til Personens egentlige Navn (Fornavnet). Standsnavnet kan ogsaa sættes foran som første Sammensætningsled: Smed-Jens (Vendsyssel), Slagter-Niels-Olsen (Sjæll.; det første Ord er da stadig betonet, ikke, som naar vi sige Slagter Niels Olsen). Baade den foransatte og den eftersatte Form er lydlig ganske ensartet med de virkelige Tilnavne, men er næppe mere end en Standsbetegnelse. Først naar Standsnavnet ikke mere udtrykker Mandens virkelige Gerning, og især naar det arves ned til Efterkommerne, bliver det egentligt Tilnavn.

Tilnavnene Smed, Skræder, Væver, Skomager træffes hyppig blandt Husmænd, hvis Fader eller Farfader har drevet

paagældende Haandværk. Men i de allerfleste Tilfælde bliver Navnet ikke af lang Varighed, oftest ikke længere end de Mennesker leve, som have set Barnet vokse op i Smedje eller Skomagerstue. Arven fra Faderens Haandværk er derfor hyppigere end fra Farfaderens, endsige fra Oldefaders eller Tipoldefaders. Thi i Tidens Løb er der vokset nye Jens Smed'e og Per Skræder'e op, som have nærmere Krav paa Navnet. Der gives dog Undtagelser. En Meddeler fra Aarhusegnen nævner, at alle Medlemmer af en Familie kaldtes med Tilnavnet „Skræder“ undtagen de to Mænd, der selv vare Skrædere. I de sydlige Øers Gaardmandsstand træffes „Smed“, „Skræder“, „Skomager“, „Snedker“ og „Væver“, som vistnok i et Par Hundrede Aar have været knyttede til visse Gaarde; naar Navnet først er knyttet til en bestemt Gaardmandsbolig, har det Betingelser for at leve længe, thi dér véd man, det ikke er Haandværksbetegnelse. Dog selv indenfor disse Øer viser det navnerige Sydfalster lidt Kølighed overfor saadanne Navne, ganske svarende til moderne Byboers Opfattelse. I det hele ere Landboerne mindre tilbageholdende overfor Haandværksnavne; eksempelvis kan anføres, at en Mand nylig har ladet sin Søn døbe „Christen Christensen Snedker“: man er jo vant til, at Tilnavnene bestaa af Sprogets sædvanlige Ordstof. Hvad iøvrigt Bybefolkningen angaar, gøres der dog Forskel paa Navne; Væver er ubetinget bedre som Familienavn end Skræder eller Snedker.

Til denne svagere Gruppe høre alle de almindelige Landhaandværk, lige til Murer og Urmager, desuden Kusk og Tjener, Post, Soldat, Dragon, Jæger.

Men ved Siden af disse er der andre Standsbetegnelser, der let afgive arvelige Navne. Den, der har tjent hos et eller andet Herskab, giver hyppig Standsnavnet i Arv til sine Efterkommere i mange Slægtled: Præst, Provst, (Bisp), Greve, Prins. Men en endnu talrigere Klasse udgøre de forældede Standsnavne, som igennem en Række af Menneskealdere maa have været førte videre som blotte Tilnavne: Bonde (ɔ: Selvejer), Bryde, Landbo, Kaader, Foged, Hovmand, Hovdreng, Hovmøller, Buder el. Bojer (ɔ: Tilsiger til Hovarbejde); Munk, Kannik, Pilt; Rytter, Skytte; Hugger, Skinder, Suder og Kimer.

For alle de Navne, vi her have omtalt, er det fælles, at de gøre Indtryk af noget levende og personligt, som ofte savnes i vor officielle Navnedannelse med dens Bynavne og udenlandske Slægtnavne. Landalmuens gamle Mandsnavne saavelsom Standsnavne og Folke- eller Bopælsbetegnelser pege hen paa et enkelt Menneske som Ættens Stamfader. Dyrenavne have endnu stærkere det levende Præg. Selv døde Ting som Plov og Pil, Kæp og Stang, vække Forestillinger om Personer, der i gamle Dage førte disse Redskaber, og der er i Sproget en Følelse af, at saadanne Ting allerede fra gammel Tid af (i Virkeligheden lige fra Oldtiden) ere brugte til Øge- eller Kendingsnavne for Mennesker. Der er en umiddelbar Friskhed over dem og et Pust fra gamle naive Tider, da Vaaben og Redskaber eller Vilddyr spillede en større Rolle end nu — og da en Helbo blandt Samsinger eller en Lollik blandt Falstringer var en udenlandsk Mand.

Stednavnene have en meget stor Plads i den folkelige Tilnavnsdannelse, ligesom de have blandt Slægtnavne i Købstæderne. Men der er den Forskel, at Købstædernes — af Staten godkendte — Skik ret ensidig kaster sig over Sogne- og Landsbynavne; Folkeskikken har langt mangfoldigere Kilder at øse af, det enkelte Hjems Navn spiller en langt større Rolle, og til Betegnelse af disse Hjem har Landbefolkningen ikke blot de officielle Navne, men ogsaa et endnu større Tal af korte Dagligdagsudtryk.

De officielle Navne paa Ejendomme ere — som man kan se f. Eks. i Postadressebogen — i Reglen sammensatte af to Ord, hvoraf det sidste er -gaard, -hus, -holm og undertiden -bjærg, -lund, -bæk, og det andet indeholder en eller anden Ejendommelighed ved Stedet (Vanggaard, Dyrlund, Katholm o. l.). Saadanne Navne bruges nu almindelig som Tilnavne i Vestjylland og Vendsyssel; det er dem, Folk selv kalde og skrive sig med: Mosgaard, Duholm, Kokholm, Enghus; og nu til Dags udgøre de Hovedmængden af disse Egnes Tilnavne; der findes dog et stort Tal af de kortere, ældre Stednavne. Ogsaa i andre Egne, f. Eks. paa Fyn, sparsomt paa Sjælland, bruges en Del sammensatte Gaardnavne som Tilnavne.

Derimod er der en Mængde folkelige Navne paa de for-

skellige Hjem, som bestaa af et eneste Ord, idet man ikke betegner Gaarden særlig, men blot den Plads, den ligger paa. Naar man vil tale om en Gaard eller et Hus, siger man blot Skoven, Heden, Mosen, Klitten, Bakken, Bjærget, Bækken o. s. v. Beboerne af disse Steder omtales da som dem „i Skoven“, „paa Bjærget“; men i mangfoldige Tilfælde føjes dette blot til som Kendingsnavn: Hans *Skov,* Søren *Mose,* *Hede*-Vogn, Jens *Bjærre.* Her har Folkemaalet en Rigdom af forskellige Ord til at udtrykke smaa Afskygninger i Betydningen: Bjærg, Bakke, Banke, Nakke, Brink, Kold, Pold, Knold, Høj o. s. v. Saadanne Navne dannes for alle Ejendomme, der ligge paa aaben Mark; desuden afgiver selve den sammenbyggede Landsby et langt større Antal Stednavne, end man kunde formode: den, der bor ved Dammen, hedder Dam, den ved Kæret Kær, den ved Bommen Bom, og den ved Leddet Lej; et Knæk paa Bygaden hedder Krog eller Krang og kan give sin Ejer Tilnavn; en Afkrog giver Tilnavnet Vraa; Navnet Holm kan udgaa fra en af Lavninger omgiven Gaard inde i Byen (se nedenfor under Østjylland); fremdeles er der selve Ordet Gade, samt Gyde og Snort (snæver Gyde). Desuden nævnes de yderstboende Gaardmænd efter Verdenshjørner: Øst(er) og Vest(er), Sønder og Nør. Er der kun ét Husmandssted inde i Byen, kaldes dets Beboere med Tilnavn „Hus“. I denne Forbindelse kan det oplyses, at en Slægt i Ølby Sogn i Vestjylland kalder sig „Gaard“ efter (Ølby)gaard der i Sognet; lignende Oprindelse har vel ogsaa „Gaard“ paa Falster og „Gaarden“ eller „Gaarn“ samt „Hust“, „Hukst“ i Vendsyssel.

I hvilket Omfang disse korte Stednavne bruges som faste Tilnavne paa hver enkelt Egn, afhænger nærmest af, hvor stort et Forraad af Stands- eller Mandsnavne der er overleveret fra gammel Tid. Som Hovedregel gælder, at de forekomme overalt i Jylland i rigelig Mængde, men mere sparsomt paa Øerne; ingen Egn med større Navnemængde mangler dem helt.

Den folkelige Navneskik har dog ogsaa andre Midler til at skabe de korte Tilnavne, som den ynder saa meget. Af sammensatte Navne tager den ofte kun den første, mest ejendommelige Del. Et Tilnavn *Stamp* i Vestjylland udgaar fra en Stampemølle; i en Udflyttergaard ved Storkeskoven

(Sydsjælland) føre Beboerne Navnet *Stork*; en Slægt i Vendsyssel kaldes i Flæng *Ravn* eller *Ravnhøj* o. s. v. Dannelsen af Navne som Stamp, Stork, Ravn er naturligvis bleven fremmet ved, at man var vant til at knytte lignende korte, karakteriserende Navne til den enkelte Person.

Landsbynavnet og Sognenavnet indtager en ikke helt lille, men dog begrænset Plads i den folkelige Navnedannelse. Det tilføjes ikke gerne, naar man kender det mere betegnende Navn for vedkommendes Bopæl; og det tilføjes heller ikke gerne, naar Landsbyen ligger saa langt borte, at man ikke kender den: i saa Tilfælde bruges nemlig Landsnavne som Jyde, Samsing, Sjællænder. Desuden have i mange Egne, og især i dem med den rigeste Navneskik, Gaardmændene mindre Tilbøjelighed til at antage Landsbynavne end Husmandsklassen, thi deres Fødegaard eller et dertil knyttet Tilnavn er kendt i videre Krese end Husmændenes. Endelig er der visse Egne med en rig og fintfølende Navneskik, som gør Forskel paa Landsbynavnene efter deres Art, idet de almindelige Endelser -strup og -lev er mindre velsete[1]). Landsbynavnene findes altsaa som en Blanding ind imellem det øvrige Navnestof, aldrig som Flertal. Kun i Vestjylland (samt paa Færøerne) tilhører Flertallet af Navne en enkelt Klasse, Gaard- og Husnavnene; overalt ellers har den folkelige danske Navnedannelse sin Styrke i, at den øser af forskellige Kilder og derved opnaar den nødvendige Talrighed og Afveksling.

Samler man alle de Mængder af Tilnavne, der ere spredte over forskellige Egne, vil man opdage endnu en yderligere Kilde til deres Mangfoldighed. Folkemaalenes Forskellighed eller den stedlige Ulighed i Navneskik kløver ofte det samme Tilnavn i flere. Børgesen forekommer under mindst 6 forskellige Former: 1) Børgesen, 2) Børresen, 3) Børsen, 4) Børse, 5) Børre, 6) Byrri, (henholdsvis Nordsjælland, Falster, Laaland og Vendsyssel). Paa Sjælland, Fyn og Samsø findes Tilnavnet „Svane“; men paa Falster og Laaland hedder det altid

---

1) I samme Sogn paa Falster findes Virke og Skovby i Gaardmandsstanden, Idestrup og Alslev blandt Husmændene. Paa Samsø kunne vi følge Klejs og Gylling tilbage til det 17de Aarh., Begtrup og Hyrup kun til det 18de, Almstok, Sjørslev, Skærsheden o. s. v. ere indvandrede som Soldaternavne i det 19de Aarhundrede.

„Svan", hvad der er Fuglens gamle Navn (oldn. *svanr*). Man har i Jylland Bak ved Siden af Bakke, Bjerre ved Siden af Bjerg; Vogn i Vendsyssel, men „Vohn" paa Samsø; Deen i Sønderjylland, men Degn i Nørrejylland; Ejerne af Gaarde ved Navn „Hywen" (ↄ: Højen) i det østlige Jylland blive paa et Sted kaldte „Høj", paa et andet „Højen". Ogsaa Folkemaalenes særlige Ordforraad øger Navnemængden. „Kok" kan som jydsk Tilnavn betyde en Hane, men ikke naar det forekommer paa Øerne. „Visping" har været brugt som Tilnavn i Sydsjælland; endnu kaldes en Hveps i Egnens Sprog for en Visping. „Drage" er almindeligt paa Falster, og det betyder i Egnens Sprog en Andrik. Paa lignende Maade udgaar der et stort Navneforraad fra de mange stedlige Udtryk for Jordsmonnets Beskaffenhed og fra de forskellige Tiders og Steders Navne paa Virksomheder.

Alt i alt har det folkelige Tilnavn, saaledes som det lever den Dag i Dag, paa fortrinlig Maade udnyttet det danske Sprogs Midler til Navnedannelse. Kun en eneste ypperlig Kilde, Landsbynavnene, har det ikke øst af saa rigeligt som den efter sit store Forraad fortjente; thi først for den Befolkning, der flyttede fra Landsbyerne ind i Købstæder, fik Landsbynavnet den store Navneværdi. Men paa mange andre Punkter staar det over Byernes og den højere Kulturs Navneforraad: først og fremmest i Mangfoldighed, dernæst i Korthed, ogsaa ved sin lydlige Klang og sit danske Præg, ved den æstetiske og historiske Værdi, som ligger i dets Emner fra Naturen og fra en svunden Tids Liv, og som knytter sig til Mindet om velkendte gamle Slægter i Adel og Borgerstand.

Ikke hele det folkelige Navneforraad har saa høj Værdi. At Folkeskikken undertiden har holdt paa saa gængse Navne som Olsen og Povlsen (og dette er dog ret sjældent), tør vi næppe dadle; har ikke vort Aarhundredes „højere" Kultur øst langt større Mængder af intetsigende -sen-Navne ud over Landet? Snarere maa vi betegne en Del af dens Haandværksnavne som ufuldkomne paa Grund af deres altfor dagligdags, virkelighedsagtige Præg. Men her maa man lægge Mærke til, at den folkelige Navneskik stadig skyder Navnene af disse Klasser fra sig og kun i et vist ringe Maal har gjort dem til faste, arvelige Navne; Navnedannelsen er — ligesom

al Sprogdannelse — en Organisme, der under normale Forhold regulerer sig selv. Men ogsaa med en anden Faktor maa der her regnes. Er et Ord først knyttet fast til en Person eller en Slægt som dens Navn, vil den stadige Hævd bære det oppe; nogle ville maaske finde Navne som Hjelm og Skafte altfor oldtidsagtig krigerske, Maler og Væver for dagligdags; men alle disse Navne forekomme dog som Døbenavne, endogsaa paa københavnske Skilte og Dørplader, uden at nogen tager Forargelse af det. Det er nogle enkelte folkelige Tilnavne, der tilfældig have faaet den Godkendelse af Staten, som de andre Navne af ganske samme Art endnu maa savne.

Den langt overvejende Mængde af de Tilnavne, som det her drejer sig om, ere arvelige. Nogle kunne forfølges to, tre eller fire Slægtled tilbage i Tiden til en bestemt Oprindelse; mange vides at have været brugte dér paa Egnen i 200 Aar eller længere Tid. Men Arten af deres Arvelighed er en anden end i det moderne Bysamfund. Bondens Navneskik kender ikke til, at et enkelt Princip sætter alle andre Hensyn til Side; man vakler imellem forskellige Grundsætninger, og Personer af samme Slægt faa ikke saa sjælden forskellige Tilnavne.

Den Regel, der vistnok maa regnes for den stærkeste, er, at Sønnen arver Faderens Tilnavn, og han beholder det, hvis ikke særlige Forhold i hans Liv paaføre ham et andet; men disse særlige Forhold indtræde meget let. — Denne Arv efter Faderen er den eneste Regel, der kommer gen i alle Egne af Danmark.

Paa mangfoldige Steder vil en anden Regel spille en lige saa stor eller større Rolle, nemlig at Tilnavnet følger med Stedet. Her kan først nævnes, at selve Stednavnet bruges som Ejerens Tilnavn (almindeligt, især i Vestjylland). Endvidere er det ikke sjældent, at et gammelt Tilnavn er indgaaet i et Steds Navn[1]: Skyttegaarden, Kannikehuset, og hver ny Beboer af det fører da som Regel (ikke

---

1) Naturligvis kan det oftere være Tvivl underkastet, om Tilnavn eller Stednavn er det oprindelige. For Eks. kan Kannikegaard ifølge sit Navn oprindelig have været Kannikegods, men Navnet kan ogsaa stamme fra en Lægmands Tilnavn.

altid) Navnet Skytte eller Kannike. Eller det modsatte kan ske: første Del af Stedets Navn kan rives løs og bruges som Tilnavn: Beboerne af (Huset ved) Storkeskoven føre Tilnavnet „Stork“. For det tredje er det almindeligt, at den, der gifter sig en Gaard til, faar Tilnavn efter den der hjemmehørende Slægt. Den, der ægter Enken, faar altsaa samme Tilnavn, som hendes første Mand; den, der ægter en Datter, faar Svigerfaderens Tilnavn. Dette Forhold har stor Betydning paa de sydlige Øer, næsten lige saa meget som Navnearv efter Faderen; det omfatter ogsaa fjærnere Slægtninges Arv af Gaarden, og undertiden fortsættes Navnet ogsaa ved Køb af Ejendommen. Ogsaa paa Samsø kendes det, at Konens anden Mand faar Tilnavn efter sin Formand i Ægteskabet, skønt man dér ellers holder paa, at Navnene arves i Slægter og ikke med Gaarde. I det hele maa denne sidste Form for stavnsbundne Navne betragtes som en Art Forbindelse af Slægtsarv med den rent stedlige Fortsættelse af Navnet.

Uafhængig af Stedet kunne Navne dog ogsaa overføres fra besvogrede eller fra mødrene Slægt; men det har været vanskeligt at faa udtømmende Oplysninger herom fra de forskellige Egne. I Sydfyn fremhæves det, at Svigersønnen kaldes med sin Svigerfaders velansete Tilnavn, skønt han bor paa en anden Gaard. Fra det forholdsvis navnefattige Østjylland meldes om Tilfælde af, at Børn arve Moderens og Morfaderens Tilnavn, naar Faderen intet har. Formodentlig gaar det for sig i alle de Egne af Landet, hvor Konen kan kaldes ikke med sin Mands, men med sin Slægts Tilnavn. Paa mange Steder er det hyppigt eller endog sædvanligt, at man faar Tilnavn efter det Hjem, hvor man vokser op som Barn, altsaa ikke sjælden efter en Stiffader, ogsaa undertiden en Morfader.

Der er endnu en Regel for Overførelse af Tilnavn. Den findes i flere forskellige Egne af Danmark, men har hidtil været saa upaaagtet og er af saa ejendommelig Art, at vi ikke have kunnet stille Spørgsmaal om den paa vore Skemaer; og først da vi bleve opmærksomme paa den gennem Indberetninger fra visse afsides Egne, have vi stræbt at følge dens Udbredelse. Skikken bestaar deri, at naar et Barn ved *sit* Fornavn er opkaldt efter en Person, kom-

mer det ogsaa til at bære denne Persons Tilnavn. Denne Sædvane have vi kunnet forfølge over en Del af Kattegatsegnene (Samsø, Aarhus og Randers Amter) og ligeledes igennem det nordvestlige Jylland (hele Thy og de tilsvarende Egne Syd for Limfjorden). Enkelte Steder, navnlig dér, hvor Tilnavnene ikke ere knyttede til Gaarde eller Huse, kan den virke ret indgribende (Samsø og Østjylland). I mange Tilfælde vil dog Opkaldelsen ikke tilføre noget nyt Navn, nemlig naar Barnet kaldes efter en Farfader eller Farbroder, der bærer samme Tilnavn som Faderen. Her vil den kun tjene til yderligere at fæstne Slægtens gængse Tilnavn. Opkaldelsen efter Morfader og Morbrødre vil som Regel bevare Mødreneslægtens Tilnavn. Undertiden kan der indtræde mere sammensatte Former af Tilnavnsopkaldelse indenfor Slægten, hvorved Søskende faa helt forskellige Navne. Dog vil det altid være en Slægtnings Tilnavn, der gaar igen; kun en af vore Meddelere kender Eksempel paa Opkaldelse udenfor Slægten (Holstebroegnen).

I den nærmere Redegørelse for de forskellige Egnes Navneforhold, særlig under Omtalen af Kattegatsøerne, skulle vi komme tilbage til denne usædvanlige Skik og berøre dens Forudsætninger i svundne Tiders Tænkemaade.

Som sidste Art af Arvelighed maa vi nævne, at Navne kunne tilføres ved Tjenesteforhold.[1]) Mest udbredt er det, at en Karl eller Pige benævnes med selve den Gaards Navn, hvor de tjene. Dette Tilnavn er af en vis flygtig Karakter, og det ombyttes med et andet, naar man faar en ny Plads; spøgende kaldte man en ung Karl i Vestjylland — efter hans Fødested og alle de Gaarde, hvor han havde tjent — „Mads Knattrup Jestrup Søndergaard Østergaard Vestergaard Christensen“. Ved langvarig Tjeneste kan et Gaardnavn undertiden vokse fast, saaledes hos Husmænd i Sønderjylland. Dog vil der paa den enkelte Egn gøre sig en Trinforskel gældende; f. Eks. vil et nylavet Navn som Sølyst kunne bæres af en tidligere Arbejder paa Gaarden, de ældre Gaardnavne ere derimod forbeholdte selve Ejerne som Tilnavn (Sydfyn).

---

[1]) I det følgende ville samtlige Eksempler, der findes i de os tilsendte Navnelister, blive anførte.

I en Egn som Vendsyssel sættes selve Husbondens folkelige Tilnavn foran Karlens Navn: Mikkel-Ole. Her er altsaa ikke Forveksling mulig af, hvad der er Husbonds Navn, og hvad der er Tyendes. I vore ret righoldige Optegnelser fra disse Egne findes heller ikke noget Eksempel paa, at et saadant Navn er blevet ved Personen efter hans Tjenestetid.

Mindre nøjeregnende er Egnen mellem Aalborg og Viborg. En vis gammeldags Troskyldighed karakteriserer dens Skik, og i de enkelte Landsbyer vil man undertiden træffe en eller to, der have faaet Tilnavn efter deres tidligere Husbond (Emborg, Hæsum, Horbo, Vinter). Dette gælder baade for Husmænd og Gaardmænd.

To af vore østjydske Meddelere (Vejle- og Skanderborg-Egnene) antyde ogsaa, at Tjenestefolk kunne arve Husbondens Navn efter langvarig Tjenestetid. I alle vore Navnelister fra de 3—4 østjydske Amter findes dog kun ét Eksempel: en Arbejdsmand Jørgen Sartov, hvis Oldefader skal have været Tjener hos en Officer af dette Navn.

Derimod kan man i Ribe Amt finde enkelte Husmænd, der have arvet Tilnavn efter den Gaardmand, de tidligere have tjent. I de af vore Navnelister, hvor de ere talrigst, udgøre de 2 % af et Sogns Befolkning[1]).

Vi kende fra Jylland ét Eksempel paa, at et Daabs-Efternavn er gaaet over til den tjenende som folkeligt Tilnavn: en Gaardejer Jens Brarup i Lønborg har tjent hos Herredsfoged Brarup og faaet Tilnavnet derved, hans Svigersøn, der nu har Gaarden, kaldes ogsaa dermed; Navnet har øjensynlig lignet det almindelige vestjydske Navneforraad (de af Stednavne dannede Tilnavne) saa stærkt, at man uvilkaarlig regnede det med iblandt dem.

Fra de danske Øer kendes der næppe til, at Tyende beholder sin Husbonds folkelige Tilnavn. En enkelt, lidt tvivlsom Undtagelse nævnes fra Drejø med sin svagt udviklede Navneskik. Derimod haves der et lille Antal Eks-

---

1) Malt Sogn ved Askov, Liste over 102 bosatte Mænd, deraf 1 med godkendt Tilnavn (Ris) og 1 med ikke godkendt (Krog) fra tidligere Tyendeforhold. Darum Sogn ved Ribe, 143 bosatte Mænd, deraf 80—90 med Tilnavn, intet arvet fra Tjenesteforhold, men 1 (Bejer) fra, at Manden i flere Aar har boet hos Jens Bejer. Vester Vedsted ved Ribe: 1 (Bæk) vistnok fra Tjeneste hos Gaardmand i samme By.

empler paa, at faste Familienavne ere overførte paa Tyende som deres Tilnavn. I o. 50 Navnelister fra Øerne have vi fundet i alt 4 (eller 5) Tilfælde; de dreje sig alle om Navnets Overførelse fra den nulevendes eller hans Faders Tjenesteforhold. Et af dem er opstaaet blandt Landhaandværkere (Svenden har faaet sin Mesters Navn, og nu kaldes hans Søn, en Husmand, med det); to ere opstaaede ved Tyendeforhold i Købstæder, men Navnet har fulgt Personen ud paa Landet som godkendt eller ikke-godkendt Tilnavn; det fjerde Tilfælde drejer sig alene om Overførelse af en Husbonds Navn i en Købstad, den paagældendes Børn ere nu døbte med det. Efter det foreliggende ere disse Tyendenavne mest knyttede til Købstæderne og temmelig fremmede blandt Landbefolkningen.

Der er en væsentlig Forskel mellem vor nyere Kulturs faste Slægtnavne og de folkelige Tilnavnes Arvelighed. Folkeskikken nøjes med et temmelig frit eller tilfældigt Valg imellem mange Midler til at knytte de nye Individer til de ældre Hjem eller Slægter; den nyere Kultur maa i alt Fald hævde en enkelt Regel som bindende for alle og kun tilstede Afvigelser under visse retslige Former. Her er ikke det samme Forhold som ved Navneforraadet, at Folkeskikken gemmer store Værdier, som vi bør udnytte. De folkelige Arveregler ere i det hele et tilbagelagt Standpunkt, som den højere Kultur allerede gennemløb for et Par Aarhundreder siden. De nedarvede Tilnavne bør godkendes af Staten, for i saa stort Omfang, som det endnu er muligt, at bjærge det værdifulde Navnestof over i vor højere Kultur, og for tillige at tage et billigt Hensyn til de mange Personer og Hjem, der føle sig knyttede til disse Navne. At der er fulgt andre Arveregler end de almindelig kendte, bør ikke udelukke dem fra denne Godkendelse; jo flere Navne der udelukkes, des flere Hindringer skabes der for Opnaaelsen af gode Slægtnavne.

Ved Siden af de arvelige Tilnavne spille de personlige Tilnavne ogsaa en Rolle, men dog en mere underordnet. Den eneste Form, der kan have større Interesse, er den, at Ejeren kaldes efter sin Gaard, og i saa Henseende danner hans Navn sædvanlig en Fortsættelse af ældre Ejeres. Navne efter Haandtering vil man ikke gerne skrive sig med og kun

nødig høre brugte i Tiltale, selv om de ellers er den gængse og ikke krænkende Maade at omtale Personerne paa (Peder Snedker, Tyge Væver). Navne efter Udseende og personlige Egenskaber betragtes næsten over hele Landet som rene Øgenavne; nogenlunde tilstedelige ere kun de, som betegne en stor og kraftig Vækst („Store—“, „Konge“, „Kejser“). Lignende Uvilje næres der mod Navne efter en eller anden Oplevelse, hvor uskyldig den saa kan være. Kun i nogle Egne af Jylland, omkring Aalborg og Viborg, kan man med en vis Troskyldighed bruge de personlige Tilnavne. Paa Sjælland har Frygten for saadanne nedsættende Navne næsten udryddet selve de ældgamle Navnes Brug, og i den sydlige Halvdel af Østjylland foregaar der noget lignende i vore Dage.

De personlige Tilnavnes Anvendelighed som Slægtnavn maa som Følge heraf være ringe, selv om de undtagelsesvis kunne indeholde et interessant Sprogstof. Men de have en historisk Interesse, fordi alle arvelige Tilnavne en Gang maa have været personlige, og det arvelige Navneforraad altsaa er opstaaet ved et Udvalg af disse Kendings- eller Øgenavne. Herom maa det være nok at henvise til Dr. H. F. Feilbergs tidligere nævnte Afhandling[1]).

Her skal endnu gøres Rede for Tilnavnets daglige Plads og Brug. Tilnavnet er i Folkets Mund kun knyttet til Fornavnet, som jo i ældre Tid var det eneste Døbenavn. Navne som „Hansen Tølløse“, „Andersen Rosendal“ og „Høg Hansen“ tilhøre udelukkende den moderne Bykultur.

Over hele Danmark træffer man som det hyppigste eller i hvert Fald som det mest anerkendte, at Tilnavnet sættes umiddelbart efter Fornavnet: Jens Due. Man holder efter Fædrenes Skik ikke meget af flere Fornavne; skulle de bruges, vil man udelade Tilnavnet og blot sige „Jens Kristian“ (nødig „Jens Kristian Due“). Denne Maade at sætte Tilnavnet paa er i de fleste Egnes Skik den eneste Form, hvorunder det bruges i vedkommende Persons eget Paahør, og det er den eneste, der anvendes i Skrift. Som

---

1) Vi have i Henvendelserne til vore Medhjælpere bedt dem se bort fra saadanne fornærmende Øge- eller Vrængenavne, hvis Anvendelse de paagældende mulig vilde paatale ved Domstolene.

daglig Taleform er den næsten helt gennemført i Egnene med kraftigst udviklet Navnedannelse: Vestjylland og de sydlige Øer i Østersøen.

Overordentlig udbredt er dog ogsaa den Skik at sætte Tilnavnet foran Fornavnet, altsaa som et første Sammensætningsled. Denne Skik er meget gammel, og den forekommer i vor Tid i næsten alle Egne af Danmark saaledes, at det samme Tilnavn kan sættes enten foran eller efter Ejerens Fornavn. Men der er næsten overalt en Gradsforskel imellem de to Former; selv i saa gammeldags en Egn som Himmerland bruger man ikke gerne den foransatte Form i Tiltale, hvor gængs den saa er i Omtale[1]).

I Sydsjælland og især paa alle de sydlige Øer har der dannet sig en fast Regel, hvorved man faar begge Betegnelser anvendte: Husfader og Husmoder have Tilnavnet sat efter deres Navn, men Børnene bære det foran, saa længe indtil de gifte sig og sætte Bo. Det hedder altsaa Jens Grikke og Kirsten Grikke, men „Grikkes Pæjer“ (indtil ogsaa denne bliver til Per Grikke). Det samme forekommer i Østjylland, men mindre gennemført. Samsø er vist den eneste Egn, hvor begge Former ere lige gode.

Nogle Arter af Navne anvendes kun under den ene Form. Tilnavne efter personligt Udseende (som jo regnes for Øgenavne) bruges kun foransatte. Derimod bruges en Gaards fuldstændige Navn sædvanlig bagefter (Kristen Bjerregaard); sættes Navnet foran, forkortes det ofte: Bjerre-Kristen.

Grundforskellen mellem de to Former er da, at den ene danner det korte og hurtig karakteriserende Navn i den daglige Tale; den anden, eftersatte, danner den mere officielle Form, idet den sætter det egentlige Døbenavn paa den vigtigste Plads og lader Tilnavnet følge som et Tillæg. Kun i den eftersatte Form vil derfor det folkelige Tilnavn kunne ophøjes til Døbe- og Slægtnavn. Derimod har den foransatte Form spillet en stor Rolle ved Navnedannelsen; den har fremkaldt mange og ypperlige korte Tilnavne. Men nu er den i stærk Tilbagegang og vil forsvinde[2]).

[1]) Jfr. nedenfor, især under Sydsjælland (S. 42) og Vendsyssel (S. 81).

[2]) Derimod er den i Sverige i fuld Brug. Se Svenska Landsmålen, XI, 4, S. 9.

Endnu en anden Dagligform af Tilnavnet anvendes i alle Egne af Landet. Man bruger alene Tilnavnet med bestemt Kendeord, men uden noget Døbenavn efter. Alle Tilnavne, der efter deres Ordbetydning betegne en Person, ere ret modtagelige for denne Endelse. Man siger Hovdrengen, Krogen, Piter'en, Otte'n (Falster); i Vest- og Sønderjylland undertiden: æ Høg o. lign.; Stednavne bruges derimod mindre gerne paa denne Maade, da de saa betegne Gaarden og ikke Personen. Den hele Skik hører hjemme i daglig Omtale, vel især indenfor samme By og Sogn; af Personerne selv bruges den kun skæmtende. Tilnavnet alene, uden Kendeord, bruges undertiden i Tiltale til Børn (se nedenfor S. 68 under Samsø).

En Afart af denne Tilnavns-Form findes ogsaa over hele Landet. Man sætter Tilnavnet foran Betegnelsen af Personens Stand. Man siger altsaa: *Jyde*snedkeren eller *Skytte*smeden, ligesom man i Købstæderne siger Smedemester *Skytte* eller Snedker *Jyde;* men de bruges aldrig i Tiltale. Paa Sjælland anvendes dette Udtryk ogsaa om Landbrugerne; bærer en Gaardmand og en Husmand samme Tilnavn Trave, kaldes den første *Trave*bonden. Paa Bornholm har dette udviklet sig til en fast og ejendommelig Skik, idet Gaardmændene kaldes efter deres Gaardes Navne.

Denne Brug af Tilnavnet alene vil vel aldrig forekomme i Skrift; men den er mærkelig, fordi Tilnavnet i Bondestanden paa denne Maade er kommen til at spille en Rolle som det væsentlige Navn, ligesom de højere Klasser tidligere have hævet deres Efternavn eller Tilnavn og ladet Fornavnet træde i Baggrunden[1]).

Naar det folkelige Tilnavn knyttes til Personer, er det sædvanlig ikke i Kraft af nogen Beslutning af den paagældende selv eller hans nærmeste Familie. Det er Naboer og Sognemænd, der have skabt det og holde det i Hævd. Ved Siden af det gængse Tilnavn have derimod fra gammel Tid Kendingsnavne været anvendte, som

[1]) Denne Brug af Tilnavnet med bestemt Kendeord findes ogsaa i Norsk og Svensk; hyppigst er det Gaardens Navn, der paa denne Maade bruges som Betegnelse for Personen („Grytebekken“ er Ejeren af Grytebekk); i Sverige kan dog et hvilket som helst Slægtnavn anvendes paa denne Maade.

bestod af Faderens Navn med tilføjet -sen (eller -datter). Dette var det medfødte Navn og gav en faktisk Oplysning; det havde ikke den tvivlsomme eller drillende Karakter som andre Tilnavne; og det var et Navn, som man kunde føre alle Tider, medens andre Tilnavne kunde tilføres en ved Giftermaal eller Tilflytning til en bestemt Bolig, eller tabes ved Bosættelse i en anden Egn; eller det kunde ombyttes med et andet nyopstaaet Navn, især et betegnende Øgenavn. Derfor finder man i alle Egne en noget større Tilbøjelighed hos de paagældende selv til at kalde sig ved -sen-Navnet, end deres Naboer have til at bruge det.

Hertil bidrager ogsaa i nyere Tider det Tryk, der under højst forskellige Former er anvendt fra andre Samfundsklasser, især Embedsstanden, for at faa Brugen af -sen-Navne gennemført i Bondestanden. Tager man Statens Skattelister for sig, viser det sig, at der o. Aar 1700 er foregaaet en væsentlig Forandring i deres Affattelse for flere af de navnerigeste Egne, i alt Fald for de af os undersøgte, Falster og Samsø. Indtil denne Tid havde det været overordentlig hyppigt at skrive Bønderne med deres folkelige Tilnavne; der findes endog enkelte ældre Lister (Laaland), hvor i flere Landsbyer næppe en eneste bærer -sen-Navn. I det 18de Aarhundredes Begyndelse forsvinde Tilnavnene, og de blotte -sen-Navne indtage deres Plads i Statens Skattelister og større Synsforretninger; Tilnavnene forekomme fra da af kun i Aktstykker af mere stedlig Interesse (Kirkebøger, Tingbøger og Synsforretninger over Hegn og Grøfter). Det er dog først i det 19de Aarhundrede, at Embedsmændenes Forkærlighed for -sen-Navne har haft større Indflydelse, nemlig efter Daabsforordningen af 1828. Hertil sluttede sig Paavirkningen fra Købstæderne, hvor de indvandrede Landboer sædvanlig havde faaet deres Børn døbte med -sen-Navne; dette virkede tilbage paa Landbefolkningen, saa at man begyndte at anse disse Navne for de finere, mere købstadagtige.

Men Tilnavnet bæres oppe ved sin almindelige Anvendelse indenfor den hjemlige Egn. Paa mangfoldige Steder er en Mands Døbenavn ukendt for hans nærmeste Naboer; fra Himmerland anføres Eksempel paa, at Mandens egne Tjenestepiger ikke vidste det; i Vendsyssel anede Mandens egen Kone ikke, hvem „Forpagter Petersen“ var, hun kendte

ham kun under Navnet Hans Kusk (Feilberg S. 292). Under saadanne Forhold have mangfoldige bøjet sig for den almindelige Sprogbrug og kalde sig selv med Tilnavnet eller lade sig uden Indvending kalde dermed i Tiltale. I saadanne Tilfælde foreligger det godkendte Tilnavn; og det omfatter Flertallet af de arvede Tilnavne, men kun ganske faa af de personlige. Naar et Navn ikke er godkendt af den paagældende, er Grunden dertil ikke saa sjælden den, at han har faaet det i senere Tid ved at gifte sig ind paa en Gaard, og at han selv foretrækker sit arvede Tilnavn; men ogsaa i saadanne Tilfælde vil han ofte i Tidens Løb give efter for den offentlige Mening (se nedenfor under Vendsyssel).

Den Frihed, som den enkelte har, er altsaa nærmest en vis indskrænket Magt til at unddrage sig det Tilnavn, som det omgivende Samfund tillægger ham. Sjældnere kan han øve en direkte Indflydelse for at skaffe et bestemt Tilnavn i Brug; dog nævnes det fra flere Steder i Jylland, at Husmænd udtrykkelig holde fast ved et Navn, som minder om deres Afstamning fra mere ansete Hjem eller Slægter.

Ved Siden af de godkendte Navne eksisterer der et Antal Tilnavne, der ikke ere godkendte af de paagældende. En Mand kalder sig selv med -sen-Navnet og opnaar, at Naboerne ogsaa hyppigst nævne ham med det i hans eget Paahør. Derimod er det ikke godkendte Navn den stadige og naturlige Betegnelse i Omtale; en Meddeler fra det sydlige Jylland gør opmærksom paa, at en Mand, der aldrig selv kalder sig med andet end -sen-Navnet eller bliver tiltalt med andet Navn, dog giver en fremmed Anvisning paa at spørge efter ham under Tilnavnet: saa var han sikker paa at komme til den rette Gaard. Fra Østjylland oplyser en Meddeler, at i hans Barndomshjem blev en afdød Onkel altid kaldt „Skræderen“; han havde arvet Skrædernavnet, men kaldte sig aldrig selv med det. Man maa vistnok som almindelig Regel sige, at de paagældende selv næppe gøre nogen Modstand mod det gængse Tilnavn, hvis det ikke har nogen nedsættende Betydning, og deres nærmeste Slægt gør det endnu mindre.

Grundene til, at et Navn ikke er godkendt, kunne være højst forskellige. Paa nogle Steder er det Medlemmer af mindre velsete Slægter, der unddrage sig et besværligt

Kendemærke. Paa andre Egne er det især det tilgiftede Navn, man unddrager sig. Paa Sjælland høre næsten alle Navne til de ikke-godkendte, enten de ere arvede eller personlige; man tror, der gemmer sig Øgenavne i dem.

Tilnavnets Brug i Skrift falder ikke sammen med dets mundtlige Godkendelse eller Ikkegodkendelse. I alle Egne findes der en Del Mennesker, som i offentlige Forhold (ɔ: overfor Staten og dens Embedsmænd) skrive sig med deres Døbenavn, men i Tale kendes ved Tilnavnet. Et Mellemstandpunkt imellem denne offentlige Brug og den mundtlige Navneskik indtages saa af de kommunale Forhold, Andelsvirksomheder og den private Brevveksling. Her er saa mange Afskygninger, at der ikke kan opstilles fælles Regler; kun nogle faa Eksempler skulle gives. En Sogneraadsformand i det sydlige Jylland meddeler, at han ikke kan give Oplysninger om, hvad der er Døbenavne, og hvad der er Tilnavne, da Folk paa Vælgerlisterne udelukkende skrives med det Navn, de ere bedst kendte under. En Sognefoged fra Vendsyssel undertegner sig i Tjenestesager som Anders Christensen, i private Breve derimod Anders Bach (Faderen skrev sig Bakke). Fra Djursland, som er et gammeldags Strøg af Landet, meddeles, at mange ikke skrive sig med Tilnavnet, selv om de kaldes med det, men at den senere Tids hyppigere private Brevveksling har bragt det mere i Anvendelse.

For Tilnavnets Anvendelse i Skrift findes der ikke bestemte Regler. Snart vil man finde det ganske som i mundtlig Brug: Jens Due. Undertiden vil man medtage det døbte Efternavn, enten helt eller afkortet: Jens Pedersen Due, Jens P. Due, J. P. Due; derimod ikke J. Pedersen Due, da den almindelige Sprogfølelse opfatter -sen-Navnet som mere underordnet end Fornavnet. De nyere Tiders Forhold, hvor Præsterne oftest have nægtet at døbe Børnene med deres Forældres Tilnavn som Efternavn, have medført, at ikke faa — især i Jylland — ere blevne døbte med Tilnavnet foran -sen-Navnet (Jens Høg Petersen); men hvorvidt de paagældende pleje at skrive sig saaledes, er os ikke bekendt.

Ikke ganske faa have dog i den sidste Menneskealder faaet deres Børn døbte med Tilnavnet som Familienavn. Men

endnu mange Gange flere vente paa Lejlighed til at optage det. Mange af vore Meddelere vidne, at dette Ønske ogsaa lever paa deres Egn.

Alt i alt er Billedet af de folkelige Navnes Vilkaar omtrent følgende. Paa den ene Side ere de trykkede af den moderne Bykultur, der sætter -sen-Navne som det almindelige og mest passende, og af Statens Embedsmænd, der stærkere eller svagere arbejde paa at gøre Kirkebogsnavnet eneraadende. Paa den anden Side støttes Tilnavnet af sin gamle Hævd og af sine store praktiske Fordele ved at give tydeligere Betegnelse af den enkelte; dets Brug i Skrift er steget, alt som den private Brevveksling tiltager, Andelsvirksomheder opstaa, og Mænd af Bondeklassen lede det kommunale Selvstyre. Desuden bæres det frem af en personlig Selvfølelse og af en Interesse for Modersmaalets Rigdom og Fortidens Minder, som til Dels er skabt af Højskolerne. I Egnene med de store Købstæder (Sjælland, til Dels Fyn, til Dels Østjylland o. fl. St.) er det folkelige Navneforraad mest vigende, i Vestjylland, Vendsyssel o. fl. St. i Fremgang. Men indenfor disse større Omraader kan den ene eller den anden Bevægelse have Overhaand paa den enkelte Egn.

Vi maa for Navnerigdommens og Navnesikkerhedens Skyld ønske, at denne Strid mellem de paabudte og de praktisk nyttige Navne vil ende i en Forsoning, der giver hele det nedarvede Forraad og enhver samfundstjenlig Navnedannelse Statens Godkendelse. Og vi ønske, at dette sker snart; thi hvert Aar, der gaar spildt, betyder en Forringelse af vort Folks Navnerigdom.

Hvad vi her have skildret, er Forholdene hos den danske Landbefolkning. Købstæderne frembyde ikke samme Betingelser for nye Sprogdannelser paa Navneomraadet. -sen-Navnenes store Hyppighed afføder en Mængde nærmest karikerende Sammensætninger; men disse nye Kendingsnavne ville kun være brugte indenfor mindre Krese[1]).

Dog findes der hist og her i Købstæderne, især de mindre

[1]) Om de københavnske Øgenavne, og hvorledes de fremkaldes ved den urimelig store Mængde af -sen-Navne, se „Handelsbladet“ 18. Novbr. 1896.

eller de mere landlige, Navnedannelser af lignende Art som Bondestandens. F. Eks. findes i Fredericia, især blandt de avlsbrugende Bymænd, en Række Tilnavne som „Konstabel“, „Dragon“, „Basunblæser“, „Orremester“ (Bedstefaderen var Organist), „Kutter“ o. s. v.; et Par af dem, „Jyde“ og „Sjællænder“, ere godkendte af de paagældende selv. Men saa vidt os bekendt, findes der aldrig mere end nogle faa Tilnavne i en Købstad; endog ved en stærk Indvandring fra Landet forandres Forholdet ikke: enten kastes de straks bort eller gaa i næste Slægtled over til at blive Døbenavne. En for Købstæderne ejendommelig Tilnavnsdannelse er det dog, at Husbondens Efternavn kan gaa over paa Tyendet og under Tiden beholdes efter Tjenestetiden (se S. 30).

Kapitel III.

De folkelige Tilnavne i de enkelte Egne af Danmark samt i Sønderjylland.

I det forrige Afsnit er Navneskikken fremstillet i sine Hovedtræk, og især for saa vidt den har Betydning som Middel til at opnaa bedre Slægtnavne. De forskellige Egne af vort Land vise imidlertid saa store Uligheder, at man ikke faar noget virkelighedstro Billede af Navneforholdene uden ved at betragte hver Egns Navneskik for sig. Først derved vil man ogsaa faa den historiske Forstaaelse af, fra hvilke Kilder hver Landsdel har hentet sine Navne, og af hvilke historiske og stedlige Forhold den hele Navneskik er udviklet; kun ad denne Vej kan man mere indgaaende paavise dens Sammenhæng med det danske Folks Kultur.

Til bedre Overblik ville de forskellige Egne blive ordnede i Grupper: 1) det navnefattige Sjælland, 2) de sydlige Øer med deres Rigdom af Navne, 3) Fyn, som danner et Mellemtrin mellem de to første Grupper, 4) Kattegatsøerne og Djursland med ejendommelig, til Dels rig Udvikling af Navneskikken, 5) Jylland med sin store Rigdom, især dog af Hjemstedsnavne, og 6) Færøerne, hvor Hjemstedsnavne ere næsten eneraadende.

Sjælland adskiller sig fra det meste af det øvrige Danmark ved, at den allerstørste Del af Befolkningen ikke blot døbes, men virkelig kaldes med Efternavne paa -sen. „Befolkningen har endnu Skræk for Øgenavne, den gamle Betegnelse for paaklistrede Navne fra Omtale af vedkommende. Saadanne brugtes aldrig i Tiltale, uden at den nævnte betragtede det som Skældsord. Selv særegne Navne lagdes bort: Husmand P. Klink (Døbenavn) lod sine Børn døbe Jensen.“ Saaledes meddeles der fra Holbækegnen. I Stevns er Folkets hele Opfattelse af Tilnavnet udtrykt i det Ord, at „et *Lejn*[1]) er let at faa, men svært at blive af med.“

Mange af vore Meddelere fra Sjælland nægte, at der findes andre Tilnavne end efter vedkommendes Haandtering: Fiskehandleren kaldes Jens Fisker; Slagter-Niels-Olsen kaldes saaledes til Forskel fra en anden Niels Olsen i samme By. Hvor flere Personer i samme By bære enslydende Navne, plejer man ellers at sige Unge og Gamle Jens Pedersen, Store og Lille Hans Jensen osv.

Dog have enkelte, med Forholdene fortrolige Meddelere gjort den Iagttagelse, at ogsaa Sjælland har sine Arter af folkelige Tilnavne. Selv fra et Sted saa nær ved Hovedstaden som Hørsholmegnen berettes der om dem: „Der kan i mange Tilfælde spores en Tilbøjelighed til at nævne Folk med Efternavne, der selv om de ende paa -sen, gaa udenfor de almindeligst forekommende som Petersen, Hansen osv. En Mand i Fredtofte ved Navn Mikkel Nielsen har en Søn, der hedder Peter Nielsen, men som af alle kaldes Peter Mikkelsen eller — med en ikke ualmindelig Forkortning — Peter Mikkel. En Mand i Birkerød ved Navn Anders Børgesen har en Søn, der er døbt Jens Andersen, men af alle kaldes Jens Børgesen [osv.]. En ældre Mand i Hørsholm ved Navn Peter Larsen kaldes almindelig Peter Sakse; han har for mig forklaret, at hans Fader hed Sakse Larsen; deraf hint Efternavn, der dog aldrig høres som Saksesen“.

Meddeleren af disse Oplysninger har her skildret et Forhold, som træffes overalt i Danmark i stærkere eller svagere Grad: at man hjælper sig af med de altfor hyppige og derfor lidetsigende Efternavne ved at bevare andre, mere

[1]) *Lejn* ɔ: Øgenavn; Ordet hed ifølge Dr. Dyrlunds Afhandling oprindelig *Lign* ɔ: Sammenligning, spottende Tilføjelse.

sjældne fra Forfædrene. Denne Bevarelse omfatter baade de sjældnere Sammensætninger paa -sen (Børgesen, Villumsen) og ligeledes ældre Mandsnavne, der uden nogen Endelse bruges som Tilnavne (Sakse). Paa denne Maade er et Antal sjældne, til Dels ægte gamle danske Navne bevarede[1]).

Folk, der have ligget inde som Soldater og i Tjenestetiden ere blevne kaldte med deres Fødebys Navne, kunne bevare det senere igennem Livet. Dette kendes fra den nysnævnte Hørsholmegn og andensteds paa Sjælland.

Endnu er det ikke saa sjældent, at Gaardmænd faa Navnet paa deres Gaard som Tilnavn (Niels Dalgaard); dette nævnes fra Stevns, fra Hornsherred og fra Holbæk Amt, men med Tilføjelse af, at kun et mindre Antal af Gaarde have særlige Navne, især de, der hæve sig lidt over almindelige Bondegaarde.

Det siges ofte, at Sjælland er fattigt paa Gaardnavne til at betegne Folk efter. Men ved nærmere Eftersyn vil man vistnok finde, at det kun til Dels er Sandhed. Særlig have flere nordvestsjællandske Landsbyer en Rigdom af ikke blot gode, men overmaade karakteristiske Gaardnavne. I Skamstrup hedde Gaardene: „Navstok“, „Kronen“, „Perlen“ og „Møllegaarden“; disse Navne have været ved at gaa i Glemme, men holdes nu i Hævd. I Venslev (Horns Herred) findes følgende Række Gaardnavne, der for største Delen synes opstaaede af gamle Agernavne: Bondebjærg, Englemose, Vaasemose, Gaardager, Sandager, Møllelodden, Brandrergaard, Kodal, Skomagermose, Lerager, Dunekær, Kyndby Søgaard, Tjørnebæk, Damager, Mørskifte, Grønhøj, Haredal, Mørkebjærg, Hesselager, Harekær, Blæsager, Saltebjærg[2]). For saa vidt er der fuldt op af Midler til at betegne Personer efter Bosted; men hidtil ere de lidet anvendte.

For Holbækegnens Vedkommende fremgaar det af Dr. Dyrlunds Optegnelser, at der har været adskillige arvelige Tilnavne, men at de ere stærkt aftagne i Tal ned mod vore Dage. I Landsbyen Venslev skal der være en Ole Boldt; i 1833 fandtes der tre Husmænd med ejendommelige

---

1) For Sjællands og til Dels for Nørrejyllands Vedkommende støttes denne Brug af Mandsnavne som Efternavne ved Sprogartens Forkærlighed for at bortkaste (eller afkorte) Endelsen -sen. Paa de sydlige Smaaøer sker det samme af helt andre Grunde.

2) Saaledes lyde Navnene i Udstykningsakten 1858, hvor de skrives med Endelsen -gaard; i daglig Tale betegnes de sjælden som „Mørkebjærgsgaarden“ osv., sædvanlig kun efter Ejerens Navn „Ole Jensens Gaard“ osv.

Navne: Ole Ravn, Ole Frost og Hans Boldt. Stærk og Brask ere i nyere Tid uddøde som arvelige Husmandsnavne i Butterup: det første af dem findes i Sognets Kirkebog allerede i 18de Aarh. Trold har været Tilnavn for flere Gaardmandsslægter[1]); men en Bærer af det har fralagt sig det ved offentlig Kundgørelse og Trusel om Søgsmaal. Det samme Navn er for Resten arveligt og godkendt Tilnavn i Djursland, desuden i Vendsyssel og flere Steder. Lidt mere i Brug ere endnu Folke- eller Stednavne f. Eks. Ole Per Sams, Las Læsing, Ossinge-Lavs; sammen med Standsnavne, og ligesom disse kun svagt arvelige, udgøre de Hovedmassen af Egnens Tilnavne. Selv i forrige Aarhundrede have Tilnavnene — efter Kirkebøgernes Vidnesbyrd — væsentlig været indskrænkede til denne Art af Kendingsnavne.

En Meddelelse fra Egnen ved Roskildefjord synes at vise noget lignende som Iagttagelserne fra Holbæk Amt, at der blandt det, som Befolkningen er tilbøjelig til at betegne som „Øgenavne", kan være et godt og karakteristisk Navnestof, der er nedarvet fra Forfædrene, f. Eks. Hjort, Bringe, Busk (Faderen boede ved Buskbjærg), Holger, foruden mere haandværkeragtige Navne („Glarmester" for dem, der stamme fra Glarmestergaarden, eller „Kulsvier" om en Slægt, der er indvandret fra Kulsvieregnen), endvidere de mere personlige Navne efter Bosteder.

I Stevns ere visse Tilnavne knyttede til bestemte Steder. Beboerne af Hollænderhuset og Possegaarden kaldes stadig med Navnene Hollænder og Posse. Det sidste minder om „Pors", der i 16de Aarhundrede var Bondetilnavn i Stevns.

Naar man kommer saa langt ned i Sydsjælland som til Næstved, træffer man en Navneskik, som er — og især har været — ikke saa lidt rigere. »For Vejlø Sogn gælder, at Tilnavne have været meget almindelige", men i de sidste Aår ere mange døde ud med de gamle Folk, der bar dem. Kun en enkelt Gaardmandsslægt holder fast ved Navnet

[1]) En ret gammel Tradition fortæller, at det er Opkaldelse til Ære for Herluf Trolle. Det vil vel være en rimeligere Formodning, at det er dannet af „Troldebakke"; der findes flere Steder med dette Navn i Nordvestsjælland, fra Troldebakken i Odsherred har en Slægt det foransatte Trolde-Navn.

Glar, som den har haft i 200 Aar; de fleste andre Navne findes kun i Husmandsstanden. Kylling kan følges tilbage til en Ridefoged paa Gavnø omkring 1730; „Krag har været almindeligt baade i Vejlø og V. Egesborg Sogne lige fra Reformationstiden, og der lever endnu Efterkommere, men de anse Navnet for et Spottenavn, hvad det efter Kirkebøgernes Oplysning ikke er, men et virkeligt Døbenavn indtil dette Aarhundrede[1])". Desuden bruges enkelte Stednavne som Tilnavn: Vænge (efter „Grevens Vænge"), Ry, Kolding og Kallehave.

Gaar man ind gennem Landet over imod Præstø, træffer man en Del flere saadanne Navne. „Almindeligt er det saaledes, at medens Tilnavnet bortfalder for ansete og velstillede Folk, bevares det længere for mindre ansete og fattige." Naar Gaardmændene bevare det, er det sædvanlig kun, fordi det er blevet knyttet til deres Gaard. Slægten paa Ravnegaarden fører Tilnavnet Ravn, Slægten paa Pilgaarden Pil; Niels Skytte bor i Skyttegaarden, Gusse-Peder (ɔ: Peder Gusse) i Gussegaarden. Tilnavnet kan sættes bagefter eller foran, men „i sidste Forbindelse forekommer det mere nedsættende, end naar det sættes efter Navnet" (Niels Kimer er Gaardmand, men hans Broder Kimmer-Lars Husmand; dette Navn Kimer eller rettere Kimre var knyttet til „Kimmergaarden" og udgik fra Ejerens Bedstefader i forrige Aarh., der var Ringer ved Kirken). — Husmænd have en enkelt Gang et lignende Tilnavn; hyppigere ere Haandværksnavne arvede ned i Slægten; en enkelt bærer et personligt Tilnavn Kejser „efter sit Udseende og sin Styrke", og denne smigrende Omskrivning „er bleven hans Egennavn i den Grad, at kun faa kende hans rigtige Døbenavn". Der findes for Resten ogsaa en Slægt med Tilnavnet Kejser spredt i Sydsjælland med Hjemsted i „Kejserhuset" i Baarse By.

Gaar man blot et Sogn længere mod Syd, ind i Baarse Herred, møder der en forbavsende Rigdom af Navne. Alene i selve Baarse By bære Husmændene arvelige Tilnavne som Blej (ɔ: bleg), Finke, Glar, Jyde, Kejser, Mønbo, Pil, Rod,

---

[1]) Med „Døbenavn" menes vel „Kirkebogsnavn", da man i ældre Tider ikke plejede at døbe med andet end Fornavn.

Rød (Navnets nuværende Bærer er sorthaaret og af mørk Lød), Samuel eller Sammel (nu kun som foransat: Samler-Ole), Slagter, Smed, Stork, Svane, Top; desuden efter Stednavne: Balskov, Banke, Nakke (et Højdedrag i Mosen), Musse og Sølod. „Hos Gaardmænd er det derimod en stor Sjældenhed; Navne som Dyr, Drukken, Gedde, Gris, Høg, Klog, Knippel, Pind, Toft, Visping, Vild osv. ere fuldstændig gaaede af Brug nu, medens de i det 18de Aarh. forekomme baade i Tingbøger og Kirkebøger".

Ved Sjællands sydlige Spids mod Ulvsund træffes dog det største Tal af mærkelige Navne, og der kan fra det enkelte Sogn Kallehave skaffes en hel Samling af dem. Der er Dyrenavne: Høg, Stær, Skade, Bræms, Bille; Tingsnavne: Pil, Stage, Trave, Skok; og nogle, der ikke længere have kendt Ordbetydning: Gusse, Kulli, Krøjs[1]). Husmand Lars Duse bærer et stolt gammelt Tilnavn, der paa Sjælland kendes saa tidlig som i 14de Aarh.; Isak, Filip, Grejs og Bose have Udspring fra Mandsnavne, der ere blevne hængende ved Efterkommerne. Desuden bærer en Del Gaardmænd og Husmænd ret ejendommelige Standsnavne som Arv efter deres Forfædre: Gæst, Drejer, Hugger, Skinder, Kræmmer, Kok, Købmand, Stampe, Plovmand, Solder (af at væve i Sold), Løber, Foged, Brygger osv. Af Folkenavne træffes Jyde og Mønbo som arvelige. Andre Beboere kaldes efter deres egen Hjemstavn (Bahl, Rødsbjærg, Staarby) eller deres Forfædres (Valbo), eller efter Husets eller Fødestedets Plads: Bom, Lykke, Holm, Bæk.

For første Gang træffer man altsaa her det fyldige Navneforraad, som øser af mange Kilder, og som omfatter en stor Del af Befolkningen. Tillige finder man her en anden Vurdering af Tilnavnene; hidtil have vi sæd-

---

[1]) Maaske er Krøjs-Peter Dialektudtale for Krogs-Peter (= Peter Krog), eller Krøjes Peter (= Peter Krøje); lignende Omdannelser kendes fra Falster. — Den historiske Forfatter Lærer Severin Kjær gør os opmærksom paa en endnu større Række af gamle Bondenavne, der nu ere uddøde: Baad, Bi, Brus, Bryde, Dyr, Ellehammer, Falk Glader, Grib, Grot, Hat, Holm, Hovgaard, Høg, Kaa, Kaare, Klog, Kok, Kofod, Kimer, Kuld, Krus, Myre, Odder, Okse, Pillik, Pul, Rust, Ræv, Rød, Skaaning, Sorn, Staal, Stol, Stub, Tegl, Trane, Vildbrad, Ørn, Øster.

vanlig set dem opfattede som Øgenavne, her tilhøre de den jævne, endogsaa den fortrolige Omgangstone: „I Kallehave Sogn var det i min Barndom saaledes, at naar to Mænd bleve Uvenner, kaldte de hinanden ved Døbenavn, f. Eks. Kristian Larsen, men vare de gode Venner, da med Tilnavnet (Solder)". — Desværre er Forkærligheden for -sen-Navne i den sidste Tid naaet til denne Egn; „det er nu ret sjældent, at Folk i 30—40 Aars Alderen betegnes anderledes end med deres virkelige Døbenavne", skriver en af vore Meddelere; „som Regel gælder, at alle Tillægsnavne anses for Øgenavne". Derimod bruges Benævnelser som „op til Skinderens", „op til Bryggerens" stadig om Gaardene, skønt Ejeren ikke mere kaldes „Skinder" eller „Brygger". Kun enkelte (saasom Høg og Pil) ere i de senere Aar givne som Døbeefternavne til Børnene. „Husmændene holde dog mere paa Tilnavnene og skrive sig gerne Hovsner, Holm, Bælg osv".

Sydsjællands Navnedannelse er kun Ruin af en ældre, højt udviklet Navneskik. Hvis alt bliver ved at gaa, som det gaar nu, vil den i faa Aar være smuldret bort, og -sen-Navnenes graa Ensartethed har da fortrængt den gamle Frodighed af Navne. Men endnu kan man Hus for Hus følge Mindet om det Kendingsnavn, Slægterne tidligere bar, og kan Folkets Sans for dem vækkes i vore Dage, er der al Udsigt til, at den gamle Navnedannelse kan gøre ypperlig Gavn i kommende Aarhundreder. Og den staar ikke ene; den hænger i Ordforraad og i Skikke nær sammen med de sydlige Øers rige Navnedannelse og har deri et godt Rygstød.

Ogsaa spredt over det øvrige Sjælland findes der sikkert en større Mængde gammelt Navneforraad, end Meddelernes almindelige Tavshed lader formode. Men det vil være svært at faa det draget frem fra den Kres af personlige Øgenavne, hvori det er sunket ned. — I nyeste Tid synes Sjællænderne dog ikke helt uberørte af den øvrige Befolknings Forkærlighed for mere karakteristiske Tilnavne. I Vallekilde Sogn (Nordvestsjælland) have indvandrede Jyder beholdt deres Hjemsteds folkelige Tilnavne: Lund, Buk, Sjelborg, Glintborg; en indvandret Gaardmand har givet sig Navnet Povl Sams. To Husmandssønner kom paa Højskole; da de kom hjem, vedkendte de sig deres arvede Tilnavn Klink — det, som Faderen havde søgt at skaffe dem af med.

En virkelig almindelig og af Ejerne godkendt Navneskik findes derimod i Fiskerlejerne langs Øresundets Kyst. Især i Lejerne nær ved København er Skikken kraftig udviklet; alle Fiskerne lade sig tiltale med Tilnavnet, og de allerfleste skrive sig ogsaa med det. Navnet er arveligt fra Fader til Søn. I Skovshoved træffes følgende: mest udbredte ere „Bæk“ (ɔ: Taarbæk) og „Kullebo“ (fra Kullen), „Hellerup“ og „Norsk“; endvidere „Skov“ (Skovshoved), „Ullerup“, „Tysk“, „Sverig“; maaske er „Højsing“ afledt af et Landsbynavn med den gamle Endelse -ing; „Bo“ og „Sønnesen“ findes ved Siden af oprindelig tyske Navne, Wolfgang og Brüniche; af Standsnavne findes kun „Bager“ og en enkelt Gang „Murer“. Der er et Par personlige, men dog i Tale godkendte Tilnavne: „Lille“ og „Knøsen“; derimod er „Store“ arveligt, men anvendes paa Grund af sin personlige Karakter ikke i Skrift. — I Humlebæk og Sletten ere Tilnavnene noget sparsommere, men dog ejendommelige: „Vibo“ og „Raabo“ betegne Efterkommere af Folk, der indvandrede fra de skaanske Fiskerlejer Viken og Rå; iøvrigt findes gamle Tilnavne som „Vest“ og „Hammer“, Stednavne som „Lundebæk“ og „Lillegaard“. I Hornbæk og Hellebæk findes Landsbynavne og Husnavne i Mængde, Standsnavne noget sparsommere; „Lok“, „Hull“ og „Munk“ ere maaske gamle Tilnavne; af forældede Mandsnavne mindes den fra Drachmanns Fortællinger kendte „Store Bjørn“; hans Døbenavn var Peter Andersen, og han havde Navnet efter sin Fader, Anders Bjørnsen.

Saaledes danne disse Fiskerlejer, hvor Tilførselen af fremmede Gæster har bragt et mærkeligt og rigt Navnestof til Veje, og hvor Fiskerfolkets Selvstændighed har holdt paa det, den stærkeste Modsætning til den Navnefrygt og Navnefattigdom, der i lang Tid har bredt sig i den sjællandske Bondestand.

Amager adskiller sig ikke fra de almindelige sjællandske Navneforhold uden ved et mere gammeldags Forraad af Døbenavne, mest hollandske, dog ogsaa gamle danske. Man finder Døbenavne som Adrian Gertsen, Jan Svendsen, Anders Pittersen, Espen Dirchsen, Svend Corneliussen, Dirk Hansen og Peter Crillesen (alle Gaardmænd i Ullerup, Taarnby Sogn); et Par fremmedartede Tilnavne (Bacher, Sally, Sørvin) og et enkelt

dansk (Fischer [ɔ: Fisker]) ere forlængst blevne faste Slægtnavne. — Nu er her kun Tilløb til en egentlig Tilnavnsdannelse. Naar man vil adskille de tre Niels Nielsener i samme By, siger man N. N. Snedker (har været Snedker), N. N. Velander (Svigerfaderens Navn) og N. N. Arnkiel (Plejefaderens Navn). En enkelt indvandret Arbejdsmand hedder Niels Jyde.

Danmarks **sydlige Øer** ere derimod den Del af Landet, der er naaet højest i Udviklingen af arvelige Tilnavne. Dette gælder baade den sydsjællandske Øgruppe: Laaland, Falster og Møn samt Smaaøerne, og den sydfynske Gruppe: Langeland, Taasinge og til Dels Ærø (de endnu mindre Øer slutte sig derimod nærmere til Fyn).

Falster og Laaland maa paa Grund af deres Størrelse og Navnerigdom betragtes som Hovedlandene for denne Navnedannelse. Af disse foreligger Falster udførligst undersøgt[1]), og vi skulle derfor knytte vor almindelige Redegørelse til denne Ø.

Medens den sjællandske Gaardmandsstand saa vidt muligt unddrager sig fra Tilnavnene, ere de falsterske Gaardmænd de væsentligste Bærere af Navneskikken. Hos dem ere Tilnavnene talrigere end hos Husmændene, Reglerne for Anvendelsen ere mere fæstnede, og frem for alt er Karakteren af virkeligt Navn langt fastere gennemført end hos Husmændene. Arven af Tilnavn efter ældre Slægter er gennemført, sædvanlig endogsaa saa vidt, at man intet husker om Navnets Oprindelse. Den, der kaldes Lollik, Mønbo eller Skaaning, husker intet andet om sine Forfædre, end at de have været Falstringer, saa langt der kan tælles tilbage; den, der hedder Skræder eller Foged, véd ikke af nogen Stamfader udenfor Bondestanden. Hvis derimod Navnet minder om, at Manden selv har sin Oprindelse udenfor Falsters

---

[1]) S. Grundtvig, Gamle danske Minder, II (1857) 115—117 (Optegnelser af Dr. Jakob Lindberg, Sognepræst i Tingsted); Axel Olrik, Falsterske Tilnavne fra Idestrup Sogn (i Dania, 5te Bd., og tillige særskilt i Boghandelen, Københ. 1898); afdøde Seminarielærer H. Mortensens utrykte „Falsterske Personnavne“. Desuden har Viceinspektør P. Petersen i Nykøbing velvillig besvaret Forespørgsler og udlaant en Del af sit Materiale til den falsterske Bondestands Personalhistorie.

Gaardmandsstand (Laalænder, Karetmager), vil dette Tilnavn ikke gaa i Arv til hans Børn. — Derimod have Husmændene kun til Dels saadanne faste og nedarvede Tilnavne; en Del nævnes efter Bosted eller Fødeby, en Del efter deres Faders eller Farfaders Haandværk.

Det kan ganske vist hænde, at enkelte Personer udenfor Husmandsstanden bære Øgenavne efter en meget kendelig Legemslyde og stadig omtales med disse Navne: Nifinger, Jetøre, Vindhoved. Men de ere saa forskellige fra de nedarvede Tilnavne, at de ikke give Anledning til nogen uvillig Opfattelse af disse. Folkesproget har med tydelig Bevidsthed udskilt de øgenavnsagtige Bestanddele. Et enkelt saadant arveligt Navn „Tykkepeder“ har man skilt sig af med i Mands Minde. Ved sit Tiltrædelsesgilde erklærede Sønnen efter den afdøde Kristen T., at han ikke ønskede at blive kaldt med det, og derfor hedder han kun Hans Kristensen. Meddeleren mener, at man overhovedet kan fralægge sig det til Stedet knyttede Navn, naar man offentlig udtaler sig derom ved Tiltrædelsesgildet for Bymændene; paa Sydfalster kender man dog intet til denne højtidelige Navnefrasigelse.

Navnenes Arvelighed er i ikke ringe Grad knyttet til Stederne. Man kaldes sædvanlig med det Tilnavn, som ens Formand i Gaarden har haft, hvad enten dette har været ens Fader, Svigerfader, Hustruens tidligere Mand eller anden fjærn paarørende. Overtages Gaarden ved Køb, er det mere usikkert, om Navnet følger med; nutildags er det vist kun Undtagelse. I de Tilfælde, hvor intet Tilnavn knytter sig til Gaarden, kan Indflytteren føre sit fædrene Tilnavn med; og dette vil da ofte vokse fast og gælde for senere Ejere. Denne Navnearv med Stedet gælder ikke blot Gaardmandsstanden, men ogsaa en stor Del af Husmandsstanden[1]).

---

[1]) Jfr. følgende Meddelelse fra Viceinspektør P. Petersen i Nykøbing: „Ved indgaaende Undersøgelser af de falsterske Kirkebøger, Skifte- og Fæsteprotokoller, Tingbøger m. m., ved Kendskab til Landboskikke, saa vidt Iagttagelser og mundtlige Meddelelser række, har jeg overalt fundet den Regel fulgt, at en Gaardmand fik sin Formands Tilnavn. I nogle Tilfælde har jeg truffet paa, at en Bondesøn, der fæstede Gaard, tog sit Hjemsteds Tilnavn med; men i saa Fald har hans Formands Tilnavn af en eller anden Grund været afbleget. Ogsaa naar en Mand flyttede fra en Gaard til en anden, var det en Regel (dog ikke altid fulgt), at han medtog sit alt erhvervede Tilnavn, der saa blev den sidste Gaards Kendingsnavn“.

Uagtet deres stedbundne Karakter kan man jo ikke kalde disse Navne for Stednavne. Navnet betegner aldrig Jord og Bygninger, men altid Ejeren eller Beboeren. Egnens Sprog er ligefrem fattigt paa egentlige Gaardnavne. De arvelige Tilnavne have for den allerstørste Del deres Oprindelse fra Personbetegnelser. Der er gamle, nu uddøde Mandsnavne, som Strange og Sværke, Kaare og Otte. Der er Betegnelser for Udseende og Vækst: Hvid, Graa, Gammel, Kæmpe. Landsmandsnavne: Lollik, Lolle, Mønbo, og nogle med den gammeldags Endelse -ing (Skaaning, Tæring osv.). Dyrenavne i en Mangfoldighed. Gamle Navne for Ting, der i Middelalderen eller allerede i Oldtiden ere gaaede over til at blive gængse Tilnavne: Krog, Pil, Plov osv. Betegnelser for Stand og Haandtering, ofte fra svundne Tider: Hovmand, Hovdreng, Pilt, Kromand, Kimer, Suder.

For disse Tilnavnes Anbringelse har der dannet sig faste Regler. De have Plads lige efter Mandens Fornavn (Peder Krog); er han døbt med flere Fornavne, kaldes han dog nødig med mere end et enkelt. I daglig Omtale kan man ogsaa bruge Tilnavnet helt alene (med bestemt Kendeord); man siger ikke blot Hovdreng'en, men ogsaa Krog'en, Hillike'n, Pitter'en. — Børnene nævnes med Faderens Tilnavn sat foran i Ejeform: Rasmus Hampe har en Søn, Hampes Knud; Niels Tygesens Datter hedder Tyges Bærte; saaledes ogsaa Rysse'ns Gertrud, Haren's Ane (naar man mærker Navnets Ordbetydning, sætter man gerne Kendeordet til). Ogsaa kan Tilnavnet sættes foran som Sammensætningsled (med eller uden -e): Stære-Maren (men som voksen: Maren Stær). Paa Sydfalster bruges denne sidste Form mest af Husmænd; Sammensætning med -s er finere og gaardmandsagtig. Naar Børnene gifte sig og sætte Bo, flyttes Tilnavnet om bagved; den Søn eller Datter, der arver Forældrenes Gaard, beholder det nedarvede Tilnavn; andre, som gifte sig ind paa nye Gaarde, faa i Reglen det stedlige Tilnavn. — Konerne nævnes ved at sætte Tilnavnet bagefter Fornavnet, men sædvanlig ender det da paa -s: Maren Kyllings, Ane Harens o. s. v.; men undertiden faar det en nylavet Hunkønsform: Maren Kokke, Stine Bose, af Kok og Bosen (svarende til deres Børnenavne Kokke-Maren og Bose-Stine).

Paa Nordfalster og Bogø er det ikke sjældent, at Konen

bærer sit arvede Tilnavn, uafhængig af hvad Manden kaldes. I det hele gælder det paa Øen, at Tilnavnet hænger endnu stærkere ved Konen end ved Manden, fordi hun endnu mere end han færdes indenfor sine nærmeste Standsfællers Kres.

Falsters Navneforraad er, som vi nævnte, rigt og mangeartet. Vi have søgt at udfinde, hvor stort et Antal af folkelige Tilnavne en saadan Landsdel kan rumme. I vore Optegnelser findes næsten 400 Tilnavne. Selv om nogle af disse ere personlige, udgøre de arvelige Navne sikkert over 350; og da vi have Grund til at anse vore Samlinger for nogenlunde fuldstændige, anslaa vi Falsters samlede Forraad af nedarvede folkelige Tilnavne til o. 400[1]). Dertil kommer saa en Del Sted- og Standsnavne i Husmandsklassen.

En stor Del af dette Navneforraad vidner selv om sin Alder. Navne som Kannik og Pilt, Hovmand og Hovdreng henvise os til gamle Tiders Liv. „Lolle“, „Laale“ er det nu forsvundne Ord for „Lollik“ eller, som det nu hedder der paa Øen, „Laalænder“. Navne som Skrikke og Slente, Reve, Pust kunne nu ikke forklares og maa have deres Udspring i en langt tilbage liggende Tid.

Men ogsaa ad andre Veje kan man vinde Holdepunkter til Bestemmelsen af disse Navnes Alder. Gaar man til Skattelister og Kirkebøger fra det 17de Aarh., viser det sig, at en Mængde Bønder bleve skrevne med deres Tilnavne, og disse Tilnavne ere ofte de samme, som forekomme paa Øen den Dag i Dag.

Iblandt Idestrup Sogns Gaardmænd har der i Mands Minde (de sidste halvhundred Aar omtrent) været 51 arvelige Tilnavne og 2 personlige. Af disse 51 Navne genfindes de 78% i Optegnelser fra Aar 1700 eller endnu tidligere, de allerfleste indenfor samme Sogn og mange i samme

1) Enkelte af vore Kilder (Mortensens Haandskrift og en Samling af Navne efter Kundgørelser i stedlige Blade) byde ikke nogen absolut Sikkerhed for, at det paagældende Navn ikke er Døbenavn. Men overalt, hvor vi have kunnet kontrollere det, er det meget sjældent, at den nulevende voksne Befolkning er døbt med sine Forfædres Tilnavne. Og at et Navn i den Grad skulde være gaaet over til Døbenavn, at ingen af dets tidligere Bærere bevarer det som et blot folkeligt Tilnavn, vil da være endnu meget sjældnere.

By. — Meget tyder paa, at Navnene i denne Tid, især i sidste Del af 17de Aarh., have knyttet sig til en stor Del af de Gaarde, hvor de endnu ere arvelige. Ikke saa faa synes at være blevne til ved denne Tid, medens dog en stor Del er ældre.

For hele Falsters Navneforraad, de o. 350 arvelige Tilnavne, vi kende, have vi søgt at udfinde, hvor langt det kan følges tilbage. Ved at gennemgaa en Række af de ældste Jordebøger og Skattelister fra Tiden 1569 til 1640 viste det sig, at 127 af de nu gængse Tilnavne genfandtes i Kilder ældre end 1640. Men da disse Kilder ikke give noget udtømmende Billede af den ældre Tids Tilnavne, maa endnu en Del flere være saa gamle. Og vi kunne for en stor Del udpege dem, dels ved deres sproglige Karakter, dels ved at de forekomme blandt Laalands eller andre nærliggende Egnes Bønder i tidlig Tid.

Den efterfølgende Liste paa over 200 Navne vil give en Forestilling om dette gamle Navneforraad paa Falster, for saa vidt det har holdt sig i Brug indtil vor Tid. Ved hvert Navn tilføjes Aarstal for dets tidligst kendte Forekomst blandt Falsters Bønder. Naar der staar to Aarstal, betegner det første Navnets tidligste Forekomst paa Øen (blandt Herremænd og Jordejere), det andet indenfor Øens Bondestand.

I Klammer er tilføjet de forhaandenværende Oplysninger om Navnets tidligste Brug paa andre Egne. Disse ere for største Delen velvillig meddelte af Arkivar A. Thiset. Sædvanlig tilføjes Standsbetegnelser som „Bonde“ og „Adelsmand“ (eller „adeligt“, hvis Navnet maa regnes for mere eller mindre karakteristisk for en hel Slægt).

Abraham 1582
Alling 1696
Amme (jf. „Ohmme“ Laaland 1610)
Badskær (Laal. 1610)
Banke
Bille 1569 (14de Aarh. adel.)
Boding
Bolt 1611
Bom
Bonde o. 1220, 1569 (Laaland 14de Aarh. adeligt)
Born
Brand(t) 1569 (14de Aarh.)
Brasen, Braasen (Laal. 1356 Bonde)
Bring(e) 1569
Brodt 1569
Broge (Skaane 1465 adeligt)
Brun 1569 (14de Aarh. adeligt)
Brygger 1611
Buk 1569 (14de Aarh. adeligt)
Bull (Laal. 1610)
Bæsle
Bøm
Dal (Jyll. 14de Aarh. adeligt)

Dam (Laal. 1390 Adelsmand)
Degn 1569 (Laal. 1358 Adelsm.)
Drage 1582 (Sjæll. Fyn 14de Aarh. adeligt)
Drukken 1569 (13de og 14de Aarh. Adelsmand)
Ebbe 1611
Errebo 1611
Fikmand 1569
Fisker 1611
Foged 1569 (Fyn 14de Aarh. adeligt)
Franske 1582
Frimand 1569
Fris 1569 (14de Aarh. adel.)
Frost 1569 (Jylland 14de Aarh. adel.)
Fugl 1569
Fynbo 1569
Gaard 1569
Galle 1569
Gammel o. 1220, 1582 (Sjæll. 15de Aarh. adel.)
Graa 1640 (Laal. 15de Aarh. adel.)
Graver 1611
Gren (Laal. 1610)
Grikke
Haagen (Laal. 1610)
Hammer (Laal. 1610)
Hampe 1569
Hare 1569 (13de Aarh. adel.)
Hillike 1611
Hjort 1569 (Sjæll. 1307 adel.)
Hjulmand 1611
Hollænder 1582 [hollandske Slægter bleve bosatte paa Bøtø o. 1550]
Hoppe (Jyll. 15de Aarh. adel.)
Holm (Laal. 1610)
Hovdreng 1697
Hovmand 1640 (14de Aarh.)
Hugge 1640
Humle (Laal. 1610)
Hvid 1582 (14de Aarh. adel.)
Høg 1611 (Jyll. 14de Aarh. adel.)
Høj 1705
Høst
Jul 1582 (Jyll. 13de Aarh. adel. Sjæll. o. 1300).
Jyde 1569 (Laal. 1390 Bonde; 14de Aarh. adel.)
Kaabernagel 1582
Kaader, Kodder 1611
Kaare 1569 (Laal. 15de Aarh. adel.)
Kat 1582 (Sjæll. 14de Aarh. adel.)
Kannike 1611
Kappe (Laal. 1610 „Kabbe“)
Kej („Kegh“, Laal. 1582) „Kiæc“ o. 1220, „Kec“ 14de Aarh. Falster.
Kejs 1569
Keling, Kerling 1569
Kimer 1569
Klog 1611
Kloger, Klover 1569
Knude (Laal. 1610)
Koble
Kok 1569
Korte, Kaarde
Krag (Laal. 1610; 13de Aarh. adel.)
Krage 1380, 1569 (13de Aarh. adel.)
Krighaar
Krog 1569 (Laal. o. 1365 Adelsmand)
Kruse 1640 (Jyll. 14de Aarh. adel.)
Kræmmer 1640
Kræsing
Krøje („Krøyer“ Laal. 1610)
Krøl 1582
Kue
Kylling 1569 (Laal. 1390 Adelsmand)
Kæmpe 1569 (14de Aarh.)
Kæp 1569 (Fyn 14de Aarh. adel.)
Køl 1569
Lander (Samsø 1657).
Lang (Skaane 14de Aarh. adel. Laal. 1610)
Lange (Jyll. 15de Aarh. adel.)
Lindse
Lise 1582
Lok (Laal. 1610).
Lolle 1582 (Sjæll. 15de Aarh. adel.)
Lollik 1611
Lonning
Lærke 1569

Løj, Løg 1569
Maar (Jyll. 15de Aarh. adel.)
Møller 1582
Møn 1611
Mønbo 1582
Nagel 1582 (Sjæll. 15de Aarh. adel.)
Navr 1569
Nymand 1640 (Sjæll. 1389 Bonde)
Orm (Laal. 14de Aarh. 1610)
Otte 1699 (Laal. 1610)
Palle 1569
Pil 1569 (adel.)
Pille 1582
Pilt 1569
Plov 1569
Porse („Pors" Laal. 1610; 13de Aarh. Sjæll. og Halland adel.)
Posse
Prier
Præst 1582
Puge 1582 (14de Aarh.)
Pust 1582 (13de Aarh. adel.)
Pyht
Pæk (Sjæll. 13de Aarh. adel.)
Raa (Laal. 1450, 1610)
Rase 1700 (Laal. 1610)
Rask 1569
Rasmussen 1640
Ravn (Laal. 1610; Halland 14de Aarh. adel.)
Reks
Render (Laal. 1610)
Reve 1582
Rine („Riin" Laal. 1610)
Ring
Rode
Romer, Romme (Laal. 1610)
Rysse 1582 (Sjæll. 1461)
Rytter 1701 (Laal. 1610)
Ræv o. 1220, 1582 (Sjæll. 13de Aarh. adel.)
Rød 1569 (Sjæll. 13de Aarh. adel.; Jyll. 15de Aarh. adel.)
Skaaning 1569 (i Skaane 14de Aarh. Adelsmand)
Skade o. 1220, 1569 (Jyll. 16de Aarh. adel.)
Skafte (Laal. 1610)
Skomager 1611
Skov 1569
Skovby 1611
Skrikke 1582
Skræder 1569
Skytte 1569 (Sjæll. 14de Aarh. adel.)
Skær 1640
Slente o. 1220, 1640
Slot (Laal. 1610)
Smed, Smidt 1569
Snedker 1611
Sommer 1569 (Jyll. 15de Aarh. adel.)
Spurv (Laal. 1610)
Staal 1611
Stampe (Jyll. 14de Aarh. adel. indvandret fra Holsten)
Stang 1582
Stange 1569
Stigel 1569
Stikke 1569
Stisen 1569
Stoffer (Laal. 1610)
Strange 1582
Stryg
Stub 1569
Studs
Stump
Stær (Laal. 1610; jf. „Star", Skaane 15de Aarh. adel.)
Suder 1569 (Laal. 1390 Bonde)
Sur (Laal. 1610; 14de Aarh.)
Svan 1611 (Jyll. og Halland 14de Aarh. adel.)
Svej 1640
Svingel
Sværke
Sylte 1640
Synker („Sjuneke" Laal. 1610)
Tang
Top
Trane 1569
Troen 1582
Trukken
Tryne 1569
Tue 1569
Tysk 1582
Tæring 1569
Tørre
Ungermand 1640
Utter 1569.
Veje

Vejse	Vogter 1611
Vest (Laal. 1610)	Vægge 1611
Vesten 1640	Være
Vestenskov	Væver 1569
Vinter 1569 (Jyll. 15de Aarh. adel.)	Øbo 1611
	Østen

Ved nogle faa af disse Navne kan det synes tvivlsomt, om de allerede i det 16de og 17de Aarh. ere egentlige Tilnavne eller blot Haandværksbetegnelser; men den rette Sammenhæng fremgaar ofte af andre Forhold. Det er meget usandsynligt, at alle de Gaardmænd, der bære Tilnavnet „Skræder“, virkelig have drevet dette Haandværk; Tilnavnet „Kimer“ bæres i de benyttede gamle Jordebøger aldrig af Kirkebyernes Beboere, men altid af Gaardmænd i andre Byer.

Der er altsaa ikke mindre end 127 Navne, der kunne følges paa Falster halvtredje Hundrede Aar tilbage. Lægger man dertil de Navne, der findes i et Par ældre laalandske Bondelister, bliver det 156. Dertil kommer saa henved et halvt Hundrede, som maa regnes med, enten efter deres eget gammeldags Præg, eller fordi de kendes som brugte i Middelalderen. I alt udgør dette 206 gamle Navne.

Det er altsaa kun Mindretallet af Falsters Tilnavne, omkring halvandet Hundrede, der kunne være opstaaede i senere Tid (i de sidste 260 Aar). Ogsaa enkelte af disse ere vel ældre, uden at vi have haft Lejlighed til at paavise det; men ubetinget de fleste af dem tilhøre Navneforraadets Tilvækst siden 1640.

Den første Del af denne Tilvækst er nogle Navne: „Skonning“, „Halling“ og „Blegind“, som efter Kirkebøgernes Vidnesbyrd bæres af Mænd, indvandrede kort efter 1658. En anden Forøgelse fik Navneforraadet fra Efterkommerne af de 11 Hollændere, der kort før 1552 bleve bosatte paa Bøtø. De oprindelig hollandske Døbenavne afsatte sig som en Række falsterske Slægtnavne: Adrian, Dirk, Kornelius, Pitter, Tønnesen (maaske ligeledes Jansen, Allert og Vibbert.)

Men den allerstørste Del af Navnene kom fra Sprogets eget Forraad. Af Haandværks- og Standsnavne m. m. lod der sig danne en Mængde Tilnavne:

Avlskarl, Blegmand, Blokmand, Brolægger, Dragon, Garder, Gartner, Grenader, Hakker, Hav(e)mand, Husar, Hør-

svinger, Hørmand, Jæger, Klokker, Kromand (tidligst 1700), Kusk (1712), Ladefoged, Landsener, Lermand (ↄ: Beboer af et lerbygget Hus), Murer (?), Murmester, Post, Præstebonde, Røgter, Skaffer, Skemager, Skinder (1700), Skipper, Skovfoged, Skovløber, Skraber, Slagter, Sognefoged, Spillemand, Staldmester, Stenhugger, Tambur, Teglbrænder, Tjener, Træskomand, Tvedemand, Tømmermand, Urmager, Vraamand (1702), Vægter, Ømand.

Gammeldags Mandsnavne vare allerede tidlig begyndte at gaa over til Tilnavne. Kaare, Utter, Tue, Ebbe og Palle findes paa de ældste Navnelister; Orm, Otte, Haagen og Skafte kendes lige saa tidlig, men kun blandt Lolliker. Selv Kristennavne begyndte at forældes og gaa over til Tilnavne: „Lise“ (ↄ: Elias) og „Stoffer“ (Kristoffer). „Abraham“ opstod i Idestrup Sogn lidt før 1582; „Jon“ skiftede o. 1696 med „Jonsen“, men blev snart eneraadende. I senere Tid tilkom nogle faa danske Navne (Erik, Iver, Aage — det sidste findes allerede 1706 — og maaske Sværke) og nogle tyske (Folmer, Gert og Hartvig), foruden de før nævnte hollandske. Haand i Haand dermed gaar de sjældnere -sen-Navnes Bevarelse. Der findes ikke nogen bestemt Adskillelse mellem disse to Klasser af Navne. En Gaard kaldes „til Jibs“, dens Ejer fører „Ibsen“ som folkeligt Tilnavn; ved Siden af „Bosen“ bruges som foransat Form „Bose“, der egentlig er et selvstændigt olddansk Mandsnavn, der i Middelalderen brugtes paa Falster. Reglen synes snarest at være den, at naar et Mandsnavn er helt uddød paa en Egn, bruges det uforandret som Slægtnavn; hvis Navnet kun er sjældent som Døbenavn, faar det Endelsen -sen, naar det skal tjene som Slægtnavn. Derfor ere de falsterske -sen-Navne ikke af nær saa gammeldags Præg, men de ere dog et godt og nyttigt Navnestof[1]).

Landsbynavne, som ere meget sjældne i de ældre Kilder, bruges nu lidt mere som arvelige Tilnavne (Virke, Dame, Bruntofte), men spille dog kun en underordnet Rolle; og hvis de have saadanne gængse Endelser som -lev, -by eller -strup, ere de lidet yndede. Saadanne bruges derimod i Husmandsstanden for at betegne Fødested eller Bosted.

---

1) Albretsen, Bertelsen, Bosen, Børresen (Børsen, Børse), Davidsen, Dinesen, Dresen (udtalt Drejsen), Eriksen, Frandsen, Gertsen, Gregersen, Ibsen, Knudsen, Madsen, Mogensen, Mortensen, Olsen, Simonsen, Steffensen, Svendsen, Temmesen (derimod Temme 1569), Torsen, Troelsen, Tuesen, Tygesen.

Idet nye Tilnavne dannedes, og de gamle sædvanlig bevaredes, steg Tilnavnenes Mængde i høj Grad. I Idestrup Sogn har der i Mands Minde været Tilnavne paa samtlige Gaarde undtagen den, hvor Sognefogeden boede (jfr. ovfr. S. 49), hvorimod de selvfølgelig ikke ere saa almindelige blandt Husmændene. For de andre Egne haves ikke Oplysninger om andet, end at de ere „meget hyppige“, omfatte „en stor Del af Beboerne“.

I den sidste Menneskealder er der dog sket nogen Forandring. Adskillige have opgivet deres nedarvede Navne, og have kaldt sig med -sen-Navnet; ligeledes ere mange Gaarde gaaede over til Folk fra andre Egne. En Meddeler skildrer dette udførligere: „Omkring 1870, maaske lidt før, begyndte man at skyde disse Tilnavne fra sig. Uden at det udraabtes, lod adskillige af Bondestanden sig forstaa med, at man hellere tiltaltes som Hr. Gaardejer Jensen end som Niels Præstebonde; Mads Skriver vilde hellere høre, at Købmanden sagde Gaardejer Larsen. At dette Udryddelsesarbejde mod de gamle Tilnavne ikke fik stærkere Fart og ikke førte til større Resultater, end det virkelig gjorde, skyldes i høj Grad en ret interessant, vistnok af de fleste upaaagtet Omstændighed: Husmoderens Benævnelse. Naar Manden hed Jens (Hansen) Kok og hædredes med at hedde Gaardejer Hansen, saa var samtidig Præst, Skolemester, Købmand, Postbud o. s. v. i den mest vaandefulde Forlegenhed ligeoverfor Husmoderen. „Ane Hansens“ vilde ikke ret passe af forskellige Grunde, og Titlen „Madam“ tilkom kun Skolelærerens Kone og Jordemoderen, saa hun maatte uden Skaansel vedblive at kaldes Ane Koks.“ Meddeleren fortsætter med Eksempler paa, at Manden blev „Gaardejer (Lar)sen,“ men Konen „trods eget Ønske om noget nyt og finere“ beholdt det nedarvede Navn. En anden Meddeler siger, at de enkelte, der ville være Navnet kvit, kunne til Dels faa det sat igennem i Tiltale, „men meget sjælden i Omtale.“

Denne Omskiften gælder langtfra hele Befolkningen. Den omfatter en Del Invandrere, som have købt Gaarde, men ikke medført deres Hjemstavns Navne og heller ikke optaget Stedets tidligere brugte; endvidere nogle kommunale Tillidsmænd og et Antal yngre Gaardmænd. I de Indberetninger, der foreligge os, træder den kun yderst svagt frem;

den gælder saa godt som aldrig ved det i Slægten arvede Navn, men optræder ved enkelte af de til Gaarde eller Huse knyttede Navne. Der synes da at være kommet en vis Standsning i de gamle Navnes Forsvinden.

Forstand paa at vælge og vrage mellem de bevarede Navne synes Navneomskifterne ikke at eje. Principet er vistnok fortrinsvis at bortkaste Navne, der minde om Bondegerning; men det gaar lige saa fuldt ud over gamle Middelaldersnavne som Krog, Rysse, Kaare og Jon.

Laaland slutter sig nær til Falster. For en meget stor Del ere de samme Navne fælles for begge Øer. Arveligheden er den samme, og Hyppigheden lige saa stor eller dog tilnærmelsesvis den samme. Den eneste Forskel i Navnedannelsen er, at Hustruen faar Mandens Tilnavn sat foran: Hasling-Maren, Pejter-Karen, hvis hun ikke følger den mere gammeldags Skik at faa Mandens Fornavn sat efter i Ejeform: Maren Knuds, Maren Ols.

Man kan iagttage den samme Tilbøjelighed til nu at opgive de gamle Navne, der ogsaa skæmmer Falsters rige Navneskik. Husmændene i Sakskøbing Landsogn føre en Række ypperlige Navne: Kure, Sur, Balle, Hingse, Lærke, Glæde, Winther, Rejmer, Jæger og Ødegaard; men de forlange at kaldes Hansen, Larsen og Petersen.

De tilsendte Navnelister vise derimod, at man paa mange Steder holder kraftig fast ved de gamle Navne i alt mundtligt Samkvem; men deres Brug i Skrift er forskellig, paa nogle Steder meget hyppig, paa andre Steder sparsom.

Forraadet af Tilnavne har det samme gammeldags Præg som paa Falster. Ja, Mængden af uddøde eller sjældne Ord synes endnu større her end der. Saaledes findes der mange Hjemstedsnavne, der paa ældgammel Vis ere dannede med Endelsen *-ing* efter Navnene paa Øer, Næs og endogsaa Landsbyer (se S. 18). Ved at gennemgaa blot et enkelt gammelt Skattemandtal 300 Aar tilbage i Tiden, viste det sig, at der her var en forbavsende Navnerigdom, endogsaa større end Falsters paa samme Tid, og at disse Navne for en stor Del vare de samme som de nu brugelige. Der findes et Par Hundrede Navne i vore Indberetninger fra Laaland. Af disse kunde rigelig Halvdelen (101) genfindes i den gamle laalandske Skatteliste. Føje vi dertil dem, som gen-

findes i gamle falsterske Optegnelser, bliver det 121 gamle Navne; medtages end yderligere Navne, der efter deres Karakter ikke ere de sidste Aarhundreders Opfindelse, naa vi op til 163, hvilket vil sige, at det langt overvejende Flertal af Laalands Tilnavne ere mindst 300 Aar gamle. De andre ere blevne til paa lignende Maade som paa Falster; det kan tilføjes, at allerede i 1610 var det almindeligt at nævne Husmænd (men ikke Gaardmænd) med Landsbynavne.

Vi meddele her dette Udvalg af gamle Tilnavne, der er kommet til vort Kendskab. Aarstalsoplysninger ere tilføjede paa samme Maade som i den falsterske Liste.

Baad 15de Aarh., 1610
Badike
Badskær 1610
Bagge 1610 (Jyll. Bornh. 15de Aarh. adel.)
Basse 1392, 1610 (Sjæll. 14de Aarh. adel.)
Batting
Ben 1610
Beske 15de Aarh. (Thy 12te Aarh. Mandsnavn)
Bi
Bille 1610 (Sjæll. 14de Aarh.)
Blak 1294, 1610
Blunk
Bonde 1390, 1610
Borre (Falster 1611, Langeland 16de Aarh. adel. Lund 1390)
Brand 15de Aarh. 1610
Brems 1610 (Sjæll. 14de Aarh. adel.)
Bringe 1610
Brun 1582 (14de Aarh. adel.)
Brus 1610 „Bruse“
Brylle 1610
Brædder 1610
Brænder 1610
Buk (Falster 1569; 14de Aarh. adel.)
Bunke
Bækkel 1610
Bødker 1610
Bøg (Skelskør 1390 Borger)
Bøm
Bøn 1610
Børre
Bøse (Falster 1611)
Dal (Jylland 14de Aarh. adel.)
Dan 1610 (Roskilde 1386; Jyll. 15de Aarh. adel.)
Degn 1358, 1610 (Sjæll. 14de Aarh. adel.)
Drukken 1610 (13de, 14de Aarh. Adel.)
Due 1582 (Sjæll. 1354)
Dunk 1610 (Sønderjyll. 1370)
Ebbe 1610
Ellehammer (Sydsjæll. 18de Aarh.)
Errebo 1610
Fisker 1610
Foged 1610 (Fyn 14de Aarh. adel.)
Frimand (Falster 1569)
Fris 1610 (14de Aarh. adel.)
Fugl 1610
Fynbo 1610
Fynd
Glæde
Graver 1610
Greve 1610
Haagen 1610
Haar 15de Aarh., 1610
Hannibal 1610
Hasling (Falster 1569)
Havre 1264, 1610
Hilt
Hingse 1610
Hjort 1610 (Sjæll. o. 1300 Adel.)
Holse 1610 „Holste“.

Hovmand 1610 (Skaane 1392 adel.)
Hvid 1610 (14de Aarh. adel.)
Høg 1582 (Jyll. 14de Aarh. adel.)
Høj (Falster 1705)
Jov, Job 1610
Josle
Jul 1610 (Jylland 13de Aarh. adel.)
Jyde 1390 Bonde, 1582 (14de Aarh.)
Kaa (Falster 1702, Sjæll. 18de Aarh.)
Kaare 14de Aarh., 1610 (Sjæll. 1372 Bonde)
Kal 1610
Kamper 1610
Kannike (Falster 1611)
Kerte 1610
Kimer 1610
Klat
Knage 1390 Adel.
Kofod (Sydsjæll. 18de Aarh.)
Kok 1610 (Sjæll. 1288)
Kort
Krag (Falster 1569 „Krage“; Sjæll. 1340 adel.)
Krog 1370, 1610 (Sjæll. 1268)
Krøl (Falster 1582; Sjæll. 1388)
Kuld 1610 (Malmø 1396)
Kure (Falster 1612)
Kæmpe 1610
Kæp (Falster 1569; Fyn 1327 adel.)
Kølle 1610
Laale, Lolle 1582 (Sjæll. 15de Aarh. adel.)
Lander (Samsø 1657)
Lang 1610 (Skaane 14de Aarh. adel.)
Lise 1610 (Bogø 1569)
Lund
Lykke 1610 (Jyll. 14de Aarh. adel.)
Lyre
Lærke (Falster 1569)
Løje 1610
Munk 1610 (Jyll. 14de Aarh. adel.)
Møller 1610
Møs(s)
Nymand 1610 (Sjæll. 1389 Bonde)
Paaske 1610
Pajne
Palle (Falster 1569)
Pil 1610
Pillemand 1610 (Sjæll. 1378)
Pillen (Falster 1640 „Pilling“)
Pind (Sydsjæll. 18de Aarh.)
Piper (1263)
Plov 1610
Pommer
Prins
Puge 1582 (Sjæll. 1330, Jyll. 1344)
Pæk (Sjæll. 13de Aarh. adel.)
Ram 1610
Rebslager 1610
Rej
Render 1610
Ringsing 1610
Romme 1610 (Fyn 1394 Bonde)
Rose
Ruder 1610
Rugh (Falster o. 1220)
Rytter 1610 (Jyll. 15de Aarh. Adel.)
Rød 1610 (Jyll. 1279)
Sier
Skafte 1610
Skak (Falster o. 1220)
Skipper 1610
Skomager 1610
Skotte 1610
Skov 1610
Skriver 1610
Skræder 1582
Skytte 1610 (Sjæll. 14de Aarh. adel.)
Slagter 1610
Slente (Falster o. 1220)
Slot 1610
Slæbo
Smed 1610
Sommer (Falster 1569; Jyll. 15de Aarh. Adel.)
Spurre 1610
Sten 1610
Stense
Stoffer 1610
Sunke 1610 „Siuneke“

Sur 1610
Svink
Sølver
Taasing 1610
Tage 1610
Top (Sjælll. 18de Aarh.)
Trampe
Trane 1610
Tue (Falster 1569)
Tysk 1610
Valter (Falster 1612)
Vikke 1610
Vilder 1610
Vinter 1610 (Jyll. 15de Aarh. adel.)
Vive
Volsing 1610
Vrede 1610
Væver 1582

Bogø slutter sig nær til Falster i sit Navneforraad, som er medtaget i den ovenfor givne Falsterliste. Flere af Navnene ere meget ejendommelige. Utter, Klog, Kat, Lise og Stisen kunne her paa Øen følges tilbage til 1569 eller 1611; Kejs og Keling ligeledes, men kendtes lige saa tidlig paa Falster; Ungermand [ɔ: Ungarer] er ret ejendommeligt for Øen og optræder første Gang i Trediveaarskrigens Tid (1640); Kræsing kan ikke i Øjeblikket eftervises i ældre Kilder. En Mærkelighed er det, at Hustruerne gennemgaaende beholde deres Faders Slægtnavn, og heraf følger atter, at Børnene let arve Moderens Tilnavn, især hvis Faderen intet har.

Møn slutter sig til Falster i sin Navneskik, men Tilnavnenes Hyppighed er ikke nær saa stor. Fra Stege Landsogn opgives de til „henved en Tredjedel"; i Elmelunde Sogn forekomme de „undertiden"; i Kjeldby ere de fleste af dem gaaede over til Døbenavne (kun Bergmann, Spohr, Kull og Ovre findes endnu). Stednavne spille en ret fremtrædende Rolle iblandt de arvede Tilnavne (Skov, Strandskov, Oddermose, Ovre, Nøhr; dette sidste siges at være opstaaet af Nørreled). Standsnavne arves næsten kun i Husmandsstanden; en Undtagelse danner det gammeldags „Frimand". Hovedmassen af Navne er dog de korte gamle Tilnavne: Bille, Brandt, Brasen, Holst, Høg, Kamp, Kull, Spohr eller Spurv, Vinter. De allerfleste af disse Navne ere spredte i flere Sogne og derfor sikkert gamle; til nyere Dannelser hører det formodentlig, at enkelte Mandsnavne eller -sen-Navne (saasom Sejer og Knudsen) ere anvendte som Tilnavne.

De sydfynske Øer kunne med Hensyn til Hyppigheden af Tilnavne fuldt ud stilles som jævnbyrdige med Falster og Laaland. Fra Taasinge skrives: „Saadanne Binavne har næsten hver Mand paa Øen." Paa Langeland ere Tilnav-

nene „meget hyppige"; i de foreliggende Navnelister bæres de af mindst to Tredjedele af Befolkningen, i en enkelt By er af 27 Mænd kun 1 udelukkende kendt under sit -sen-Navn. Paa Ærø „nævnes Folk meget hyppig, næsten som Regel, med andre Kendingsnavne end deres Døbenavne."

Disse Tilnavne maa være gamle. Om Navnene paa Taasinge skriver Præsten Lund 1823 i sin Beskrivelse af Øen (S. 102), at Døbenavnene ere meget ensformige, men at „Gaardene og Husene til Dels endnu benævnes efter meget gamle Ejere eller Fæstere, idet hver ny Fæster tillægges det Navn, hans Formand har haft. Saaledes haves her Fæstere med Tilnavn: Drost, Dommer, Kimer, Rodemand, Foged, Ottesen, Pelle, Piil, Gammelgaard, Troensegaard, Bylov, Stovgaard, Skindballe, Nørreballe, Hollænder, Lollik, Langelænder, ligesom og Smed, Skræder, Skomager, Slagter, Væver, saavelsom Lund, Jæger, Stær, Krog, Vogn, Skov o. fl., og finder jeg i en Jordebog, udstedt af Kammerkollegiet den 2. Marts 1678, at Bønderne paa den Tid førte de samme Tilnavne som nu". For en stor Del træffes netop de samme Navne i den os foreliggende Liste fra 1898 over Navnene i et Par Landsbyer paa Øen.

Navneforraadet paa disse Øer minder stærkt om Laalands og Falsters, og mange ret ejendommelige Navne ere fælles for begge Øgrupper: Pelle, Lærke, Ben, Pil, Fugl, Stense. Dog afvige de ved, at Gaardnavne spille en stor Rolle ligesom paa Fyn; endvidere ved ret hyppige Navne paa -mand, afledte af Stednavne: Grallemand (af Grallegaarden), Kildemand, Ømand. Der bruges ikke saa faa -sen-Navne som stavnsbundne Tilnavne (Espesen, Ibsen, Hellesen); derimod er der sparsomt med forældede Døbenavne, og de have ikke noget særlig gammelt Præg (David, Jesse, Lasse). Ejendommelige korte Navne træffes især paa den nordlige Del af Langeland: Rok, Savs (ɔ: Saks), Strøjer, Mand, Enke, Pave. Her er ogsaa et Par udenlandske Tilnavne gaaede over i Bondestanden: en Gaardmand kaldes Karl Frølich, men er døbt Rasmussen; Skovfoged Kristian „Watson" er døbt Andreasen. Træskomanden Mads Nielsen kaldes Mads „Barfod", fordi Søsteren var gift med Godsforvalter Barfod.

Drejøs sære gamle Navnesystem vil blive omtalt i Forbindelse med lignende Forhold paa Sydfyn.

Ærøs Forraad af Tilnavne er af et vist yngre Sprogpræg end de andre Øers, idet en Del af de Navne, der ellers optræde som folkelige Tilnavne, her ere Døbenavne (Brandt, Groth, Koch, Hjulmand, Lundtange); dog anse Bønderne det i Reglen for altfor „fint“ eller „storagtigt“ at bære saadanne Slægtnavne. Selve de nu bestaaende Tilnavne ere for en stor Del tagne fra Bolig eller Hjemsted: Rødgaard, Kongshøj, Lavn (ɔ: Lavind, Langeland), Øbo, Strynøbo, Lykkemand (bor paa Lykken), Ellemand (i Ellemosen); eller det er Standsnavne: Møller, Væver el. Weber, Styrmand, Glasser (ɔ: Glarmester), Bonde. Navne som Etatsraad, Provst, Baron have Oprindelse fra tidligere Tjenestestilling; men tillige eksisterer der et ikke lille Tal af rent personlige Øgenavne.

Børn betegnes ved, at man sætter deres Forfædres Navne foran deres eget (Thomses Pers Mads). Som Døbe-Efternavne har en Mængde Mennesker to -sen-Navne, og en Del har tre (Jørgen Jørgensen Johansen Hansen), hvoraf kun det første bruges i almindelig Tiltale og Omtale. Paa denne Maade har man vidst at forene Lovbestemmelserne om faste Slægtnavne med den gamle Skik at nævne enhver efter Faderens Fornavn.

Fyn viser en stor Forskellighed i de enkelte Egne. Den nordlige Del er fattig paa Tilnavne og nærmer sig altsaa til Sjælland uden dog at gaa saa stærkt til Yderligheder af Frygt for Øgenavne. Det sydlige Fyn er rigt paa Tilnavne og nærmer sig heri til de sydfynske Øer og til Jylland.

I Svendborgegnen ere Tilnavne „ikke sjældne“. I Faaborgegnen ere de „meget almindelige, baade for Mænd og Kvinder“; „Efternavnet synes i det hele i Bondestanden ikke at spille den Rolle som i de andre Stænder; man kan træffe det Tilfælde, at en Mand ikke kender sin nærmeste Nabos *Bagnavn* eller i alt Fald ikke har det paa rede Haand; man maa tænke sig om, hvad Faderen hed, medens man kun kender ham under Fornavnet og Tilnavnet“. „I Katterø By findes for Tiden 5 bosiddende Peter Hansen'er, de adskilles ved til Fornavnet at føje: Sognefoged, Uglbjærg (en Banke paa hans Jord), Kroghave, Holm og Træskomand“.

For tydeligere at vise, hvad Rolle Tilnavnene spille,

ville vi gennemgaa en enkelt Landsby, Djernisse ved Faaborg. Vi begynde ved Rasmus *Nørregaard*, der selv bor paa sin fædrene Gaard „Nørregaard“ (ogsaa hans Søskende bære Navnet, og hans Børn ere døbte med det). Paa „Bjerregaard“ boede Hans *Bjerregaard*, nu Svigersønnen Jens Andreasen. I „Søhuset“ bor Kristian *Sømand*. „Solbjerg“ er ikke brugt til Tilnavn, da Gaarden ejes af en Mand udenfor Bondestanden; paa den senere oprettede „Lille Solbjærg“ bor Hans *Ilum*. Nu ere vi ved Byens „midterste Gadekær“, hvor der gaar Vej af til Kirken, Skolen, „Svarrehus“ (Rasmus Hansen eller *Svarrer*), „Mosegaard“ (Jørgen *Mosegaard*) og „Agermosegaard“; ved selve Hovedvejen, der gaar ad Faaborg til, ligger Rasmus *Bilds* eller *Biils* Gaard; dernæst — lidt i en Afkrog — „Krogen“ eller „Krogegaarden“, hvis Ejer kaldes Peter *Krog*, ligesom Svigerfaderen der i Gaarden, men dog selv skriver sig efter sit Fødested: Peter Nielsen *Brændeholm*. Rasmus Jensens Gaard udmærker sig ved ikke at have særligt Navn. Ved „Vidjekæret“ er Lille Kristians Hus; saa kommer „Sundbjærggaard“ (Ejerne ere til Tider kaldte *Sundbjærg*), Sundbjærgsted (intet Tilnavn, da Parcellen kun er en Snes Aar gammel), „Lysemosegaard“ (Hans *Lysemose*) og endelig „Tappenøjehus“ med Lars *Tappenøje*.

Følger man Vejen videre frem igennem Sognet, træffer man blandt andre Mads *Puge* (udtalt Pöve); Povl *Froehave* (i „Fruehavehus“); Jørgen *Greve*; Kristoffer *Jeppe* (i „Jeppehuset“); Kristen *Krog*; i Skoven „Pipstorn“ boede før Rasmus *Pipst*, nu Jørgen Nielsen; i „Svolderhus“ (ɔ: Sorteledhuset) i Katterø By Rasmus *Degn* (Navnet arveligt, saa langt man mindes tilbage); i „Hanses Odde“ Povl *Øjde*; og paa Tomten af den nedbrudte „Krogegaard“ Niels *Krog*.

Flertallet af Tilnavne ere hentede fra G a a r d e s og H u s e s N a v n e, sædvanlig fra det Sted, hvor man bor, men ogsaa fra Fødested eller Forfædres Hjemsted. Disse Stednavne have ofte en folkelig Form, der afviger fra den skrevne; en Gaard hedder Ditlevsholm, men man kalder den for Brændeholme, og Slægten kaldes af andre og kalder sig til Dels selv Brændeholm (aldrig Ditlevsholm); Ejeren af Hansesodde kalder sig blot Povl Øjde (ɔ: Odde). Johan Aamand bor i et Hus ved Aaen.

Navnene fra S t a n d o g H a a n d t e r i n g ere meget sjældnere. Bedst trives de, naar de indgaa i et Stednavn. Beboerne af Ladefogedgaarden hedde Ladefoged (men kalde sig dog ikke selv saaledes); Tilnavnet Kusk har længe fulgt en bestemt Gaard. Ellers findes de mest i Husmandsstanden. Undtagelsesvis kan et oprindeligt Øgenavn som Pave blive arveligt.

Desuden findes et Antal gamle Tilnavne: Puge, Krog, Høj, Plov, Bild eller Biil, Dyr, Gren. Et Navn som Bild minder om gammel fynsk Adel, Gren om gammel jydsk; men nu hører Gren til de ikke godkendte Navne, og det er finere at kalde sig Kristiansen.

Med Personernes egen Godkendelse af deres Tilnavne staar det forskelligt til. I Svendborgegnen (Sunds Herred) findes den „som Regel ikke". I Gudme Herred bruges nok Stednavne i Tiltale, men Standsbetegnelser ikke saa gerne. Fra Faaborgegnen skrives: „Skønt Brugen af saadanne Tilnavne var meget almindelig i Omtale, maatte man i tidligere Tider være forsigtig med Brugen deraf i Tiltale, da det ofte betragtedes som fornærmeligt." I saa Henseende er Befolkningen dog i Løbet af de 50 Aar, Meddeleren har været iblandt den, undergaaet en stærk Forandring; nu er det godkendte Tilnavn langt hyppigere end det ildesete[1]); selv Navne som Væver, Snedker og Degn have levet i Husmandsstanden i 3—4 Slægtled og ere nu godkendte af Bærerne. Et Navn, der egentlig er stedbundet, følger ofte alle Slægtens Medlemmer ud i Verden; Krog (fra Krogegaarden i Djernisse) er endogsaa overført paa to Svigersønner uden Arv af Ejendommen.

Tilnavnets Plads er som sædvanlig den, at det er knyttet til Fornavnet. En mere aristokratisk Navneskik findes i Gudme Herred og maaske flere Steder: kun Husmænd nævnes paa den sædvanlige Maade (Rasmus Brudager, Peder Brændemose), Gaardmænd skulle have det fulde Døbenavn foran: Hans Nielsen Holmskov, Jens Hansen Ydehøj, Rasmus Jensen „i Mosen."

Sydfyn har desuden en egen gammel folkelig Navneskik: at danne Kendingsnavne ved at sætte Forældrenavnet i Ejeform. I Gudme Herred, hvor det er almindeligt at nævne Børn efter Moderen, ikke efter Faderen, siger man altsaa Gertrud Maries Andreas; og hvis Moderen har bevaret sit Mødrenenavn, komme hendes Børn til at bære tre Slægtleds Navne: Ellens Sines Peter. Paa Drejø er denne Navne-

[1]) Efter Meddelerens Opgivelse ere „begge Dele lige hyppige"; men han har da regnet de talrige Betegnelser af eget Haandværk med til de ikke godkendte. Han anfører forøvrigt flere rent personlige Grunde til, at visse Navne ikke ere godkendte.

skik ført til endnu større Yderlighed: en Morten Rasmus er første kendte Ejer af Gaarden, hans Datter bliver gift med Hans Jensen, og denne faar Gaarden som „Morten Rasmus Haans"; denne har Sønnen Hans Hansen, der overtager Gaarden som „Morten Rasmus Haans Haans". En anden Form for Drejø-Navne er det, at Gaarden bærer Navn efter en bestemt Person: „til Lenes", „til Maren Snedkers", „til Per Hennings": som Ejere følge da efter hinanden „Lenes Rasmus", „Lenes Hans". Denne Skik bygger paa det Princip for Tilnavne, som vi kende fra danske Oldtidsmindesmærker: Gorms-Toke (ɔ: Toke Gormsøn), Palna-Toke (Palnes Søn Toke). Den kan have en vis Interesse som Fortidslevning, men har nærmest været en Hæmsko for Udviklingen af selvstændige og træffende Kendingsnavne.

Tilnavnene spille i Nordfyn en rent forsvindende Rolle; de udgøre nogle faa Procent af den hele Navnemængde. Blandt henved 80 bosatte Mænd fra et Sogn i Baag Herred forekomme kun Tilnavnene Villumsen, Jyde, Bager, Ellekær og Berlin (efter Fødehuset, ikke godkendt af Ejeren), og disse faa Tilnavne ere ved at svinde bort[1]). Her træffes altsaa kun en sparsom og tilfældig Blanding af alle Slags Tilnavne; i et andet Sogn fra samme Herred danne derimod Gaardnavnene Grundlaget for Egnens Navneskik. Dels kalder man sig umiddelbart med Fædrenegaardens Navn (Rosengaard, Damgaard, Banholm, Hejdam), dels med dertil knyttede Tilnavne: Beboerne af Skyttegaarden hedde Skytte, af „Bondegaarden" Bonne; Erik Henningsen i en Gaard under Muhlernes Legat kaldes Erik Muhle o. s. v. Flere Husmænd bære ogsaa deres Bosteds Navn helt eller afkortet (Bæk, Hole, Kistrup, Lipsig). Enkelte have „købt" dette Navn (faaet kongelig Bevilling til at bære det); men selv om Folk „blot have optaget det, fordi de i Almindelighed bleve nævnte med Navnet, faa Børnene det i Reglen (ved deres Daab) som Tilnavn." Saa meget Hensyn til Tilnavnene synes dog at være Undtagelse i Nordfyn, selv om disse mere velsete Tilnavne, der knytte sig til Gaardenes Navne, forekomme paa enkelte Steder.

1) En enkelt har faaet kongelig Bevilling paa Navnet Lunde, efter Fødegaarden Lundegaard. Blandt Døbenavnene synes et Par enkelte, f. Eks. Lund og Trane, at være gamle Tilnavne.

En Meddeler fra det nordøstlige Fyn bemærker, at selv Tilnavne som Jyde og Lollik (brugte om Indvandrere eller deres Børn) stærkt nærme sig til Skældsord; anvendes de i en Drengs Paahør af hans Kammerater, gælder det Kamp paa Næverne.

Vi have altsaa i Nordfyn ganske samme Sky for Tilnavnet, fordi det minder om Øgenavne, som kendes fra Sjælland. Folk ville her kaldes med deres -sen-Navne. Man hører udtalt, at dette netop er det ældgamle; Tilnavnene maa være yngre, den nærliggende og simple Dannelse af Sønnenavne det oprindelige. Men det forholder sig næppe saaledes. Tilnavne findes, saa langt vi kunne følge Danmarks Historie tilbage. Og selv om nordfynske Bønder nu have de ensartede -sen-Navne, vidne f. Eks. Dalum Klosters Regnskaber fra Reformationstiden om, at deres Forfædre have ejet mange og mærkelige Tilnavne. Vi træffe altsaa her i Nordfyn, ligesom i Sjælland, ikke en oprindelig Form af dansk Navneskik, men Befolkningen har i uberettiget Mistænksomhed skudt de gamle Tilnavne fra sig.

Som et eget Omraade maa vi betragte **Øerne i Kattegat** og Halvøen **Djursland** paa Jyllands Østkyst. Dog har hver Egn sit tydelige Særpræg.

Samsø udmærker sig ved sit rige og ejendommelige Forraad af Tilnavne og desuden ved, at disse Tilnavne i større Omfang end andensteds ere gaaede over til at blive Døbe-Efternavne[1]). I Øens nordligste Sogn gælder dette om alle de oprindelig folkelige Tilnavne, i de andre Sogne er kun Mindretallet blevet godkendt ved Daaben, og her vil

[1]) Den følgende Redegørelse for Samsø støtter sig paa en Række Optegnelser om Øens nuværende og ældre Navneforhold, som Journalist Fr. Poulsen har meddelt Kommissionen, fremdeles Navnelister og Oplysninger fra Birkedommer P. Sveistrup. Tidligere findes samme Emne behandlet af Distriktslæge G. Schleisner i hans Skrift: „Samsø og dens Befolkning“ (1891) 30—32; hans Fremstilling har haft Værdi for os ved den flittige Benyttelse af ældre Kirkebøger, uden at vi dog have kunnet følge hans Opfattelse, at Samsøs Slægtnavne væsentlig ere dannede udenfor Øen.

der altsaa kunne gøres en stor Efterhøst. I Brundby bærer over $^3/_4$ af den indfødte Bondebefolkning Slægtnavne eller arvelige Tilnavne, kun 24 pCt. kaldes med -sen-Navnene, og disse -sen-Navne høre til Dels til de mindre almindelige. Nogen Væsensforskel mellem de i Daaben godkendte Tilnavne og dem, der kun ere i folkelig Brug, kan næppe hævdes. Navne som Gylling, Buch, Hjulmand og Norsker træffes i én By som Døbenavne, og i en anden som blotte Tilnavne.

Det er sikkert nok, at en Del af denne Velstand paa Navne skyldes den samsøske Bondebefolknings Evne til at optage fremmede Slægter i sig. Indenfor Øens Befolkning findes saaledes ikke faa Efterkommere af dens tidligere Embedsmænd; endvidere have de Soldater, som laa her til Øens Forsvar i Krigen 1807—14, efterladt sig Slægter, som bære deres Soldaternavne ɔ: jydske Landsbynavne saasom Almstok. Grønfelt, Skærshede o. s. v.; tillige have Søfolk og Bissekræmmere indført nye Navne paa Øen. Men ved nærmere Undersøgelse viser det sig, at Øens Rigdom af Tilnavne har sit første Udspring fra Bondestanden selv. I det ældste Skatteregnskab fra 1598 findes adskillige af de nu brugelige Navne: Havkrog, Svensk, Degn, Foged, Skriver, Skipper, Skræder, Smed, Snedker, desuden nogle Tilnavne, der uddøde i Løbet af 17de Aarh. (Brundby, Fuglsang og Noring), og nogle arvelige -sen-Navne, af hvilke dog kun et enkelt endnu er i Brug. Skattemandtallet fra 1657 indeholder derimod en langt større og kendeligere Række af endnu brugelige Tilnavne: Agerup, Blok, Blæs, Færremand, Helbo, Holm, Kjeldmand, Krog, Kræmmer, Lam, Landter, Møller, Nør, Præst, Skomager, Suder, Sønder, Tunbo, Tunby, Tærsker og Øster. Kommer man ned til det 18de Aarh.s Begyndelse, skrives alle Samsinger med -sen-Navne i Statens Skattelister; men i Retsprotokollerne skrives de saa godt som alle med det folkelige Tilnavn. Blandt denne Mængde af endnu brugelige Navne kunne vi nævne: Buk, Bryder, Bakmand, Dam, Frier, Hjort, Hjulmand, Hollænder, Holst, Jyde, Kæmpe, Kejser, Krag, Kusk, Merkel, Maller, Svane, Værn og Vinter. Yderligere Bevis for denne Navnedannelses Ælde og folkelige Udspring har man i de nyere samsøske Navnes Lighed med de Tilnavne, der i det 16de og 17de Aarh. vare brugelige i

de lige overfor liggende Egne af Jylland[1]). Og mange af Indflytterne have først efter at være vandrede fra deres Hjemstavn faaet Navne, der minde om den: Skonning, Jyde, Jydsker, Vendelbo, Helbo, Molbo, Fynbo, Refsing, Tunbo, Labo, Ærbo og vel ligeledes Tavbo, desuden Svensk, Norsker, Tysker, Rysser og Hollænder. Andre bære selve Hjemegnens Navn som Tilnavn: Helles, Tun, Ærø o. s. v.

Ejendommeligheden ved Samsøs Navneforraad er ikke blot, at det har faaet Navnene fra mange Kilder, men at det har udnyttet hver enkelt Kilde til at skabe Tilnavne, der ellers ere sjældne eller helt ukendte. Paa Rigdommen af Befolkningsnavne er der nylig givet Prøve; Landsbynavnene have Samsingerne udnyttet tidligere og grundigere end nogen anden dansk Bondebefolkning. Af Standsnavne findes her mange ejendommelige: Bryder, Dommer, Farre el. Farver, Færremand, Hjulmand, Junker, Mester, Reber eller Røwer, Tolder, Tærsker o. s. v. Paa ældgamle korte Tilnavne er her foran givet mange Eksempler. Særlig maa fremhæves, at Samsø, der er rig paa ejendommelige gamle Fornavne, ogsaa har anvendt en Del af dem til Slægtnavne: saaledes de olddanske Alfast (nu Døbenavn), Fast, Gudmand, Palle, Saxel (olddansk Saksulf), Tem (Døben.), Tuse, endvidere Filip og Ib (udtalt Jip). Alle de her anførte Eksempler ere fra de folkelige Tilnavne, hvor ikke andet udtrykkelig er bemærket; desuden findes et mindre Tal af arvelige -sen-Navne (Alfastsen, Troelsen, Tuesen, Tønnesen), de ere alle blevne Døbenavne, paa nær Gudmandsen.

Forudsætningerne for denne kraftige Vækst af Tilnavne maa søges i de Forhold, hvorunder Befolkningen har levet. Den rigelige Tilførsel af fremmede Elementer er en af Faktorerne, men er ikke den største. Mest beror det paa Samsøs egen Bondestand, der aldrig har lidt under saa stærkt et Tryk som de fleste andre Egnes. Her danne Husmændene heller ikke en Underklasse, men ere indgiftede og jævnstillede med Gaardmændene; derfor er Navneforraadet i lige Grad hele Befolkningens Ejendom. Endelig raader her en

1) Bakmand, Bang, Blok, Bonde, Brun, Brus (Broos), Dam, Degn, Dun, Fast, Fris, Gis, Greve, Helles, Hjort, Hvid (nu uddød paa Samsø), Høg, Høj, Krog, Krogsgaard, Kvist (nu uddød paa Samsø), Præst, Pus, Rusgaard, Rytter, Vinter.

Frejdighed i Benyttelsen af Tilnavnet, som adskiller sig fra den Mistænksomhed, hvormed det modtages i Sjælland og til Dels i Østjylland. Her er ingen Rangsforskel mellem det foransatte og det eftersatte Tilnavn: en Mand kan skrive sig „Ole Peter Bloch", men skal han i daglig Tale navngive sig, vil han sige „Blok-Wolle-Pete." Hvis Navnet ikke er Døbenavn, vil han udtrykke sig: „Aa, de æ jo mæ, di kalde for Suder-Jens-Søren," især hvis Navnet hører til de mindre velsete. Thi der gives ganske vist et mindre Tal af ildesete Navne, der ikke ere godkendte af Personerne selv, men altid bruges i Omtale. Grunden hertil er dog ikke den, at de opfattes som Øgenavne, men at de Personer eller Slægter, der bære dem, ikke ere godt lidte af deres Naboer og Sognefolk.

Navnearven paa Samsø er ikke bunden til Steder, men udelukkende til Slægt. Ogsaa dette hænger sikkert sammen med Befolkningens Forhold ned igennem Tiden; kun Jorden har været Fæstegods, Gaardbygningerne vare derimod Selveje, og derfor var det kun undtagelsesvis, at en Mand af fremmed Slægt kom ind paa Gaarden. Til Navnets Arv indenfor Slægten regner Samsingen dog det Forhold, at den, der gifter sig med Enken paa en Gaard, faar hendes og hendes afdøde Mands Tilnavn.

Paa alle de Punkter, vi hidtil have fremstillet, staar Samsingernes Navneskik som højt udviklet. Des mere maa det undre, at man kan træffe Forhold, der aldeles afvige fra vor Opfattelse af et Slægtnavns Betydning. Man træffer Søskende, der bære forskellige Tilnavne; der findes endogsaa Eksempel paa fem Søskende, der have hver sit: Thomas Smed, Anders Rus, Ole Fisker, Kristen Jib og Kirsten Villums. Dette er dog gamle Folk, og saa stærk Forskel er der næppe blandt de yngre; men man kan godt træffe, at Per Sejl (gift med Krus'-Maren) har en Datter Sejl-Marie, men en Søn Søren Vester. Grunden hertil er ikke den, som man snarest skulde vente, at man har med personlige Tilnavne at gøre; den maa søges i ejendommelige Arveregler. Bliver en Mand, som hedder Jens Gylling, opkaldt i sit Datterbarn, saa at det i Daaben bliver kaldt Jens, vil Barnet, medens det er lille, blive tiltalt snart som Jens og snart som „Gylli"; og naar han vokser til, vil Navnet Gylling rimeligvis hænge ved ham. Eller et andet Eksempel: Jens Ander-

sen i Brundby har to Sønner, Jørgen Jensen og Anders Jensen, men de kaldes og skrive sig med Efternavnene „Sønder“ og „Rugaard“, der bares af de to Bedsteforældre, som de ere opkaldte efter. Af disse har Jørgen Jensen (Sønder) ladet sine Børn døbe Jens Sønder og Hans Sønder; men ofte kaldes de efter deres Bedsteforældre „Jens Andersen“ og „Hans Mortensen“; dog høres de ogsaa nævnte med deres Faders Navn „Sønder“.

Denne Skik er dog ikke indskrænket til Samsø. Fra den nærmestliggende Del af Jylland, Djursland, meddeles det, at „fra Mødreneslægten kunne Navne arves paa den Maade, at den, der opkaldes efter Morfaderen, ofte faar dennes Tilnavn“. Søren Træskomand har en Søn, der ligesom sin Morfader bliver kaldt Anders Bilde, men han er døbt Anders Sørensen. Fra Egnen Nord for Aarhus nævnes en Række Eksempler paa lignende Opkaldelse. Af Peder Rasmussens Sønner i Elsted hedder den ældste Niels (= Morfaderen), den næste Rasmus Mogensen (= Farfaderen) og den tredje Jens Hjorthøj (= Faders Stiffader); men paa deres Døbesedler findes ikke andet Efternavn end Pedersen. Sogneraadsformanden i Elsted Sogn, Niels Bomholt, „hedder i Kirkebogen Niels Andersen, men er kaldt op efter sin Moders Halvbroder, den gamle Niels Bomholt i Terp, medens en ældre Broder er kaldt op efter Morfaderen og derfor ogsaa hedder Niels“. Ved Opkaldelse hedde tre Brødre i Søby Sogn Rasmus, Rasmus Kær og Rasmus Knudsen; Døbenavnet er Nielsen. Paa samme Maade er Mette Torst opkaldt efter en Farmoder; tre Fættere hedde Peder Bak efter deres fælles Bedstefader; Peder Skræder er opkaldt efter sin Farfader af dette Navn, derimod bares Navnet ikke af hans Fader og Farbroder, der selv vare Skrædere, o. s. v. Fra Skejby ved Aarhus kendes følgende Række af syv Brødre (dog to Kuld), uden at blot to af dem have Tilnavn fælles:

Rasmus Bomholt Svend (= Farfader) Niels Rasmussen Peder Møller Niels Svendsen (= Fader)	døbte Nielsen; Sønner af Niels Svendsen; den yngste døbt efter Faders Død.
Søren Yde (= Farfader) Kristen Skolemester (= Farbroder)	døbte Rasmussen; Sønner af Rasmus Yde.

Længere Nord paa til henimod Randers har en lignende Skik været kendt i Mands Minde. Fra Silkeborg-Egnen oplyser en af vore Meddelere, at Tilnavnsarv ved Opkaldelse forekommer, men ikke hyppigt. I Ringkøbing Amt forekommer den, i alt Fald i Limfjordsegnen; en Gaardmand i Asp Sogn ved Struer opgives at være døbt Jens Jens Christiansen, men kaldes Jens Stamp „efter en udenfor Slægten værende Mand i Tim Sogn ved Ringkøbing, efter hvem han i Daaben er opkaldt, uden dog at være døbt med Tilnavnet“; dette er det eneste Eksempel, vi kende, paa Opkaldelse udenfor Slægten. Langt sikrere er denne Skiks Hyppighed i Thy. „Tilnavne gaa ofte kun i Arv til den, der bærer vedkommendes Fornavn“, hedder det i en Meddelelse fra Hundborg Herred; „Peder Pedersen kaldtes Peder Sund, da han var opkaldt efter Morfaderen, som bar dette Navn“ (V. Hanherred).

Denne Skiks Udbredelse til ret vidtstrakte Egne af Danmark tyder paa, at den er gammel og indgroet. Følge vi den tilbage i ældre Optegnelser, træffes den hyppig i den danske Adel i 13de, 14de og til Dels 15de Aarh. Som tydeligt Eksempel hidsættes en Stamtavle over de Herremænd, der i Middelalderen bære Tilnavnet Dyre[1]):

Bo Dyre 1267
|
Niels Bosen
|
Bo Dyre 1329 — Cecilia g. m. Jens Due død 1342
|
Bo Dyre 1370. 1390 — Tyge Vispe 1370. 1395
|
Bo Dyre 1400. 1419.
|
Cecilie g. m. Karl Bonde
|
Bo Dyre 1464

Ikke i alle Adelsslægter er Navnearven ved Opkaldelse saa skarpt gennemført som her; i Reglen gaar man en Mel-

[1]) Danmarks Adels Aarbog 1891, 131, 144, 162. Endnu en sjette *Bo Dyre* 1439 synes at tilhøre Slægten gennem Kvindeled. Her forbigaas Kongemorderen Offe Dyre i 1286, hvis Plads i Ætten er usikker (og en „Offe Dyre 1208“, som kun er en Digterfantasi fra senere Tid). Først i 16de Aarh. blev Navnet Dyre til Slægtnavn.

lemvej mellem det strenge Opkaldelsessystem, hvor samme Tilnavn altid fulgte med samme Fornavn, og den mere nærliggende Vej at lade Sønnerne arve Faderens Tilnavn — altsaa samme Forhold som hos de jydske Bønder i vore Dage. Det ældste sikre Eksempel paa Navneopkaldelsen i Danmark er, at Esbern Snares Sønnesøn blev kaldt Esbern Snerling (ɔ: den lille Esbern Snare). Fra Norge kendes derimod denne Navnearv efter Bedsteforældre, saaledes som vi her have fremstillet den, allerede blandt Harald Haarfagers Sønner, og ligeledes paa Island gaar den tilbage til Vikingetiden.

Den Skik, vi endnu møde hos danske Almuesfolk, gaar altsaa langt tilbage, endogsaa til hedensk Tid. Og Pligten til at opkalde sine Slægtninge saa klart og udtømmende staar ikke alene; den optræder i tidlig Tid i nøje Forbindelse med andre Vedtægter, skabte ud af de gamle Tiders stærke Følelse for Ættens Sammenhæng. Efter de ældste nordiske Kilder opkaldte man alene de afdøde Frænder, og en saadan Skik findes blandt Almuen paa sine Steder i Danmark endnu i det 19de Aarh. Den naturlige Pietet indgiver Menneskene Trangen til at bevare Mindet om den bortgangne ved at fæstne hans Navn ved et nyt Menneske, i hvilket en Del af hans Blod kan siges at strømme; men i Oldtidssagn, saa vel som i nyere norsk Folketro, opfattes det ikke blot saaledes; selve den afdøde viser sig i Drømme inden Barnets Fødsel og kræver at blive opkaldt, for at Sjælen ikke længer skal leve Dødningetilværelsen i Højen, men med sin personlige Ejendommelighed genfødes i Barnet. Ved at sammenknytte denne Folketro med spredte Udsagn fra Oldtiden har en nyere Forsker søgt Udspringet til disse Folkeskikke i Forestillingen om en Sjælevandring, der stadig lod de afdøde Frænder genfødes i Efterslægten[1]).

Ud fra den gamle Pligt til stadig at forny Navnet indenfor Ætten er denne Opkaldelse med baade Fornavn og Tilnavn trængt saa stærkt ind blandt Folkets Sædvaner, at den staar

[1]) Se Gustav Storm, Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem, i Arkiv for nordisk Filologi IX. Jf. Junge, Den nordsjællandske Landalmue, 301: „Den gamle Bedstefader vilde anse det for et Tegn paa, at Sønnen vil slaa ham ihjel eller i det ringeste ønsker hans Død, i Fald han opkaldte ham i sine Børn, saa længe han endnu var i Live.“

som en mærkelig Fortidslevning midt i vor Almues øvrige mere praktiske Navnedannelse, baaren oppe af den sønlige Ærbødighed, hvormed gamle Familieskikke overholdes. Vi finde den derfor ikke blot i gammeldags Egne som Thy og Djursland, men ogsaa i navnefattige Egne som Aarhusegnen, og ligesaa blandt Samsøs Bønder med deres højtudviklede, næsten moderne Navnedannelse.

Smaaøerne Tunø og Endelave have næsten helt Navneforraad fælles med det nærliggende Samsø, medens dog enkelte selvstændige Navne vise, at de til en vis Grad selv have arbejdet med i Dannelsen af Slægtnavne. Ligesom paa Samsø ere de for en stor Del gaaede over til Døbenavne; hvor mange der er tilbage som folkelige Tilnavne, kunne vi ikke oplyse.

Djurslands Navneforhold høre kendeligt sammen med Samsøs og Kattegatsøernes. Fra den almindelige jydske Navneskik adskille de sig ved, at Stednavne kun spille en ganske underordnet Rolle, og at andre Tilnavne — ligesom paa Samsø — ikke arves med Stederne, men kun med Slægten.

Ogsaa ved Navnenes Hyppighed hævder Djursland sig en Særstilling. „Næsten alle“ kaldes og kalde sig selv med dem; „de fleste skrive sig ogsaa med dem.“ „Som oftest kender kun vedkommende selv sit Kirkebogs-Efternavn“; der findes endogsaa Eksempler paa, at ældre Folk ikke længer huske det.

I denne Velstand at Tilnavne spiller en enkelt Kilde den største Rolle: det er de gamle Mandsnavne, der blive hængende ved Efterkommere af den oprindelige Bærer: Aksel, Erik, Isak, Gissel, Bagge (udtalt Bagi, og urigtig skrevet Bager), maaske ogsaa Holger (skønt opfattet som Holgaard), ja rent gængse Navne som Mikkel, Morten og Peter; denne Navnedannelse fortsættes ned i vore Dage. Desuden er et mindre Antal -sen-Navne arvelige fra gammel Tid. Som Eksempel kan nævnes Udsen: en Gaardmand Ud (Sørensen) kunde ikke lide sit Navn, fordi det lød saa sært, og tog Løfte af sine Børn, at de ikke maatte opkalde ham; saaledes blev Navnet Ud standset i sin Brug, men Udsen følger netop derfor hans Efterkommere, skønt det aldrig er blevet Døbenavn. Ogsaa Gregersen, Madsen, Mikkelsen og Povlsen ere

faste Tilnavne for visse Slægter; dog dannes saadanne Tilnavne ikke mere.

Andre Arter af Navne forekomme, men de dannes ikke fra ny. Navne som Mols, Holme, Rovsing, Hald ere gaaede i Arv saa længe, at man ikke husker deres Udspring, ligesaa Skonning, Svensk, Prøjs. Og saaledes er det med mange korte gammeldags Tilnavne.

For at faa en Forestilling om Tilnavnenes Alder have vi undersøgt et Par Skattelister fra Kalø Len 1573 og 1655 og sammenlignet dem med de nyere Meddelelser. Resultatet var for en enkelt By (Voldby i Karlby Sogn) følgende: 11 Navne viste sig allerede for o. 300 Aar siden at være gængse der paa Egnen: Bille, Blok, Dam, Don, Hvid, Krog, Møller, Præst, Smed, Stokholm; kun ét kort Tilnavn (Fog, der ogsaa er i Brug Syd for Aarhus) og kun to Standsnavne (Bisp og Træskomand) fandtes ikke i de gamle Lister. Derimod have vi den senere Tilvækst repræsenteret af 3 Landsbynavne og ikke mindre end 12 Mandsnavne eller -sen-Navne.

Som Hovedresultat af Sammenligningen fremgik, at der i Tiden o. 1600 fandtes en stor Kærne af kraftige, gamle Tilnavne, desuden nogle Standsnavne og adskillige Stednavne. En stor Del af dette Ordforraad er bevaret, en Del bortfaldet[1]). Derimod træffes i ældre Tid kun den første spæde Begyndelse til at gøre Mandsnavnene arvelige; i det mellemliggende Tidsrum har dette udviklet sig til den betydeligste Faktor i Navnedannelsen, og først derved ere de mere eller mindre arvelige Tilnavne udvidede til at omfatte næsten hele Befolkningen.

Der er altsaa to Aldersklasser af Djurslands Navne: de korte Tilnavne, der for en stor Del kunne bevises at være gamle, og de yngre Slægtstilnavne, opstaaede af Mandsnavne. Grunden til denne Forandring maa man — som en af vore Meddelere bemærker — snarest søge deri, at Gaardmændene

---

1) Af nu brugelige Navne, der allerede findes i gammel Tid, kunne yderligere nævnes: Bonde, Buk, Busk, Høg, Jul, Kaag, Vester, Vinter. Andre, som derimod ikke i de forhaandenværende Kilder kunde eftervises som gamle, men af indre Grunde maa være det, ere Ber, Bids, Busse, Elle, Ellemand, Fog, Gavl, Knold, Kruse, Pej, Pind, Stink, Veje, Østermand.

paa deres nedarvede, navnløse Gaarde ikke havde naturlig Adgang til andet Navnestof end Personnavne. Men Dannelsen af korte Tilnavne er vel ogsaa gaaet i Staa, fordi man — ligesom paa andre Egne — mere eller mindre begyndte at frygte for Navne, der kunde se ud som Øgenavne. Resultatet har været, at man kun har beholdt de fra fjærne Forfædre nedarvede Navne, hvis Betydning ofte var uforstaaelig. Disse, saa vel som de gamle Mandsnavne, man senere har anvendt, have i høj Grad Præg af at være virkelige Navne, og dette er en stor Fordel ved dem; derimod er Navnemængden ikke saa stor som f. Eks. paa Samsø, fordi man i de sidste Par Aarhundreder har øst saa ensidig af en enkelt Kilde.

Den eneste kendelige Modernisering i Egnens Navneskik er, at nu ikke blot Børnene kaldes med deres Faders Tilnavn uforandret, men ogsaa Konerne med deres Mænds. Det er kun ældre Koner, der nu føre Mandens Tilnavn med tilføjet -s (Hanne Juls, Maren Eriks) eller endnu oftere Faderens Tilnavn: Karen Gunnis (gift med Søren Tibertsen), Birte Bagis (gift med Peder Udsen)[1]). Men denne Forandring maa snarest betragtes som en Vinding for de folkelige Navne; de føles mere som Familiens Ejendom, ikke blot som Husfaderens personlige Kendetegn.

Brugen af de paa Døbesedlerne skrevne Efternavne synes at møde sej Modstand i Befolkningens Navneskik. „Dog er Kirkebogs-Efternavnet ved at arbejde sig lidt mere frem i den sidste Tid, da man er bleven mere skrivende, og da de arvede Navne betragtes som urigtige af de „dannede" Klasser; denne Aflæggelse af arvede Tilnavne gælder dog næsten kun dem paa -sen". „Hvad der end staar i Kirkebogen, ere de paagældende Tilnavne eneraadende i daglig Tale, ogsaa for de yngste."

Paa mange Punkter have endogsaa de folkelige Slægtnavne vundet Sejr over de paabudte. „I den sidste Snes Aar have flere ældre Præster stillet sig meget liberalt til Befolkningens Ønske om at faa de nedarvede Slægtnavne bevarede, medens yngre Præster efter Skrivelsen af 2. Juni 1891 [om Kirkebøgers Førelse] have stillet sig bestemt af-

1) En sproglig Kuriositet har en af vore Meddelere iagttaget: disse Efternavne faa Hunkønsform, hvis de have bestemt Kendeord: Mett Swottens [ikke Swottins] af Faderens Tilnavn Swot (Sort).

visende herimod". I de sidste Aar er derfor „Faderens ukendte -sen-Navn genindført og ogsaa ved Rettelse overført paa de ældre Børn"; men en Del af de folkelige Slægtnavne ere dog blevne staaende i Kirkebogen.

Fra Anholt meddeles, at Tilnavne forekomme „meget hyppig, da adskillige have samme baade For- og Efternavn". Men Talen er her om en hel Klasse af nydannede Navne, der ikke bruges i Tiltale til den paagældende. Rasmus Kieler har herberget en strandet Skipper fra Kiel; Steffen Storm fik Uvejr, da han første Gang var med i Baadlavet; Jakob Graa skal have Navn efter sit Udseende. Enkelte Haandværks- eller Stednavne ere arvede fra Fædre.

Læsø er mindre rigt end de andre Kattegatsøer; „man kan vel omtrentlig sige, at hver niende eller tiende Mand og Kvinde her paa Øen bærer Tilnavn"; „de fleste lade sig kalde med Tilnavnet, kun faa skrive sig med det". Tilnavnenes Art nærmer sig stærkt til Østjyllands, som det er naturligt efter Øens Beliggenhed. Omtrent Halvdelen er Stednavne, deriblandt ikke faa vendsysselske Gaard- eller Bynavne, kun sjælden Øens egne. Navnene arves ikke blot i Slægten, men ogsaa ofte efter den forrige Ejer af Gaard eller Hus. Jydsk er ogsaa den nyere Skik gerne at affinde sig med det paabudte Efternavn ved at døbe Barnet f. Eks. Svend Strøm Svendsen, saa at Personen kan kaldes Svend Strøm, og Svendsen i Stilhed udelades.

Sejrø nærmer sig derimod til Sjælland ved sin Fattigdom paa Tilnavne, især paa de korte og fyndige gamle; der findes i hele Sognet kun et enkelt saadant: Blas. En Slægt fører Tilnavnet Odbo efter en Stamfader fra Sjællands Odde i Slutningen af 18de Aarh.; en anden nævnes efter en Landsby i Odsherred. Hyppigst forekommer det, at Udflyttere nævnes efter Gaardens eller Husets Plads (Tadebæk, Eskebjærg, Vandkær); disse Tilnavne kunne beholdes, selv om man flytter fra Stedet. Haandværksnavne arves ofte af Sønnen, men tabes i andet eller tredje Slægtled. Navnet kan arves ikke blot fra Fader, men ogsaa efter Plejefader. Sønner bære Tilnavnene uforandrede, Hustruer og Døtre tilføje -s i alt Fald til Haandværksnavne: Kirsten Møllers.

Bornholm indtager i flere Henseender en egen Stilling, hvad der til Dels hænger sammen med dens ejen-

dommelige Sprogart. For Brugen af folkelige Tilnavne er der ikke saa stort Spillerum, fordi et ret anseligt Antal af saadanne Navne lige fra 1828 ere gaaede over til Daabs-Efternavne. Hvad der nu findes, er især Betegnelser af Personen efter hans Bosted. Først og fremmest dannes de med Endelserne -mand og -bonde: Styrsgaardsmanden, Kjølleregaardsmanden, Sjøgaardsbonden; men man kan ogsaa afkorte Navnet: „Bjørnin“ er født paa Bjørnegaarden, „Kontarin“ bor i Kontarihjemmet, Aaboen i Aabo-Huset; og endelig tillader Sprogets Rigdom paa Endelser, at man kan sætte selve Stednavnet i Hankøn eller Hunkøn for at betegne den derboende Person: Stedet hedder Tolderløkken (Tulleralydjæn), men Manden hedder Tulleralydj*in*; en Mand kan ogsaa omtales som Bakk*in*; denne Sprogdannelse gaar saa vidt, at man kan sige Skrogawlan ɔ: Konen i Huset med den skraa Gavl. Naar saadan Betegnelse bruges uden at indeholde Stednavne, er den vist altid af personlig Karakter, ofte øgenavnsagtig: Kjæmpain var en stor Mand, Kjajsarin formodentlig ogsaa; Staampin var selvfølgelig lille af Vækst. Ved Navne som Vingel og Blaas (ɔ: Blus) kende vi ikke Oprindelsen.

Saaledes omtrent er den bornholmske Navneskik, for saa vidt den er kommen til vor Kundskab. Den synes trods sin Ejendommelighed ikke at være uden Berøring med andre Egnes, især Sjællands. Men af de folkelige Navne ere nogle tidlig stegne op til Døbenavne, andre synes at være sunkne ned blandt Øgenavnene. En ganske moderne Dannelse maa det være, naar man i Stedet for at sige f. Eks. Kjølleregaardsmanden kalder vedkommende Lau-Kjøllergaard, Hansen-Nørregaard el. lign.

Jyllands Navnedannelse fremtræder mest udpræget i **Vestjylland.** Som Følge af disse Egnes spredte Bebyggelse findes der Navne paa de allerfleste Gaarde og Smaasamlinger af Huse; det er derfor let at betegne hver enkelt Mand med Navnet paa hans Bosted eller hans Forfædres Hjemsted. Hyppigst er det Gaard- eller Husnavne, for Indflyttere fra lidt fjærnere Egne ogsaa Landsbynavne.

Der er over denne vestjydske Navnedannelse et eget Præg. Den har ikke samme Forkærlighed som det øvrige

Lands Navneskik for korte Tilnavne; man ynder netop Sammensætninger, helst bestaaende af to vægtige Stavelser: Pilgaard, Hundskær, Tovborg, Ejdal, Engmark, Blæsbjærg, Sandholm, Grønbæk, Lukhus, Mos'lund. Af disse synes Sproget at besidde en uudtømmelig Mængde. Ulige mindre talrige ere de korte Stednavne: Splind, Slej, Hald, Balle, Bak, Tved, Ma, Klit osv.; men tilsammen ere begge Grupper rige nok til at forsyne hele Befolkningen med Navne.

Det er i det vidtstrakte Ringkøbing Amt, at Stednavnene paa denne Maade danne Grundlaget for hele Navnegivningen, paa Bekostning ikke blot af andre Arter Tilnavne, men ogsaa af Døbenavnene. „-sen-Navnene (Døbenavnene) bruges næsten ikke i daglig Tale", hedder det fra Holstebroegnen. „Kun de færreste af Sognets Befolkning kende de andres Døbenavne; de ældre Beboere dog snarest, thi de have kendt Fædrenes Fornavne og kunne derfra slutte sig til de nulevendes Efternavne; men de yngre ere meget mere uvidende" (Herningegnen). Provsten i Hjerm Herred forsikrer endogsaa, at Tilnavnet „er saa indgroet, at de paagældende ofte ikke ere rigtig sikre paa, hvad der egentlig er deres Døbenavn". — „Det er almindeligt at skrive sig med Tilnavnet", fortsætter han, „men det bruges endnu mere i Tilskrift bl. a. af den Grund, at andre ikke kende Døbenavnet". Han tilføjer dog, at Døbenavnet ofte anses for finere, og at naar en Mand flytter til en Købstad, „faar han gerne -sen-Navnet draget frem." Men fra andre Egne forsikres det modsatte: de, der nedsætte sig som handlende, føre det folkelige Tilnavn paa deres Skilt.

Hvor et Tilnavn undtagelsesvis ikke er godkendt af selve dets Bærere, vil man i Reglen møde bestemte Grunde dertil, saasom at andre Familier i Sognet føre samme Tilnavn, eller det er en Husmand, der søger at unddrage sig et Standsnavn, som altfor aabenlyst minder om hans Faders eller hans egen tidligere Stilling. Moderne Stednavne som „Nikolinesgaard" (ogsaa afkortet til „Line") ere ikke godkendte som Tilnavne[1]). Om Navnenes Arvelighed gæl-

---

1) Fra disse almindelige Regler afvige et Par Navnelister fra Asp og Favsing Sogne i Hjerm Herred, og en fra Horne Herred. De have adskillige ikke godkendte Tilnavne.

der, at der er en Tilbøjelighed til at knytte Tilnavnet ogsaa til dem af Slægten, der ikke bebo Fædrenegaarden, vel især ved Husmænd, der stamme fra en anset Gaardmandsslægt.

Ved Siden af disse Egnes ejendommelige Brug af Stednavnene træffer man i sparsomme, næsten forsvindende Tilfælde Brugen af de korte Tilnavne af mere tilfældig Oprindelse. Kun et Par, som Brandt og Brun, ere godkendte; Gaas og Sparre (ɔ: Spurv) ere det ikke. En Husmandsslægt i Humlum Sogn fører Tilnavnet Barfod, men søger at unddrage sig det; det minder dem nemlig om Slægtens Stammoder, som var saa fattig, at hun paa sin Bryllupsdag gik til Kirke i nye Træsko og satte dem ved Kirkedøren, da hun skulde op at vies. Navne af lignende Art opstaa endnu og betragtes nærmest som Øgenavne: Kristen Ilder har Navn af sin Væverhed, Klemmen Kande gik som Barn og tiggede Mælk. Alt dette tyder paa, at man fra gammel Tid har haft fuldt op af de korte og tilfældige Tilnavne, men har skudt dem til Side, da man gennemførte den Personbetegnelse at nævne hver Mand efter hans Bosted eller Hjemstavn. Ny er denne Sædvane dog ikke; allerede i 15de Aarh. var den ret almindelig; men dens Gennemførelse i næsten hele Befolkningen er forholdsvis ny. Vi staa her foran en Skik, der ikke er i Aftagende, men sikkert i Fremgang.

Ribe Amt slutter sig for en stor Del til Ringkøbing Amt ved den ret rigelige Mængde af Tilnavne, hvori Stednavne — for de fleste Egnes Vedkommende — spille den mest fremtrædende Rolle; korte gamle Tilnavne ere blandede ind imellem, ligesaa et sparsomt Antal Standsnavne. En Undtagelse danner Egnen ved Blaavandshuk ved sin paafaldende Navnefattigdom, hvorimod iøvrigt Egnen Nord for Ribe har Velstand paa Navne; det er gamle korte Navne og især -sen-Navne, der udgøre Hovedmassen af Tilnavnsforraadet[1]).

---

[1]) Følgende Navne fra Darum Sogn ved Ribe kunne give en Forestilling herom. Af gamle Tilnavne: Vejle (arveligt i Slægten), Ulv (knyttet til Ulvegaarden), Fris, Lang, Vind, Rask. Af -sen-Navne: Andersen, Bosen, Eskildsen, Gravesen, Gundesen, Ingesen, Jessen, Kræensen, Lambertsen, Lassen, Nissen, Wollesen, Pejesen, Terkelsen. Af Standsnavne kan særlig mærkes Rebslager (knyttet til en bestemt Gaard). En Del har Navn efter Boligens Plads: Bank, Bom, Hus, Kær og Røn-

Thy stemmer i mange Maader overens med sin sydlige Naboegn. Ogsaa her bære „de fleste" Tilnavn, og de ere i Reglen godkendte af vedkommende selv; „det er dog temmelig almindeligt, at Folk nok kalde sig med disse Tilnavne i daglig Tale, men skrive sig med et -sen-Navn; det lære de jo at skrive sig med i Skolen." Derimod findes Tilnavnene meget almindelig i Udskrifter paa Breve. I de senere Aar ere ikke saa faa af dem givne Børnene som Døbenavne, baade i Thy og paa Mors. — Forskellen fra Ringkøbing Amt beror paa Navnestoffet. Gaardnavne og andre Stedsbetegnelser spille vel en stor Rolle; men de andre Klasser af Tilnavne forekomme saa rigelig, at de i nogle Byer udgøre et stort Flertal. Af de gamle, tilfældige Tilnavne findes en Mængde, f. Eks. Blak, Fink, Frost, Guld, Hack, Hagger, Hammer, Guldhammer, Hvas, Høg, Konge, Rask, Snæver, Vinter, Yde (Sjørring-Egnen), Gris, Horn, Jul, Klat, Kort, Krog, Kælder, Kæmpe, Rende, Rod (Lild Sogn i Vester Hanherred). Blandt Standsnavne er der nogle gamle og ret ejendommelige: Bonde, Landbo, Plovmand, Hovmøller, Nørmøller, Munk. Gamle -sen-Navne have holdt sig i Familierne, ofte fra en saa fjærn Tid, at man ikke mere husker deres Oprindelse: Balsen, Bollesen, Frændesen, Godiksen, Justesen, Korssen, Lukassen, Movsten eller Movritsen, Pallesen, Ubbesen. Men det kan ogsaa være Faderens personlige Efternavn (som Olesen eller Rasmussen), man arver paa denne Maade. Sjældnere sker det med de blotte Mandsnavne: Find, Kræn.

Et Navnestof som dette røber sig selv som nedarvet fra Fortiden; men Arvereglerne ere af en egen gammeldags Art. Foruden den lige Slægtarv findes ogsaa Opkaldelsen efter Slægtninge, saaledes at man i Daaben faar deres Fornavn, og efter gammel Skik overføres da tillige den paagældendes Tilnavn.

Det ser ogsaa ret gammeldags ud, naar i Vester Hanherred Stednavnene ofte ikke rigtig ere voksede sammen med Personerne. „En ny Mand i Gaarden (eller en Karl) kan hedde ‚Jeppe i Roelsgaard', men vokser i Folkebevidstheden senere sammen med Gaarden og hedder saa ‚Jeppe Roels-

---

ager. Efter udensogns Steder ere: Allerup, Bork, Kryhl, Skovbo, Vejrup og Helle; de sidste to tilhøre ret udbredte Slægter; ligesaa Slot.

gaard', et Navn, som han saa beholder, selv om han flytter til en Gaard med et andet Navn: Lars Fuglsang i Spanggaard." Endnu efter at Tilnavnet er vokset fast til Mandens Navn, kan Konen kaldes „Stin' i Roelsgaard". Det er heller ikke altid, at de sammensatte Gaardnavne kunne fortrænge den nedarvede simple Betegnelse af Stedet. „Hans *paa Bjærget* fødtes og døde i Bjerregaard, men kaldtes aldrig med Gaardens Navn, medens hans Brødre og deres Børn beholdt det (Else Bjerregaard, Mette Bjerregaard)." — I det hele følger Thy ikke nær saa stærkt som Ringkøbing Amt med i Lysten til at danne sammensatte Stednavne. Man kan paa et ganske lille Omraade træffe en Mængde korte og dog ypperlige Stedbetegnelser brugte som Tilnavne: Lynge, Bavn, Rimme [ɔ: Sandrevle], Lund, Bjærg, Klit, Dal, Balle osv.

Vendsyssel udmærker sig ved Rigdom paa Tilnavne og især ved Mangfoldigheden af de Maader, hvorpaa de dannes. Her mødes den stærke vestjydske Brug af Gaardnavne med flere andre Arter af Tilnavne og skaber en mærkelig Blanding af helt gammeldags og ganske ny og livsfrisk Navneskik.

Tilnavnenes Mængde maa som Følge heraf blive meget stor. „Næsten alle Mænd ere kendte under Tilnavne," skriver en Meddeler fra Blokhus, „og deres Døbenavne ere ukendte for dem, der ikke have nærmere personligt Kendskab til vedkommende .... Jeg tror at have Grund til at antage, at over de $^2/_3$ af Sognets Beboere have Tilnavne; de, der ikke have det, benævnes i Reglen f. Eks. Villads i Dommerborg, Peder Kristian i Krattet, Hans i Pirup. Disse sidstanførte Eksempler maa vist opfattes som et Overgangsled, saaledes at Personerne senere ville komme til at hedde Villads Dommerborg osv. Kun for en forsvindende Dels Vedkommende anvendes det Efternavn, Manden er døbt med." Hermed stemme Oplysningerne fra andre Egne af Vendsyssel: „næsten altid" kaldes Folk med Tilnavn i Vennebjærg Herred; af 27 Bymænd i Try (Dronninglund Herred) bære kun 5 intet Tilnavn; fra Stenum Sogn i Børglum Herred opgøres det saaledes, at 29 bære godkendte Tilnavne (eller Omskrivninger), 13 bære Tilnavne, som de ikke selv tiltales med, i alt 42, og kun 9 kaldes med -sen-Navnene (desuden 6 Husmænd, der kun kaldes med Fornavnet, fordi det er ejendommeligt). Lidt

mindre almindeligt er det maaske i det sydlige Vendsyssel: „vel godt Halvdelen (?)“ hedder det i Kær Herred; men her ere allerede en Del af de voksne Gaardmænd døbte med deres Slægts Tilnavn (og Haandværkernes Børn ligeledes).

Hovedbestanddelen af disse Tilnavne dannes af den overvældende Mængde af Navne paa enkelte Gaarde eller Huse, føjede umiddelbart til en Mands Fornavn. Snart er det Enstavelsesord, som Dal, Bak, Kær, Klit, Slot, Vad; Lien, Vigen. Snart er det Flerstavelsesord: Hedegaard, Vestergaard, Sønderled, Fladkær, „Himmerig“ (ogsaa dette Navn godkendt af sin Ejer!). Undertiden afkortes eller varieres disse længere Navne; Ejeren af „Holtegaarden“ kaldes Bertel Holt, Ejeren af Rævholt derimod Peder Rævbak. Disse eftersatte Stednavne danne den saa at sige officielle Navnegivning i Vendsyssel; man kan altid tiltale de paagældende med dette Navn, og de skrive sig ofte med dem i private Forhold; i Forhold til Øvrigheden ville de derimod sædvanlig betjene sig af Døbenavnet paa -sen. En Undtagelse fra Brugen danner det, naar en Nyindflytter paa en Gaard stræber at fastholde sit ældre Tilnavn; men ofte er Egnens almindelige Sprogbrug for stærk, og han maa efterhaanden opgive sit Krav.

Hvor stærkt Tilnavnet føles som knyttet til Stedet, mærkes i Dronninglund Herred, hvor Mændene bære Navne som Kristen Kær og Hans Østergaard, men deres Koner hedde Sine i (eller til) Kæret, Marie i Østergaard. Sædvanlig meddeles dog fra Vendsyssel, at Konen og Børnene (navnlig de sidste) bære Tilnavnet uforandret ligesom Manden, især hvis det er hentet fra Stednavne. En anden Sprogbrug, der forekommer, om end meget sparsomt, er den, blot at nævne Personen efter Hjemstedet uden foransat Døbenavn: Grettermanden er Aftægtsmanden, der tidligere var paa Gretterholt; Jerslevkonen er Niels Jerslevs Kone. Disse Betegnelser danne øjensynlig Overgangen til de Dagligformer, der nu skulle omtales.

Ved Siden af de eftersatte Tilnavne findes en stor Mængde foransatte Tilnavne. Ofte er det Stednavne: Sand-Ole, Gjøl-Peter (fra Øen Gjøl) og Sig-Peter (fra en Dal, der hedder Sigen). En endnu talrigere Gruppe er dannet af Personnavne. En Mand er døbt Jens Jungersen, men han kaldes sædvanlig, endogsaa i Tiltale, Junger-Jens; paa samme

Maade findes Navne sammensatte med Arild, Otte, Orm, Muns, Gregers, Goske, Byrri o. s. v. som første Led. De dannes ikke blot — i Lighed med Oldtidens Gorms-Toke, Palna-Toke — af Faderens Døbenavn, ogsaa af hans -sen-Navn; eller Navnet er maaske arvet efter en Svigerfader, der atter har faaet det ved Køb af Gaarden. Der er ogsaa mange foransatte Navne, som betegne Stand og Virksomhed: Skræder-, Smed-, Bødker-, Post-, Væve-, Grøfte- o. s. v.; men mange af dem synes kun at bæres af Mændene selv og det første Slægtled af Efterkommere. Men ogsaa her er der mange, der røbe sig som Arv fra ældre Tid. Ejeren af den Gaard, hvor „Bojeren“ (Buderen, Hoveritilsigeren) boede i gamle Dage, nævnes den Dag i Dag Bojer-Jens og lader sig selv kalde med dette Navn. Og endelig er der en Del øgenavnsagtige Dannelser, opstaaede saa langt tilbage, at Oprindelsen nu er glemt: Ulve-Jens-Peter, Fille-Anton. Men lignende dannes ogsaa stadig fra ny.

Disse foransatte Navne staa paa et ældgammelt Trin i Navnedannelse[1]); men dermed hænger deres Svaghed sammen: de ere nu, trods deres rigelige Mængde, forældede. Aldrig skrevne eller paa anden Maade hævede i Kultur, maa de under Nutidens livligere Samfærdsel synke ned til en Underklasse. Ravn-Anders skal i Tiltale hedde Anders Ravn eller endnu finere med sin Gaards fulde Navn Anders Ravntoft. En morsom Forskel gør sig gældende hos en Jens Mikkelsen: Tjenestekarlen hedder efter gammel Skik Mikkel Ole, men Sønnen paa Gaarden kaldes Niels Mikael (hans Moder hedder derimod Mikkel-Konen; thi ved Koners Navne holdes der altid længere over gammel Navneskik). Det foransatte Tilnavn lader sig paa nogle Steder bruge overfor Husmænd, paa færre Steder overfor Gaardmænd; det skrives aldrig, eller rettere det skrives kun i Nødsfald, f. Eks. naar to Gaardmænd i samme By ellers vilde staa paa Skattelisten med ganske samme Navn.

Foruden de foransatte Tilnavne er der de efterhængte af de samme Arter, altsaa saadanne som vi ogsaa have lært at kende fra andre Egne. Der er gamle Tilnavne, hvis Brug i Ordets oprindelige Mening maa gaa tilbage til Middel-

---

[1]) Jfr. S. 32.

alderén, f. Eks. Munk; men der er ogsaa talrige Betegnelser af Haandværk eller Stand. En Del af dem dør hurtig ud igen, andre ere gamle. Slægten „Spillemand" i Blokhusegnen har i over hundrede Aar baaret sit Tilnavn og skriver sig nu med det, men det er aldrig blevet Døbenavn; i Kær Herred har det samme Navn været brugt i 6 Menneskealdre og føres nu „af alle Familiens mandlige Medlemmer." Ogsaa møde vi et velkendt Fænomen: de sjældne -sen-Navne holde sig i Slægten uafhængig af de mere gængse Efternavne, man har faaet ved Daaben.

Mange Navne maa bero paa en langvarig Tradition. Som flere af vore Meddelere fremhæve, maa de Tilnavne i Reglen være gamle, som bæres af Slægter i helt forskellige Egne af Vendsyssel; en af dem nævner som Eksempler paa saadanne Navne: Løth, Købsted, Nejstgaard, Hoven, Sort, Brun, Pleth. Arveligheden er dog ikke indskrænket til Slægten, men er hyppig knyttet til Bopælen; og dette gælder ikke blot selve Stednavnene, men ogsaa de mere personlige Tilnavne: Peder Ræv solgte sin Gaard til Mads Hansen, og denne kaldes nu Mads Ræv; Povl Kæmpe solgte sit Sted til en fremmed, der med Huset ogsaa tog Tilnavnet i Arv. — Strid om Navnene eller blot en stor Ophobning af visse Navne synes man dog ikke at være udsat for. Fra Vestergaard i Ajstrup By ere flere af Byens Slægter udgaaede; men Navnet taber sig efterhaanden hos de fleste og holdes kun fast af den Gren af Slægten, der bor paa Gaarden. Fra andre Steder meldes, at naar en Slægt flytter fra en Gaard, men bliver i Sognet, beholder den Navnet; Mænd udefra, der blive Gaardejere i Sognet, nævnes med deres oprindelige Tilnavn, da Egnens egne Stednavne regnes for at tilhøre den indfødte Befolkning.

Navnene ere hyppig godkendte af Ejerne, saaledes at de ikke blot kalde sig med dem, men ogsaa skrive sig med dem; kun i Dokumenter, der skulle komme Øvrigheden for Øje, bruger man -sen-Navnet, derimod i Andelsforetagender o. l. det mere folkelige Tilnavn [1]). Nogle have i den nyeste Tid søgt at skaffe de gængse folkelige Tilnavne

---

1) Jfr. Eksemplet S. 36. — Fra Kær Herred hedder det dog, at kun ganske faa skrive sig med Tilnavnet; andensteds, at man skriver sig med -sen-Navn efterfulgt af Tilnavn.

Statens Godkendelse ved at døbe Børnene med dem som sidste Fornavn: Kristen Hjortnæs Kristensen, Rigmor Gad Jensen. Enkelte have allerede lidt tidligere været saa heldige at blive døbte med Tilnavnet i Stedet for -sen-Navn.

Men samtidig møder man i Vendsyssel den ganske modsatte Tankegang: en bevidst Uvilje mod at vedkende sig Tilnavnet; disse Navne rumme nemlig alle Afskygninger fra de godkendte og skrevne Tilnavne indtil det drillende Øgenavn. En af vore Meddelere, den nylig afdøde unge Sprogmand Jensen-Stenum, skriver herom: „Jeg tror, der er en Del, som gerne vil have faste Slægtnavne uden -sen; men det forholdt sig nok anderledes forhen. Der hører vistnok en vis Grad af Civilisation til, for at man skal bryde sig om særlige Slægtnavne. Paa et lavere Kulturstandpunkt ere alle særegne Slægtnavne Øgenavne, uden Hensyn til Oprindelsen. Slægtnavnet bliver let mishandlet, lemlæstet, fordrejet baade i Spøg og i Alvor; Ordspil og mer eller mindre nærgaaende Sammenligninger blomstre, og Navnets Bærer føler sig generet deraf; i den Henseende er Jensen, Nielsen, Pedersen o. s. v. saa uskyldig neutrale.“ Det maa sikkert indrømmes, at disse Ord karakterisere en Del af den danske Almues, i alt Fald Vendelboernes, Forhold til de af den højere Kultur skabte Slægtnavne. En Præst satte et Pigebarn blandt sine Konfirmander i den pinligste Forlegenhed, da han forlangte, at hun i alle sine Kammeraters Paahør skulde nævne sin Moders Tilnavn. Hun hed Maren Mus, hvad der for Børnene lød som det pudsigste Øgenavn; de vidste ikke, at det som Slægtnavn havde Aarhundreders Hævd. En kvik Fyr blandt Drengene slap lettere fra det ubehagelige Spørgsmaal om Faderens Navn: „de kalder ham den lille Mand“ (saa slap han for at sige det egentlige Øgenavn; han hed „Skroldemanden“).

Denne Forskel maa man have Øje for, naar man giver sig af med Vendsyssels Navneforraad. Én Klasse er de ubetinget hæderlige og godkendte Navne; en anden Klasse er de rene Øgenavne (som Ildebrand om en, der sved Gaarden af). Imellem disse to Yderligheder ligge en stor Mængde Navne, der nyde en højst forskellig Grad af Godkendelse. Heriblandt findes gamle, fra Middelalderen arvede Tilnavne og den mærkelige Række af foransatte gamle Mandsnavne: Otte

Tule og mange saadanne, der netop have Interesse ved at afvige fra de gængse Navne og altsaa ere en saa meget større Berigelse.

Befolkningen har selv et stærkt Ønske om at maatte gøre Kendingsnavnene til faste Slægtnavne; særlig gælder det Stednavne og en Del af de gamle Tilnavne. Men ved Siden af disse Arter gemme ogsaa de foransatte Tilnavne et Sprogstof, som man maa ønske udnyttet til faste Slægtnavne. De maa da selvfølgelig flyttes bagved Fornavnet. Men heri behøver man kun at følge det Eksempel, som allerede selve Folket har givet. Hvis et Navn som Aagaard-Niels nu er nedsættende, tiltales Manden som Niels Aagaard. Paa samme Maade kunde Junger, Plov, Otte og hvad alle de Navne hedde, løses ud af Forbindelsen og bruges som Efternavne. Det maa vel være muligt at aabne Landbefolkningens Øjne for den sproglige Skat, som den sidder inde med.

Østjylland fra Limfjorden og indtil Kolding Fjord danner til en vis Grad en Helhed, idet Stednavne og andre Tilnavne forekomme jævnsides, men saaledes at Familietraditionen er langt stærkere end Stedbundetheden. Navnemængden aftager derimod stærkt, naar man fra den nordlige Del kommer længere mod Syd.

I Himmerland (Aalborg Amt Syd for Limfjorden) synes Tilnavnene at være lige saa hyppige som i Vendsyssel; deres Tal angives ikke nærmere af vore Meddelere. I Faarup ved Viborg er „kun Tyvendedelen af Byens Beboere kendte under deres fulde Døbenavn“. I Randers Amt er det dog kun det tidligere omtalte Djursland, hvor Folk „næsten udelukkende“ nævnes med Tilnavn; i Gerlev Herred er det „hyppigt“, i Øster Lisbjærg Herred „nogenlunde hyppigt“ eller „ikke hyppigt“, i Støvring Herred „25 Procent af de bosatte Mænd“. Ogsaa inde i Landet træffes en vis Navnevelstand; ved Silkeborg ere Tilnavnene „hyppige“, omkring Skanderborg „hyppige, især hos Smaafolk“. Ved Aarhus er det kun Framlev Herred, hvor de ere „særdeles hyppige“. Syd for Aarhus er Tilnavnet „ikke sjældent“; „af noget over 200 Skatteydere i Tiset Sogn have omtrent 50 Tilnavne, deri medregnet Døbenavnene“ (Sognets forrige Provst var ivrig efter at døbe

Børn med Forældrenes Tilnavn); en anden Meddeler fra samme Egn siger dog kun: „ganske enkelte“. Nærmere ved Horsens er der „ikke saa mange“, eller de ere „ikke sjældne“. Vejle Amt staar langt lavere; det er kun Hedesogne, der drive det saa højt som til 10 Procent Tilnavne; enkelte af Kystegnene have kun nogle faa Standsnavne af ganske svag Arvelighed.

Hvad Navnenes Art angaar, slutter Himmerland sig land sig nærmest til Nabolandet Nord for Fjorden. Et vist gammelt Præg hviler over Navneskikken og ytrer sig især i dens Mangeartethed og Uregelmæssighed. De foransatte Tilnavne spille en vis Rolle ligesom i Vendsyssel. Man siger Andreas Kæmpe eller Kæmpe-Andreas; men den sidste Form bruges ikke gerne i Tiltale. Tilnavnene synes godkendte af Personerne selv i større Omfang end ellers, endogsaa ved enkelte Navne, der ere rent personlige og af Øgenavns-Karakter. Hustruen nævnes ofte med andet Tilnavn end Manden. Navne kunne arves ved Tjenesteforhold eller Læretid, i større Omfang end ellers; selvfølgelig er Arv fra Fædrene det almindeligste; Arv fra Stedet er dog ogsaa hyppig, og Arv fra Moderen ikke sjælden.

Navneforraadet er ret alsidigt. Der er en Forkærlighed for Enstavelses-Navne, dannede af Stednavne eller korte Personbetegnelser: Trads, True, Stræt, Bro, Bol (ɔ: Bolsmand); man siger endogsaa Jens Nør (udtalt Nar) i Stedet for Jens Nørgaard. Denne Forkærlighed for korte Navne stammer sikkert fra den ældre Skik at sætte Tilnavnet foran; thi paa den Plads taales ikke gerne lange Navne. — Der findes ikke faa sære gammeldags Navne: Brun, Bøg, Baade, Krag, Sommer, Vinter, Frisk, Tysk, Kynæb. Gamle Mandsnavne bruges derimod kun undtagelsesvis til Slægtnavn (Otte, alm.), gamle Navne paa -sen synes ogsaa sjældne (Pejsen, Tuesen).

En sær, gammel og ubehjælpsom Betegnelsesmaade træffes i alt Fald i en Landsby i det sydøstlige Himmerland. Faderens Navn sættes foran Sønnens i Ejeform (Kristens Per), og dette fortsættes indtil fjerde Led (Kristens Pers Jenses Søren). Ogsaa i Sydfyn og paa de fynske Smaaøer have vi truffet denne Skik, der er en Hæmsko for gode Tilnavnes Udvikling.

Det er i Øst-Himmerland almindeligt, at man ogsaa

skriver sig med Tilnavnet (tilføjet efter Daabs-Efternavnet); i Vest-Himmerland synes dette at være sjældnere. Mange Tilnavne ere i nyere Tid gaaede over til at blive Døbenavne, i hvert Fald i Øst-Himmerland; „ofte blive Børnene døbte med Tilnavnet“ (Fleskum Herred); „Tilnavnene ere arvelige; nogle have ladet dem indføre i Kirkebogen, saa de for Børnenes Vedkommende nu høre til Døbenavnene“ (Hellum Herred).

Til Himmerland slutter sig som Fortsættelse Viborg Amts østlige Del (Rinds og Middelsom Herreder). Ogsaa her er en Fylde af gammelt Navnestof; gamle Mandsnavne gaa hyppig i Arv (Troels, Jon, Just), og -sen-Navne ligeledes (i daglig Tale: Niels Knud, Peter Erik, sædvanlig afkortede for Endelsen -sen, men skrevne fuldt ud); „Sogneraadsformanden Niels Knudsen kalder sig saadan og skriver det stadig, uagtet han hedder Niels Jensen, og Faderen hed Jens Bærtelsen“[1]). „Egnen giver ikke Øgenavne; der findes ikke andre end Store Søren Hvam (for hans ualmindelige Størrelse)“. — „Det bemærkes, at der ikke er mange Stednavne; de enkelte Steder ere ikke benævnte som i Vesteregnen. Stednavnene ere næsten alle udensogns, og flere af dem ere egentlig blot Sognenavne“.

Længere vestpaa, i Salling, kan man mærke noget af den vestjydske Forkærlighed for Stednavne; adskillige kaldes efter deres Gaarde, og man træffer noget hyppigere, at Tilnavnet ikke er godkendt af selve Ejeren, selv om det synes at indeholde et godt Navnestof: Thorsen, Iversen, Kortsen, Morsingbo, Konge, Skade, Gammel. Dog er det det langt overvejende Flertal, der lader sig tiltale med Tilnavn, selv om kun Mindretallet skriver sig med det.

I Randers Amt er det nærmest som i de nordligere Egne. En rigelig Mængde af korte gamle Tilnavne danner i alt Fald paa sine Steder Hovedmassen af Navnestoffet. Gode -sen-Navne (som Byrgesen, Dahlsen, Hjarsen, Iversen

---

[1]) Skrivebrugen af Tilnavne vakler. I Brandstrup „er det en gennemgaaende Skik, at Døbe-Efternavnet affærdiges med et enkelt Bogstav, altsaa Niels N. Kokhus, Peder S. Sal“. Andensteds i samme Sogn skriver man enten Døbe-Efternavnet eller Tilnavnet; i Rinds Herred „bruge de i Almindelighed Døbenavnet, hvortil i enkelte Tilfælde Tilnavnet føjes“.

Thomassen) spille paa sine Steder en Rolle, men gøre dette endnu meget mere i det herhenhørende Djursland (S. 72).

Som Eksempel paa den sydlige Del af Amtet tage vi Egaa By, Øster Lisbjærg Herred. Hos dens Gaardmænd findes Tilnavnene: Brus (kendes her paa Egnen allerede 1655); Bomholt (arveligt Tilnavn, men maa stamme fra en Gaard i Silkeborgegnen); Holme (Morfaderen var fra denne Landsby); Helbo (opr. Beboer af Helgenæs); Helge; Grosen; Povlsen; Piber; Støver. I Mands Minde fandtes ogsaa: Abild, Kravse, Yde, Tvilling (Faderen var Tvilling), Skipper og Brandstrup (arveligt, men vel opr. stammende fra Landsbyen Nord for Aarhus); rimeligvis vare ogsaa flere sjældnere -sen-Navne arvede Tilnavne. Blandt Husmændene findes: Løj, Klog, Pip (efter Plejefader), Adam (Opkaldelse efter Farbroders Døbenavn), Havmand (Opkaldelse efter Farfader, hvis Hus laa „i Havbakket"), Holm, Nyhus, Kolby, Hedegaard, Linaa; Gørtler (Faderens Haandværk), Farre (Opkaldelse efter Farfader); uddøde i Mands Minde ere bl. a. Brandt, Busse, Daase, Griim, Aabo. Desuden findes nogle foransatte personlige Tilnavne, som ikke ere godkendte: Molbo, Svenske og Kryds.

En foransat Form af Tilnavnet brugtes tidligere til at betegne Hustruer og Børn (Glerup-Anne, Junker-Søren); men nu er det eftersat; ved Koners og Døtres Navn kan man høre det udtalt med Endelsen -s (Maren Prangs, gift med Kristen Prang).

Naar Aarhus- og Skanderborgegnen er saa meget fattigere paa Navne, skyldes det vel for en stor Del, at det foransatte Tilnavn er ved at tabe sig. Kun henimod Horsens Fjord træffer man denne Brug hyppigere, ikke blot ved personlige Til- eller Øgenavne, men ogsaa ved gamle Mandsnavne eller arvede korte Tilnavne: Byrri-Jens, Skonne-Hans, Kuk-Rask, Kong-Rask, Skyt-Hans; i Silkeborgegnen synes det ogsaa at være almindeligt. Vest for Skanderborg satte man tidligere Gaardens Navn foran (Pers-Anders), nu siger man „Morten i Persen", „Jens i Stormskær" osv. Barre-Søren har købt sin Gaard af Barre-Jens; men ingen af dem har ønsket at tiltales med dette Navn. Man vil dog hist og her kunne finde Husmænd, der vedkende sig Navne som Lade-Jens.

Undertiden unddrager man sig de gamle Tilnavne af Frygt for, at de skulle være Øgenavne. Vi skulle fremdrage et enkelt Eksempel, som lader sig oplyse ad sproglig og historisk Vej. En gammel Kone i Egnen Syd for Aarhus nævnes almindelig med Tilnavnet Helles; men hun bliver vred, naar man

siger det i hendes eget Paahør. Hun forklarede dog en Gang for vor Meddeler, hvorledes det hang sammen. Hendes Farfader havde faaet dette Navn efter sin Formand i Gaarden, som han ikke var i Slægt med, og denne Formand blev kaldt Ras Helles, fordi han var løbet bort fra sin Kone, der hed Helle. Forklaringen er dog sikkert en anden. Navnet Helles findes som nedarvet og godkendt Tilnavn baade paa Samsø, i Djursland og i Egnen Nord for Aarhus; blandt Djurslands Bønder forekommer det saa tidlig som 1573, og om Navnets Oprindelse bemærker vor Meddeler fra Aarhusegnen, at det udtales ganske som Halvøen Helgenæs udtales i Egnens Folkemaal. Navnet betyder da sikkert ikke andet end en Bonde, der er kommen fra Helgenæs; det er i sig selv hæderligt nok, men er kommen i Ugunst ved at mistydes som Øgenavn.

Hvor meget gammelt der paa denne Maade er svundet bort, faar man en Forestilling om af følgende Liste over nylig uddøde Til- og Øgenavne fra et lille Omraade lidt Vest for Aarhus: Prip, Kejser, Molbo, Bind, Kaj, Kro, Ry, Vedskov, Rydde, Hviis, Brundt, Barn (nu optaget som Slægtnavn af Grosserer Banne i Aarhus), Hyld, Basse, Villum, Rump. Alle disse vare foransatte; de eftersatte vare: Løjenkjær, Amme, Nordmand, Krog, Revl, Linaa (og andre Bynavne), Ris, Foged, Hovmand, Bang, Lovring (ɔ: Beboer af Lovsyssel, Silkeborgegnen), Dam og Bede.

Dog findes der endnu en Velstand af korte Tilnavne, og ligeledes af Bynavne og Gaardnavne; enkelte Standsnavne have ogsaa faaet Plads i Gaardmandsstandens arvelige Navneforraad (Skolemester, Rytter, Brygger, Ladefoged).

Ved Brugen af Stednavne gøre dog vore Meddelere den Bemærkning, at det langtfra er alle Gaarde, der have særskilte Navne, og at Gaard- og Bynavne hyppig ere gaaede saa længe i Arv i Slægten, at man ikke mere mindes, hvor det Sted ligger, som har givet Slægten Navn. De smelte altsaa sammen med de „gamle Tilnavne“, der ikke mere føles med nogen klar Ordbetydning. Derimod blive Indflyttere ofte nævnte efter deres By eller Gaard; men Tilnavnet falder hyppig bort i næste Slægtled.

Et bestemt Eksempel vil give en tydeligere Forestilling

om, i hvilket Omfang en saadan østjydsk Egns Gaardnavne ere blevne udnyttede som Tilnavne. Ravnholt i Tiset Sogn Syd for Aarhus bestod i gamle Dage af 11 Gaarde, der laa parvis og som Helhed dannede en aaben langagtig Firkant. De havde næsten allesammen Navne: 1—2 „Østergaarde“, 3—4 „Krogsgaarde“ (laa paa Hjørnet, Vejen dannede Krog), 5—6 „Kongstedgaarde“, 7—8 „Vestergaarde“, 9—10 „Holmgaarde“ (de have vist nok til Dels været omflydte af Vand); den 11te laa inde i Firkanten. Ejerne af Nr. 9 have stadig været nævnte med Tilnavnet Holm og ere nu i sidste Slægtled døbte saaledes; Nr. 2 er flyttet ud til Ravnholt Skov, kaldes „Skoven“, og i sidste Slægtled er Ejeren døbt „Skov“; Nr. 11 er udflyttet til Skovstykket Kosnap, Ejeren kaldes dog kun „Povl *i* Kosnap“; Ejeren af Nr. 8 har stræbt at faa sine Børn døbte „Vestergaard“, men forgæves. Flere hjemlige Navne findes ikke; Ris og Svendlund ere tilførte udefra igennem mødrene Slægt. Som man ser, ligger her adskilligt ubrugt Navnestof i Byens gamle Stednavne: Krog og Kongsted, foruden Østergaard, Vestergaard og alt, hvad Marknavne og lign. indeholde.

Der bestaar ofte her i Østjylland en Forbindelse mellem de korte Tilnavne og visse Gaard- eller Bynavne. Holm hænger, som nylig nævnt, sammen med Holmegaardene i Ravnholt By; paa samme Maade Porse med Porskær, Sort med Sortholm; Høj knyttes til Gaarde, der ligge højt eller have en Kæmpehøj paa Marken. I Nørvang Herred har en Thomas Dal Navn efter sin Fødegaard „Grøndal“. Rimeligvis er der fra først af en lignende Forbindelse mellem Fog og Fogsgaard.

Men mange korte Tilnavne have selvfølgelig en anden Oprindelse. Man træffer overalt i Jylland Jul og Vinter som almindelige, Sommer og Paaske noget sjældnere; Høg er meget yndet; Hjort, Ulv og Hammer maa ogsaa regnes at være det o. s. v. Rask er i Aarhus Amt brugt som daglig Forkortelse af Rasmussen (ligesom Ras af Rasmus), skønt det i sig selv er et gammelt middelalderligt Tilnavn. Nogen almindelig Undersøgelse af denne Landsdels korte Tilnavne, saaledes som ved flere af de tidligere omtalte Egnes, have vi ikke haft Lejlighed til at udføre; men flere ejendommelige østjydske Navne viste sig at forekomme i Kalø Lens Skattemandtal fra det 16de og 17de Aarhundrede.

Vejle Amt er den Del af Jylland, der er fattigst paa Tilnavne. Her træffes en Del Landsby- og Gaardnavne, snart som arvelige, snart efter Personens eget Fødested. Stands-

navne forekomme ret sparsomt, og af korte gamle Tilnavne er der nogle enkelte hist og her (Jul, Brok, Due, Dal o. fl.); paa sine Steder synes de helt at være forsvundne som Tilnavne, men da optræde de som Døbenavne: Ravn, Ulv, Slot og Grøn. De Tilnavne, der endnu findes, ere næsten altid godkendte af Ejerne, naar man undtager de øgenavnsagtige Betegnelser indenfor Husmandsstanden.

Sønderjyllands Navneskik bør omtales i nærværende Redegørelse, dels for de syv fraskilte Sognes Vedkommende, som i 1864 bleve forenede med Nørrejylland, dels af Hensyn til de talrige Sønderjyder, der før eller efter dette Tidspunkt have bosat sig i Kongeriget.

De sønderjydske Navneforhold afvige paa et væsentligt Punkt fra de almindelige danske, idet faste Slægtnavne ikke ere indførte i 1828, men allerede 1771 (jfr. ndfr. S. 113). Der er desuden ikke fra Statens Side øvet nogen Paavirkning til Fordel for visse Arter af Navne, Befolkningen har vistnok i det hele ved Valget af Slægtnavn kunnet følge sin tilvante Brug. Resultatet heraf har været, at -sen-Navnene ere langt sparsommere repræsenterede; i Stenderup Sogn Syd for Kolding opgives de kun at bæres af en Tredjedel. Hvad der andensteds optræder som „folkeligt Tilnavn“, er her i Reglen Døbenavn, og Døbe-Efternavnene optræde da med en usædvanlig Afveksling f. Eks. Egh, Ravn, Krag, Krog, Bo, Biel, Fris, Foged, Junker, Smidt, Smed, Møller, Thorøe, Lund (alle i Byen Jegerup i Haderslev Amt). Fra Tørning Len vidner en tidligere Sognepræst allerede i 1828 (se S. 115), at der var tilvejebragt gode og kendelige Navne for de enkelte Slægter (Qvorp, Thuysen, Smidt o. s. v.).

Nogle Slægter, i alt Fald i Haderslev Amt, have opgivet de oprindelige Døbenavne og ombyttet dem med -sen-Navne. Dette gjaldt for et Par af Befolkningens Førere i 1840erne: Nis Lorenzen, der aflagde sit døbte Efternavn Lilholt, Navnet paa Slægtens gamle Gaard, og Hans Nissen i Hammelev, der var døbt Søndergaard. Senere er det undertiden sket med Navne, der kunne have en Biklang af Øgenavn, f. Eks. Ravn og Krag, eller naar Indvandrere bære et lidt kunstigere Navn. Her findes altsaa lidt af den samme

Tilbøjelighed til at lade -sen-Navnet fortrænge Kendingsnavnet, som vi kende bl. a. fra Østjylland.

Det er ret almindeligt, at man døbes med to Efternavne, hvoraf det første er et -sen-Navn. Der haves da en vis Valgfrihed med Hensyn til, hvilket af dem man i daglig Tale vil bruge sammen med Fornavnet. — I tidligere Tider skrev man sig ikke sjælden kun med -sen-Navnet, ikke med det sidste Efternavn; men det forekom ogsaa, at man skrev sig med et andet Efternavn end det ved Daaben modtagne.

Tilnavne bæres først og fremmest af dem, der ere døbte med -sen-Navne; hvor disse ere hyppige, fremtræde Tilnavnene i størst Mængde. Vi skulle anføre nogle Eksempler. Fra en By i Gram Herred: Hak, Rytter (gl.), Kræmer (arvet efter Fader), Vojem, Brodersen (gl.), Fynbo (nyindvandret fra Fyn), Steinbjærg, Mose (efter Bostederne). Fra Udkanten af Sundeved: Adser (efter Oldefader), Saamel, Toni (Bedstefader: Antoni), Jøssen (ɔ: Jørgensen, efter Oldefader); Fynebo, Svensker, Tysker (alle gamle); endvidere: Deen, Præst, Faue (ɔ: Foged), Skytte, Farre, Svarrer, Smej, Dreyer, Skræder, Skomager, Snedker; og en Del Stednavne: Snejlej, Surlyk, Hørlaut.

I Røddingegnen er den mest fremtrædende Art af Tilnavne de arvede gamle -sen-Navne: Markussen, Madsen, Tjellesen; dette hænger maaske sammen med, at det indtil 1864 har været ret almindeligt at døbe med skiftende -sen-Navn. Folkenavne som Alsinger, Fynbo o. s. v. knyttes stadig til Indvandreres Navne, men ere næppe arvelige; Standsnavne ere det snarere. Husmænd kaldes undertiden efter den Gaard, hvor de tidligere have tjent. Et enkelt gammelt Tilnavn er ikke gaaet over til Døbenavn: Ulv; det siges at have sin Oprindelse fra en Mand, der fangede en levende Ulv, men det yndes ikke af Slægten. En sær Navnedannelse er Breland; Farfaderen kom fra Bredal(!) ved Vejle.

I de fraskilte Sogne, baade de østlige og de vestlige, er der Fattigdom paa Tilnavne. I Stenderup Sogn har det vel sin Grund i, at den forrige Præst (1850—72) har stræbt at udrydde -sen-Navne; en Indsidder bærer sin Kones Efternavn Kyed „til Ære for Svigerfaderens store Huslod"; en kaldes Lars Hjulmand (efter Bedstefaderens Haandværk), en

anden Lars Byg (Bedstemoderen kunde bære en Tønde Byg). Disse Navne synes at være godkendte af de paagældende.

Tilnavnenes Arvelighed i Sønderjylland er, som sædvanlig, ikke strengt bunden til Mandslinjen; den kan omfatte Datterbørn, og Navnet kan overføres paa den, der ægter Enken. Hvad der gælder om Tilnavnet, har tidligere (til 1864 eller snarere 1874) ogsaa været i Brug ved Døbe-Efternavnene. Der blev taget Hensyn til, om Navnet blev ved Gaarden, og med et velklingende og anset Navn og en lidt fremtrædende Personlighed kunde den gifte Kvinde hyppig bevare sit oprindelige Slægtnavn og undertiden overføre det paa Børnene. Efter Indførelsen af borgerlige Fødselsregistre (1874) er Forandringen af Slægtnavne udelukket paa de fleste Egne.

Paa **Færøerne** er det landgængs Skik at betegne Personer ved deres Fornavn med tilføjet Bósted eller Fødested: Povl í Hodni, Djóni í Geil, Andrías við Stein, Just á Húsun, Jóanis í Funningsstovu. Alle disse Eksempler ere fra Torshavn, men de enkelte Navne ere sædvanlig indførte med Folk fra Landsbygden. Øernes spredte Bebyggelse og overordentlige Rigdom paa Stednavne gør det let at betegne Folk paa denne Maade. — Lige siden 1832 (da Daabsforordningen af 1828 sattes i Kraft paa Færøerne) ere ikke saa faa Personer blevne døbte med disse Stednavne, ofte omdannede i mere dansk Form: Arge, Hammer, Udbø (úti á Bø).

Stednavnene blive ikke saa sjælden satte foran: Klett-Óli (ɔ: under Klinten), Króks-Óli (i Krogen), Vága-Heini (fra Vaagø), Kolturs-Niklas. Er det længere Navne, maa de, ligesom i Dansk, helst afkortes: Boyggja-Palli (= Palle i Boyggjastuen), Skrivara-Jens (Jens i Skriverstuen). — Folkenavne bruges derimod kun i Omtale: Sudringen, Sumbingen (fra Suderø, fra Sundbø); de knyttes ikke til Navnet, og de arves ikke.

Forældres Navn, enten Faders eller Moders, sættes ofte foran: Suðrings-Johan (Søn af en Suderømand), Sáru-Jóanis, Hendriks-Lena; men endnu hyppigere betegner man Slægtskabet med „hos" (kjá), dette bruges baade om Ægtefæller indbyrdes og om Børn i Forhold til Fader eller Moder.

Det er sjældent, at Standsbetegnelser ere arvelige; Tilnavnet Bóndi føjes saaledes kun til den, der er Kongsbonde.

En Slægt har dog i længere Tid haft Ordet „Prest“ sat foran Navnene til Minde om en Stamfader, der var Præst. I højere Grad arvelige ere visse Tilnavne af ukendt Betydning, der menes en Gang at have været Øgenavne: Stubbi, Toka, Skulv. De to første bruges foransatte (Stubba-Jens), det sidste fritstaaende; dog skriver Navnets Bærer sig Thomas Skylv.

Alle Tilnavne ere godkendte af Bærerne; derimod „skrive de sig altid med de Efternavne, hvormed de ere døbte, og tilføje kun den gængse Benævnelse, hvor en Navneforveksling ellers vilde kunne finde Sted“. Flertallet af Befolkningen er døbt med -sen-Navne; disse omfatte paa de fleste Øer 80-95% af Befolkningen[1]). Men de bruges aldrig i daglig Tale; „Danskerne kalde ham Jon Jonsen, men han hedder Jon paa Klett,“ kan der høres sagt; en ældre Mand kunde for vor Meddeler ikke engang opgive sit Kirkebogsnavn. „Ere disse Slægtnavne paa -sen uheldige og vildledende her i Riget, have de været end mere stødende for den Del af Befolkningen, som bor paa Færøerne“; der fandtes hos denne ikke nogensomhelst Forudsætning for at gøre -sen-Navnene til Slægtnavne.

Kapitel IV.

Tilnavnenes Oprindelse.

De folkelige Tilnavne — som nu ere behandlede efter deres forskellige Arter og deres ulige stedlige Vilkaar — have et Fællesmærke, der adskiller dem fra en stor Del af vore Slægtnavne. Næsten overalt, hvor vi kunne følge et Tilnavn tilbage til dets Udspring, har det vist sig, at Navnet ikke fra først af er blevet til som Kendetegn for en Slægt. Baade Standsnavne, Navne paa Bosteder, de gammeldags Mandsnavne og Betegnelser efter personligt Udseende ere fra først af brugte om en enkelt Person — den, der bor paa

[1]) Optælling af Folketingsvælgere ved Landstingsmand, Sognepræst Fr. Petersen. Paa Suderø findes der paa Grund af særlige Omstændigheder 38%, der ikke ere -sen-Navne (jfr. S. 96 og S. 118).

Stedet, driver Haandværket eller er døbt med Mandsnavnet osv. — og uden Beslutning fra nogens Side glider denne samme Betegnelse over paa Efterkommerne, paa lignende ubevidste Maade, som Ændringer indenfor Sproget pleje at foregaa.

Herved danne de en Modsætning til en stor Del Slægtnavne, der i de sidste Par Aarhundreder ere opstaaede hos de saakaldte højere Klasser. Mange af disse ere dannede fra nyt af alene med den Opgave at være Slægtnavne, f. Eks. ved Sammensætning, ved Oversættelse til fremmed Sprog eller ved vilkaarlig Omdannelse af Stednavne (se ndfor S. 112). Selv de Slægter, der kalde sig med et Bynavn, bære det ofte i Kraft af et udtrykkeligt Valg. Endelig faa Navne fra fremmede Sprog i Reglen et lignende Særpræg, fordi man ikke mere tænker over deres Oprindelse, og fordi de ere saa sjældne, at de hyppig føles som en enkelt Slægts Ejendom.

Det har praktisk Betydning at undersøge, hvorledes det folkelige Tilnavn forholder sig til disse Slægtnavne.

Der er to Maader, hvorpaa de andre Samfundsklassers Navne kunne tænkes at være gaaede over i Bondestanden. Dels kunne de være arvede ned i Slægten, undertiden efter andre Regler, end der gælder for det døbte Slægtnavn; dels er der en Mulighed for, at de kunne være gaaede over paa Tyende (jfr. ovenfor S. 28). Lettest at kontrollere, men ogsaa mest krænkende for de nu bestaaende Slægter er det, hvis Navne, der med Forsæt ere dannede som Kendetegn for en enkelt Slægt, ad denne Vej gaa over i Bondestanden; vi tænke herved paa de nysnævnte sammensatte Navne (f. Eks. Løvenskjold og Huitfeldt), der ere almindelige i Adelen. Af denne Art findes der i vore Beretninger et eneste, nemlig *Gyldenløve*, der i lange Tider har været arveligt Tilnavn for en Gaardmandsfamilie i Djursland. Navnet maa paa en eller anden Maade staa i Forbindelse med de danske Kongers uægte Sønner i det 17de Aarh., da det ikke er baaret af andre som Slægtnavn; snarest stammer det fra Frederik III's Søn, Ulrik Frederik Gyldenløve, der o. 1660 fik sig Kalø Len udlagt; han døde 1704. Om Navnet er udgaaet fra Tjenerforhold eller fra Fødsel, kan ikke oplyses; men det er sikkert overleveret der paa Egnen i o. 200 Aar.

Blandt de Tusinder af Tilnavne, som findes i vore Beretninger, træffes derimod ingen af den Art, at de maa regnes for en nulevende Adelsslægts Særejendom[1]). Derimod vise vore Beretninger, at der er andre Veje, ad hvilke adelige Navne ere overførte til Bondeslægter. I Østrup paa Fyn, hvor Konsistorialraad Lassen siden 1829 opfandt en Mængde Navne til sine Sognebørn, træffes ogsaa en Familie Rosenkrans. I Suderø paa Færøerne, hvor Præsten i sin Tid har udfoldet en lignende Iver for at finde Slægtnavne, bærer en Familie Navnet Hvidtfeldt. Misbrugen af enkelte Familiers Særnavne synes her at bero paa uvedkommende Personers vilkaarlige Valg af Slægtnavn, og naar der findes saa haandgribelige Eksempler derpaa i vort lille Materiale af Døbenavne, er saadan Misbrug vel ikke sket sjælden.

For at faa fyldigere Oplysninger have vi henvendt os til de to tidligere nævnte Genealoger. De erklærede sig ikke i Stand til blot ud fra deres Hukommelse at nævne Eksempler paa, at et adeligt Navn eksisterer som folkeligt Tilnavn for nogen uadelig Slægt. Af borgerlige Navne, der ved Tyendeforhold vare overførte paa andre, var ét Tilfælde kendt, dog næppe vedrørende nogen nulevende[2]). Derimod kendtes der adskillige Eksempler paa, at Folk udenfor Bondestanden bevidst tilegnede sig et velklingende og ret anset Navn, en efter sin Stiffader, en anden af Højagtelse for sin tidligere Bataillonschef, o. l. Endvidere er det ikke sjældent, at adelige Navne bæres som Døbenavne af uadelige Familier. Der kendtes f. Eks. ikke faa Familier Rosenkrans, og baade paa Grev Moltke-Hvitfeldts og paa hans Naboers Godser fandtes forskellige Bondeslægter af Navnet Hvitfeldt. Den af disse Forskere, som særlig har givet sig af med Adelshistorien, betonede, at Overførelsen af Navnet i Reglen var gaaet gennem Opkaldelse i Daaben efter en Velynder eller tidligere Husbond; dette var oprindelig sket af Pietet, men naar Lejligheden bød sig, tilegnede man sig dette Navn som

1) Hervéd maa selvfølgelig ses bort fra Navne som Bille, Friis, Juul, der fra gammel Tid have været brugte af mange forskellige Slægter, baade adelige og uadelige.

2) En Kusk hos Provst Holberg i Skaarup (1835—50) beholdt efter sin Tjenestetid Navnet Holberg. Hans Børn, der ere bosatte i Svendborgegnen, ere døbte Holberg.

Familienavn i Stedet for sit eget. Ligeledes udtaltes det for os, at man nu i København opkalder med velansete Familienavne i den bestemte Hensigt, at Barnet senere skal bortkaste sit eget Slægtnavn; paa Landet og i mindre Købstæder var den enkelte mere kendt, og Folk kunde derfor ikke saa let faa Navnet byttet. Denne Maade at danne Familienavne paa synes tidligere at have været endnu hyppigere end nu.

Resultatet af vore Forespørgsler blev altsaa, at Misbrug af Familienavne, i hvert Fald for Landbefolkningens Vedkommende, kun yderst sjælden sker gennem gængs Tilnavn. Dette stadfæstes af Indberetninger fra alle Egne af Landet. Det fremgaar af disse med stor Tydelighed, at de Tilnavne, som udgaa fra Herskaber paa Landet, næsten altid ere efter Stillingen (Tjener, Kusk, Vægter o. s. v.) eller efter Husbondens Stand (Greve, Præst, Provst, Foged); i alle de tilsendte Navnelister findes kun ét Eksempel paa Benævnelse efter Herskabets Familienavn[1]). Dette Forhold hænger sammen med, at Almuen overhovedet er tilbøjelig til at skyde højtklingende eller kunstige Navne fra sig; særlig undgaar man at bære et Navn, der minder om, at Slægten er sunken ned fra tidligere Velstand eller Anseelse. Fra ældre Tider kendes Eksempler som, at Navnene Pontoppidan eller Rosenmeyer ombyttedes med -sen-Navne, da Slægterne sank ned i Arbejderstanden. I vore Dage har Slægten Cadovius aflagt sit gamle Navn og kaldt sig Ludvigsen, efter at den er bleven til en sjællandsk Gaardmandsfamilie; lignende gælder Slægten Mulvad i Vestjylland, og en Arbejdsmand af den adelige Slægt Rosenørn kalder sig Pedersen[2]). En Husmand i Sundeved kaldes — skønt dansktalende — Pe Tysker, fordi en af hans Forfædre er indvandret; det er lettere end at kalde ham med Døbenavnet Hagedorn. Derfor vil det ogsaa være vanskeligt at tillægge sig et Navn, der stikker af mod Egnens sædvanlige Navneforraad.

Det vil være af Interesse at se, hvilke Slægtnavne der virkelig ere gaaede over i Landbefolkningen som Følge af

---

[1]) Se S. 29; ogsaa Dr. Dyrlund kender kun denne Navnetilegnelse af almindeligt Rygte; han har fra sin Egn kun Eksempel paa Stands-Tilnavn.

[2]) Sofus Elvius, „Om Slægtnavne“, Nationaltidende 13. Febr. 1898, Tillæg. Danmarks Adels Aarbog 1899, 382 (jfr. 448).

Tyendeforhold. Af Navne fra fremmede Sprog traf vi to: Sartov (Oldefaderen Tjener hos en Officer) og Bergmann (tidligere Karl hos en Købmand). Endvidere nævnes to Landsbynavne (Ry og Brarup) og to andre Navne af dansk Oprindelse (Plov og Bang). Ogsaa her gør der sig en Tilbøjelighed gældende til at blive ved Landbefolkningens tilvante Arter af Navne. Plov er almindeligt som folkeligt Tilnavn i ikke saa faa Egne af Landet; Bang bruges paa samme Maade i Østjylland, hvor det har Aarhundreders Hævd. Man maa snarest sige, at det er de gamle Bondetilnavne, der gennem Tyendeforholdet ere vandrede tilbage til Bondestanden[1]). Og hvad de nævnte Landsbynavne angaar, er denne Art Navne jo ogsaa ellers en Kilde for Bondestandens Navnedannelse, selv om man kun plejer at nævne Folk efter nærliggende Byer, ikke som her, at en Mand paa Sjælland bærer Navn efter en Landsby i Jylland. Nyt Stof er indenfor det af os granskede Materiale kun tilført med de ovennævnte Navne fra fremmed Sprog.

Et mindre Tal af Navne er endvidere indkommet ved Indvandring af fremmede. Naar Udlændinge bosatte sig iblandt Bønderne, lod de hyppig deres Børn døbe ligesom andre Børn paa Egnen med Faderens Fornavn og Endelsen -sen; men deres eget Efternavn er da ikke saa sjælden bevaret som folkeligt Tilnavn; f. Eks. føre et Par Husmænd under Holsteenshus (Faaborgegnen) Tilnavnet Kockendorff efter deres Fader, som var indvandret og tjente paa Gaarden[2]). Men saadant sker langtfra altid; i alle Egne af Landet er der en Tilbøjelighed til hellere at nævne Indvandrerne med Folkenavn (Svensker, Langelænder) end med deres hjemlige Efternavn. Nu til Dags gælder dette dog mere for Arbejderklassen end blandt Gaardmændene.

---

1) Ret ejendommeligt er det gaaet med det ene af disse Navne. Paa „Plovs Hotel“ i en af Købstæderne tjente en Karl, og da Værten ikke selv hed Plov, blev dette Navn brugt som Tilnavn for Karlen og fulgte ham senere, da han bosatte sig et Sted i Byens Omegn. Men da den oprindelige Vært i Plovs Hotel var en Gaardmandssøn der fra Egnen, er Navnet blot vendt tilbage til Egnens Bondestand, hvor det hørte hjemme.

2) Andre Eksempler paa fremmede Navne som folkeligt Tilnavn ere nævnte ovenfor ved Øresundsfiskerlejerne og ved Langeland.

Hverken indvandrede eller nyopfundne Navne spille altsaa nogen fremtrædende Rolle i det folkelige Navneforraad, saaledes som de gøre i den nyere borgerlige (eller adelige) Navnedannelse. Landbefolkningens Tilnavne ere med faa Undtagelser hentede fra Modersmaalet, og de bestaa af Ord, der forud ere til (eller have været til) i vort Sprog.

Man vil gennem Meddelelserne i det foregaaende Kapitel have faaet Indtryk af, hvorledes Tilnavnsdannelsen paa de forskellige Steder i mange Maader er bestemt ved hver Egns Naturforhold og historiske Vilkaar. I de spredtbebyggede Strøg i Vest- og Nordjylland ere Stednavne det egentlige Grundlag for Benævnelsen; paa de frugtbare, landsbybebyggede Øer, især Smaaøerne, danne Personnavne og personlige Betegnelser Hovedmassen af Navneforraadet. Og atter former Navneskikken sig forskellig paa disse Øer. Paa de sydlige Smaaøer, hvor Bondestanden var mest afhængig, findes Tilnavnene som stavnsbundne, og Slægtfølelsen har ikke formaaet fuldtud at gøre sig gældende. Paa Samsø med dets ret selvstændige Bondestand gennemføres Navnets Arvelighed i Slægten saa stærkt som intet andet Sted.

Mange af disse Forskelligheder tilhøre de sidste Aarhundreder. Tiden henimod Aar 1700 fremtræder nærmest som den, hvor Falsters Navneforraad kom til at omfatte alle Gaarde og fik den stedbundne Karakter. Sjællændernes Uvilje mod Tilnavne har først i det 19de Aarhundrede naaet sit Højdepunkt, men synes at naa tilbage til det 18de; under Bondestandens mest fortrykte Tid har ogsaa Lysten til at hedde ligesom de andre, til at undgaa det personlig særtegnende Navn, været størst — og tillige har Tilnavnet haft en Fjende i Folkets skæmtende og satiriske Evne.

Gaa vi derimod tilbage til det 16de Aarhundrede — den ældste Tid, hvorfra Bøndernes Navne kendes i nogenlunde samlet Mængde — viser det sig, at Forskellighederne imellem de ulige Dele af Landet ere forsvindende smaa. Over hele Landet træffes den Klasse af Navne, som v have betegnet som de korte Tilnavne, Benævnelser efter Dyr og Brugsgenstande, samt Folkenavne efter de forskellige Landskaber, ligeledes et beskedent Antal af Standsnavne. Des-

uden træffes Navne efter personligt Udseende eller af rent drillende Karakter en Del hyppigere.

Vi have ved Prøver fra enkelte Egne (Laaland, Falster, Bogø, Taasinge, Samsø og Djursland) overbevist os om, at de nu forekommende korte Tilnavne i det hele og store svare til samme Egns Navneforraad i 16de og 17de Aarhundrede. Paa en Tid, hvor kun de færreste af de nu brugelige borgerlige Navne — vi kunne maaske tilføje adelige Navne — vare til, har Bondestanden ejet et stort og ypperligt Navneforraad, som for en betydelig Del er arvet ned til den Dag i Dag. Disse Tilnavne synes at have været ret ligeligt fordelte — baade med Hensyn til Art og Hyppighed — over alle Egne af Danmark, ogsaa over dem, hvor de nu næsten ere forsvundne. Ved at gennemgaa den sjællandske Del af en rig adelig Familles Ejendomme (Eline Gøyes Jordebog) fandt vi, at der var 1 Mand med Tilnavn for hver 2 Mænd med -sen-Navne.

Det vilde være meget interessant, om man kunde følge de enkelte Tilnavnes Historie tilbage i Middelalderen. Men desværre er dette meget vanskeligt, fordi de nordiske Sprogforskere vel have sat Arbejde ind paa at samle ældgamle Personnavne, men kun taget meget lidt Hensyn til Tilnavnene. Derfor er det kun et yderst begrænset Antal Oplysninger, vi have til vor Raadighed[1]).

Om de jydske Tilnavne i 15de Aarhundrede skriver Dr. O. Nielsen i Fortalen til sine „Jydske Tingsvidner“ (1882) S. XI: „Tilnavne findes, foruden hos Personer af Adelsstand, ogsaa hos Bønder, der ofte bære adelige Tilnavne. Bønders Tilnavne ere desuden dels Stednavne som Actrop, Lund, eller Navne, der betegne Oprindelsen, som Harbo, fra Har Syssel, Hemerbo, fra Himmer Syssel, Jude, Nørjude, dels efter Egenskaber eller Stilling eller andre Særegenheder, der ikke altid ere lette at forklare: Blegh, Brand, Brun, Buk, Degn, Finke, Galn, Hafftorn [osv.]“.

---

[1]) Vi gøre opmærksom paa, at Kommissionen paa Grund af den korte Tid, som stod til dens Raadighed, ikke har kunnet gøre de historiske og sproghistoriske Forhold, der paa forskellig Maade vedrøre det væsentlige Emne for dens Arbejde, til Genstand for saa indgaaende Undersøgelser, som deres videnskabelige Betydning kunde gøre ønskeligt.

Følgende denne Antydning have vi efter O. Nielsens Navneregister samlet en Liste over Personer, der betegnes som Bønder, eller hvis Stand ikke nævnes, og heri fremhævet de Navne, der ere os bekendte som nu brugelige jydske Tilnavne: Baggi, Bleg, Brand(t), Brande, Brod, Brun, Brød, Buk, Bunde, Dal, Dampe, Fris, Galen, Galt, Ged, Gro, Grumi, Grøn, Gyrial, Havtorn, Holm, Holt, Hove, Høst, Jul, Jyde, Kaal, Kaare, Klyn, Knøvs, Krabbe, Krage, Krog, Kode, Kær, Lam, Lokke, Lugi, Lund, Munk, Mus, Møg, Mørk, Porse, Presse, Puge, Ravn, Rask, Rus, Skad(e), Skave, Skaaning, Skæg, Skørt, Sten, Storm, Stur, Stygge, Sur, Taange, Terp, Tun, Tusendhjert, Ulk, Vinter, Vrid, Vrød. — Naar to Femtedele af dette Tal saaledes genfindes i vore meget spredte Optegnelser fra Nutiden, maa vi formode, at endnu adskillig flere ere i Brug.

Det ældste og i flere Maader mærkeligste Bidrag til Belysning af Nutidens folkelige Tilnavne har man dog i den Liste over betydeligere Jordbesiddere paa Falster o. 1220, som findes i Kong Valdemar Sejrs Jordebog. Her se vi følgende nævnte med Tilnavne:

Petær Bondæ	Petær Ref
Bo Byr	Aghi Rugh
Thuri Dramb	Aghi Scak
Kiætil Gamæl	Biørn Scatæ
Bo Hosæ	Kietil Sluffæ
Philippus Kiæc	Alkil Slæntæ
Petær Rand	Swen Trafnøl.

Seks af disse Navne findes endnu som Tilnavne blandt de falsterske Bønder: Bonde, Gammel, Kej(s), Ræv, Skade og Slente. Tage vi Laalands Bønder med, genfindes tillige Rugh og Skak; og maaske svarer Byr (snarest udtalt Bír) til det nuværende Bi. Altsaa findes endnu paa Falster henimod Halvdelen, paa begge Øerne tilsammen noget over Halvdelen af disse Navne. Her maa da være en Tradition fra Tilnavne hos Nutidens falsterske Bønder gennem o. 700 Aar tilbage til Valdemar Sejrs Tid, da disse Navne bares af Øens bedrestillede Bønder eller dens Herremænd.

Et lignende Resultat komme vi til for Laalands Vedkommende ved at tage den nylig udgivne „Fortegnelse over Breve fra Middelalderen“ for os. De to første Laaliker, der nævnes, ere Herremændene Atti Havre i Frejlev (1264) og

Truels Blak, Foged over Laaland (1294); begge Navne leve endnu som folkelige Tilnavne i Stokkemarke Sogn. Gaa vi videre ned i Tiden paa samme Maade, træffes i det 14de Aarh. Basse, Bonde, Degn, Knage, Krage, Krog, alle endnu brugelige paa Laaland; desuden Kylling, Mus(?) og Dam, nu paa Falster[1]). Medens Adelsnavnene ere saa stærkt repræsenterede i Nutidens Tilnavne, genfindes kun enkelte af de samtidige Navne paa Fæstebønder: 1356 findes Brasen og Næse i Vejleby (det førstnævnte bruges endnu paa Falster); 1390 findes Jyde og Suder (Jutus, Sutor), ligesom de findes i vore Dage; „skamme“ (korte) og „lade“ ere derimod nu forsvundne, snarest paa Grund af deres øgenavnsagtige Karakter, og Klev ligeledes.

Ransager man Indholdet af de Brevkister, hvori rige Adelsmænd i det 16de Aarh. gemte deres Adkomstbreve, lærer man at kende en Mængde Smaaadelsmænd og andre, der tidligere, i det 14de og især 15de Aarh., vare Ejere af Jorden. Som en Gruppe af besvogrede Slægter paa Laaland træffes Brand, Baad og Kaare; en anden er Slægterne Orm, Haar og Ramme; en tredje er Beske og Hoved; hver for sig nævnes Bagge, Bringe, Brun, Krage, Pors, Raa[2]). Alle disse Navne have levet ned til vore Dage som Tilnavne for Laalands (og Falsters) Bønder (kun „Hoved“ kan i Bondestanden følges til det 17de Aarh., ikke senere), medens de nu ere ukendte i Adelen og meget sjældne i de højere Klasser i det hele.

Disse ældste Bærere af de endnu forekommende Bondetilnavne ere jordejende Mænd af forskellig Art. Niels Baad og Hans Brand ere Mænd med adeligt Skjold, men næppe af de anseligste; Brevskaberne vise, at de have skiftet Arv med deres Svoger, Laurits Glarmester, Borger i Sakskøbing. Slægten Haar var helt eller delvis Borgere i Nysted. Povl Raa og hans Broder hævdede efter Evne den Bondegaard, som Kong Erik havde givet deres Fader „Frihed og Frelse“ paa; men de maatte dog pantsætte den og flytte ind i Saks-

---

1) Ikke genfundne ere kun Foos og et Par Tilnavne efter Steder (Staverskov, Oldeland). — Se Erslev, Fortegnelse osv., under Aar 1356, 1376, 1380, 1390 og uden Aar. Krag(h)e skrives 1380 paa Laaland og 1569 blandt falsterske Bønder; 1610 og nu Krag paa Laaland.

2) Eline Gøyes Jordebog 100-167 (jf. Danm. Adels Aarbog 1893, 530).

købing. Tilsammen danne de en Kres af Smaaadel, Borgere og Selvejerbønder.

Paa Sjælland vil man ligeledes finde flere af Øens gamle Adelsnavne bevarede som Bondetilnavne: Bille, Krag, Porse (og blandt de nu uddøde Tilnavne: Drukken, Falk, Grib, Gris, Okse); Duse kendes i Middelalderen kun som Navn paa en Kannik i Roskilde, Finke om en Borgmester i Slagelse. For Fyns Vedkommende udpegede vi Bild som svarende til et mærkeligt gammelt Adelsnavn paa Øen. Fra Jylland kan man f. Eks. tage de tilfældige Prøver paa Tilnavne, som vi have anført fra et Par Sogne i Thy. Man opdager da ikke blot Krog og Frost, der have været baarne indenfor denne Egns mægtigste Adelsslægt, Strangesønnerne, men ogsaa Gris, Hvas, Høg, Vinter — Navne paa adelige Slægter, der have ejet Gods i Thy og paa Mors; Rod fandtes som adeligt Navn i den nærliggende Aalborgegn (Fleskum Herred), og Jul hos flere Adelsslægter i Jylland; kun med Hack skal man gaa saa langt som til Skaane for at finde det indenfor Adelen.

Som almindelig Regel kan det udtales, at Bondestanden i sine nu gængse Tilnavne har bevaret en Mængde Navne fra ældre Tiders Adel og Jordejere af ikke adelig Stand. Reglen gælder ikke blot i Almindelighed, men saaledes at der i hver enkelt Landsdel af dem, vi have undersøgt, er en kendelig Overensstemmelse mellem de gamle, ansete Slægters Navne og nyere Tiders Tilnavne i Bondestanden. Hvorledes vi skulle forklare denne Overensstemmelse, er derimod mindre sikkert; maaske ere Slægterne selv sunkne ned til Fæstebønder, maaske har Navnet fulgt Gaarden under nye Ejere eller Fæstere. Sikkert er det kun, at Bondetilnavnene ved en ret stærk Tradition ere knyttede til disse ældste danske, middelalderlige Tilnavne. Derimod eksisterer der ikke en tilsvarende Sammenhæng med senere Tiders Adelsnavne. Vi have ikke truffet paa andre Eksempler, end at en enkelt Husmand fra Falster i 1610 nævntes Hans Podebusck (ligesom den adelige Familie, der i 14de Aarh. indvandrede fra Rygen), og at Navnet Gyldenløve gennem lange Tider har været nedarvet i Djursland.

Vi have altsaa fulgt en Del af de korte Tilnavne tilbage til Middelalderens Herremænd og Selvejere, for Falsters Vedkommende endogsaa til en saa tidlig Tid, at adelige Slægtnavne

endnu ikke vare til. I og for sig er der næsten intet, der knytter disse Navnes Oprindelse til Adelen, og der findes jo et stort Antal korte og kraftige Bondenavne, der ikke kunne eftervises som adelige. Enkelte af Tilnavnene synes at være opstaaede i Middelalderens sidste Tid; for mange andre ligger Oprindelsen muligvis endnu langt tidligere.

Her ved Midten af Middelalderen slippe Kilderne, og Tilnavnenes Udspring synes at tabe sig i Mørke. Men ud fra selve Navneforraadet er det dog muligt at kaste Lys derover. Dels er der ikke saa faa Navne, der ikke lade sig forklare fra de kendte danske Sprogmindesmærker, men ved at tage de andre nordiske Sprog til Hjælp finder man ikke sjælden det forsvundne gamle Ord. Dels viser det sig, at netop det samme Tilnavn ofte findes i de beslægtede Sprog. K. Ryghs „Norske og islandske Tilnavne fra Middelalderen“ (1871) indeholder en Mængde Sidestykker til vort danske Forraad. Dette gælder om en Mangfoldighed af Tilnavne baade hos Adelen og de andre Stænder i Middelalderen; her skulle vi dog indskrænke os til at paavise det for en Del af de ned i vor Tid bevarede Bondetilnavne.

Der findes særlig i Sagaliteraturen en Mængde Tilnavne, der ere de samme som i Dansk. Fra den norsk-islandske Oldtid kendes saaledes en Del, der oprindelig ere Dyrenavne: Brus (brúsi, ɔ: Buk), Buk, Ged, Hjort, Høg, Kal(v), Krage, Kat, Ræv. Ejendommelig er en Række Enstavelsesnavne, der betegne Legemsbeskaffenhed. Lige fra det 10de Aarh. findes *Krog, Krókr*, hvilket Forfatteren, støttet af det norske Folkesprog, opfatter som „krogrygget“, ligesom man paa Falster halvt skæmtende lægger denne Betydning i Navnet. Tilnavnet *Krøl* genfindes baade i gl. Norsk og Svensk og finder sin Forklaring i det norske Folkesprogs „kryl“, Pukkel. Mere dunkelt er ved første Øjekast et Navn, der i Valdemars Jordebog skrives Kiæc, paa et falstersk Kalkmaleri Kec, i det 16de Aarh. Kegh og nu vist er blevet til *Kej* og *Kejs*. Samtidig med at en dansk Herremand bar Tilnavnet Kek, fandtes der en norsk Høvding Eilífr keikr; Oldsproget lærer, at det oprindelig betyder „en, der gaar med bagoverbøjet Overkrop“. *Stang* findes allerede fra Oldtiden brugt om den, der er særlig slank af Vækst. Man genfinder Ord som *Mule, Bringe* o. l. om den, paa hvem en eller anden Legemsdel er særlig ejendommelig. Et ganske mærkeligt Ord synes man at have i *Grette* eller *Gret*, som nævnes af flere Meddelere fra det sydlige Vendsyssel og Vest-Himmerland. En af dem skriver om det: „Om Navnet Greth kommer af Grethe, véd ingen; men de Mænd, der bære Navnet, kalde sig selv med det, og

kaldes med det af alle". Da det ellers er udpræget fornærmeligt at kalde Mænd med Kvindenavne (jfr. om „Helles", S. 88), kunne vi sikkert gaa ud fra, at det har en anden Oprindelse. Der findes netop et dansk Mandsnavn Grette i Middelalderen[1]), ligesaa et norsk Grettir i 11te Aarh. og et islandsk i Slutningen af 10de Aarh., Navn paa en berømt Sagahelt; men endnu ældre er det gamle Tilnavn *grettir*, afledt af Udsagnsordet *gretta*, at vise Tænder (o. lign.). Ogsaa dette har altsaa i en fjærn Fortid været et Tilnavn efter legemligt Udseende.

Som Modstykke til disse Navne kan fremhæves de ældgamle rosende Betegnelser for legemlig Størrelse eller Dygtighed: *Høj*, *Rask* og *Ram* (ɔ: stærk).

En anden Gruppe af Navne knytter sig til Vaaben og Redskaber. *Bild* eller *Biil* er nu arveligt sydfynsk Bondenavn; i Middelalderen var det knyttet til en sydfynsk Adelsslægt Bild, der uddøde 1622, men allerede bar dette Tilnavn i det 13de Aarh. med Erik Menveds Drost Niels Biil eller Biler; i Aar 1000 bares samme Navn af en Kæmpe paa Ormen den Lange, Sigurðr Bildr, og i Norge findes Navnet tilbage til 9de Aarh. Det svarer til Oldsprogets bildr, Jærnkile, bredbladet Pil, og til gammeldansk Bild eller Bilder, en spidsnæbbet Hammer. Naar Ordet *Hammer* tidlig er almindeligt som Tilnavn i alle de nordiske Lande, er det næppe fra Stednavne, det udgaar, men fra Brugen af dette Redskab. I Danmarks Middelalder findes Tilnavne som Kesja (Hugspyd) og Skjold, og forskellige Steder i de islandske Sagaer vidne, at saadanne Navne gaves dem, der udmærkede sig ved et eller andet ejendommeligt Vaaben. I det norske Tilnavn Rǫnd mener Udgiveren at finde den gamle digteriske Betegnelse for et Skjold; og samme Oprindelse har vel det danske *Rand*, tidligst i Falsterlisten o. 1220[2]). *Skafte* forekommer nu paa Falster og Laaland og kendes her tidligst i 1610; det findes i Norge i Middelalderèn og paa Island i Landnamstiden; paa sidstnævnte Sted gik det blandt Landnamsmandens Efterkommere over til at blive Mandsnavn[3]). Navnets Slægtskab med oldengelske og oldtyske Navne som Skeafthere (Spydherren) og Skaftold (den spydvældige) viser,

---

1) Eline Gøyes Jordebog 145.

2) Rygh, Tilnavne, 52. Med meget tvivlsom Ret opfører O. Nielsens „Olddanske Personnavne" et gammelt Mandsnavn Rand. De eneste sikre Eksempler vise, at det har været Tilnavn og har været af Hunkøn (Randbøl, Randæbøl forudsætter et ældre *Randarbøli). Efter den jyske Landsby Rand ved Vejlefjord kan den falsterske Herremand næppe være nævnt; i det hele spille Sted-Tilnavne en yderst ringe Rolle i det 13de Aarh., de bruges næppe uden om Personens egen Bolig.

3) Endnu langt tidligere har et Tilnavn eller Mandsnavn Skafte givet Navn til Landsbyerne Skaftelev og Skafterup paa Sjælland.

at det har sit Udspring fra Ordet „Skaft" i dets gamle digteriske Betydning „Spyd". Ogsaa det almindelige gamle Tilnavn *Brand* (nu ofte skrevet Brandt) synes i Kraft af sit Forhold til Mandsnavne paa -brand (Hildebrand) snarest at knytte sig til Ordets poetiske Mening, „Sværd", „dragen Klinge", selv om andre Betydninger af Ordet Brand have virket med til dets hyppige Brug[1]).

Det maa være nok med at have givet disse enkelte Eksempler paa Tilnavnenes Grundbetydning i en fjærn Fortid og med at henvise til Norges og Sveriges beslægtede Forraad; vi overlade det til en fremtidig Granskning, om den ved Runeindskrifter eller ved visse gamle Arter af Landsbynavne kan følge Tilnavnene mere tydelig paa deres tidligste Udviklingstrin.

Saa langt have vi fulgt de folkelige Tilnavne tilbage. Ikke blot ledsage de den danske Adel i rigelig Mængde lige fra dens tidligste Optræden; men selve deres Ordforraad og oprindelige Betydning pege mod en endnu ældre Tidsalder og tyde paa, at der har været et gammelt Tilnavnsstof, som Slægt efter Slægt har opfrisket, indtil det endelig voksede fast ved visse Ætter. Navnenes Ordbetydning maa, saa vidt man kan skønne, for en stor Del være gaaet tabt allerede paa den Tid, da de første Gang forekomme i skrevne Optegnelser; de have da været Navne og intet andet.

Nu vil man endnu bedre kunne forstaa, at der er skabt et saa rigt Forraad af ejendommelige Navne: Aarhundred paa Aarhundred tilbage til vor Histories Dæmring har aflejret sine Sproglevninger deri; hvad der i Vikingetiden var en rindende og blinkende Strøm af Navne, har krystalliseret sig hos Middelalderens Herremænd og Bønder, ligesom mangt et levende og bevægeligt Haandværks- eller Standsnavn fra denne Tid nu staar naglet til Gaarde eller Slægter som fast Tilnavn.

Vi kunne derfor gentage vor Betegnelse af de folkelige Tilnavne som det æstetisk værdifulde, primitive Sprogstof, saaledes at vi lægge Vægt paa, at det indeholder Minder om hele den Udvikling, som det danske Folk har gennemgaaet, og paa, at der haves et sjældent og ypperligt Navne-

---

1) I Norsk forekommer et Mandsnavn Brand, og ligeledes, om end sparsomt, i Svensk; ifølge O. Nielsen skal det ogsaa være gammelt dansk, men Bevis herfor haves ikke; alle sikre danske Citater kende det kun som Tilnavn.

stof af ren dansk Oprindelse fra dunkle og hidtil oversete Kilder. De sidste 2—3 Aarhundreder, som formede de fleste af vor Tids Slægtnavne, have i en sørgelig Grad overset dets Værdi, da de tyede til udenlandske Kilder og siden udpinte de hjemlige -sen-Navne. Det første Skridt paa Vejen til en bedre Navnedannelse er derfor, at man atter knytter den brudte Traad og, medens det endnu er Tid, fæstner disse Tilnavne som rette Familienavne i saa stort Omfang, som det lader sig gøre. Dette vil være et billigt Hensyn mod hele Folket og mod de mange enkelte Hjem, for hvem dette deres Tilnavn ikke blot betegner deres egen Person, men udtrykker Forbindelsen med Forfædre og Hjemsteder igennem lange Tider.

Kapitel V.

Familienavnenes historiske Udvikling.

Allerede fra den ældste Tid kendes det, at man kan føje et Tilnavn eller Kendingsnavn til det egentlige Personnavn, og allerede i Danmarks Oldtid har man to forskellige Maader at danne Kendingsnavnet paa. Enten bruger man Faderens (eller undertiden Moderens) Fornavn med en tilføjet Endelse; eller man nævner Personen efter en eller anden Ejendommelighed ved ham. Saaledes havde Vikingehøvdingen Regner Lodbrok Navn efter sin lodne Klædning; hans Sønner nævntes efter en „Orm i Øjet“, efter Benenes Svaghed („Benløs“) og efter Brynjeklædningen („Jærnside“). Samme Person kan bære begge Arter af Tilnavne. Danmarks første kristne Konge kalder sig selv — paa den store Jællingesten — slet og ret Harald Gormssøn; men Folket bevarede hans Minde som Harald Blaatand.

Lige fra den første Tid kan man iagttage en Forskel i Brug og i Værdi, der ledsager Tilnavnene helt ned i vore Dage. Opnævnelsen efter Faderen kan Barnet kaldes med lige fra sin Fødsel, og den paagældende foretrækker ofte selv denne Benævnelse. Kendingsnavnet efter personlige Forhold

dannes ved en eller anden Lejlighed af Omgivelserne; dets Karakteristik er ofte spottende, men kan ogsaa være rosende. Tilnavne af denne Art vinde dog Indgang, fordi de indeholde en tydeligere Betegnelse af den enkelte Person; i mange Tilfælde bliver det saa dagliggængs, at Bæreren selv kendes ved det.

Begge Arter af Tilnavne vare fra først af rent personlige, og Medlemmer af den samme Slægt havde højst forskellige Tilnavne, f. Eks. hed fire Slægtled af en sjællandsk Stormandsæt: Skjalm Hvide, Asser Rig, Esbern Snare og Niels Mule. En Spire til arvelige Tilnavne findes dog, idet et Barn ved Opkaldelse kunde faa ikke blot sin Frændes egentlige Døbenavn, men ogsaa hans gængse Kendingsnavn; Esbern Snares Sønnesøn blev kaldt Esbern Snerling, ɔ: den lille Esbern Snare[1]). I mange af Middelalderens Adelsslægter kan man hente Eksempler paa denne Form for Opkaldelse; i nogle af dem er det den eneste Form for arveligt Tilnavn (se ovfr. S. 70).

Omtrent fra Valdemarstiden foregik der en stor Forandring med det egentlige Døbenavn, som drog en stærk Udvikling af Tilnavne efter sig. Man begyndte at opkalde efter Apostlene og Helgenerne, og i Stedet for Oldtidens Tusinder af Navne trængte et lille Antal kristne Navne sig frem. Nu da der fandtes mange paa hver Egn, der hed Peter, Niels, Jon eller Anders, blev Tilnavnet et saa meget væsentligere Middel til at kendetegne den enkelte. Disse Tilnavne begyndte som væsentlig personlige. Absalon *Bælg* havde Navn efter sin Tykkelse, ligesom hans Fader Esbern *Snare* efter sin Raskhed. Erik Menveds Drost Jon *Litle* (ɔ: den lille Jon) kaldtes saa til Forskel fra sin Fader Jon Regmodsøn. Købstadmændene havde et Middel til at skelnes i de mange nyopdukkende Haandværk og Virksomheder. Gejstlige nævnte sig ofte efter deres Hjemsted; men der var intet til Hinder for, at ogsaa en Herremand kunde hedde f. Eks. Niels *Manderup*, lige saa vel som han kunde bære et

---

1) Jfr. Stamtavlerne over Hvideslægten i Scriptores rerum Danicarum IV, der dog ligesom alle ældre genealogiske Arbejder maa benyttes med Forsigtighed for Tilnavnenes Vedkommende. Esbern Snerling har næppe været kaldt med Tilnavnet Mule saaledes som hans Fader (se Wimmer, Danske Runemindesmærker, I. 169).

Standsnavn: Lavrents *Degn*. Tillige begyndte de udtrængte gamle Mandsnavne at indtage Pladsen som Tilnavne. Kort sagt, vi møde over hele Landet, lige fra de mægtigste Herremænd og nedefter, en Navnedannelse, der spænder over de samme Omraader, som det gængse Tilnavn hos vore Dages Bønder.

Tilnavnets Plads er ved denne Tid gennemgaaende blevet fast, nemlig efter Døbenavnet, ligesom det i vore Dage er hos Vestjyllands og de sydlige Øers Bønder. I Oldtiden satte man det hyppig foran: Guld-Harald, Klak-Harald, Palna-Toke, ligesom endnu blandt Bønderne paa nogle Egne, især i Vendsyssel: Bakke-Ole, Byrri-Søren.

Kun paa ét Punkt stod Tilnavnsdannelsen tilbage for den, der nu raader hos Bondestanden. Det personlige Øgenavn brugtes selv ved Rigets bedste Mænd med overraskende Frejdighed; et Navn som „Drukken" synes at være anvendt uden mindste Forargelse.

Saaledes omtrent er det 13de Aarh.s Navnedannelse. Det, der sker i den følgende Tid, er, at Adelens Tilnavne mere og mere blive arvelige; denne Overgang fremmedes ved Berøring med den udenlandske Adel og ved Slægternes Følelse af Samhørighed, knyttet til det fælles Skjoldmærke. De første sikre Eksempler paa, at Tilnavnet arves fra Faderen til Sønnerne, haves o. 1290 med Navnene Glob, Grubbe, Brok og Lunge. Allerede i det 14de Aarh. er Tallet af Slægtnavne stort. Paa Frederik I.s Tid var det naaet til, at $^5/_6$ af Adelsslægterne havde arvelige Navne, selv om de enkelte Personer ingenlunde altid kaldte sig med dem. Forholdet var omtrent saaledes, at $^1/_3$ af Adelsmændene blot kaldte sig med Fadernavnet[1]).

En i bestemt Form foretagen Overgang til faste Slægtnavne skete først ved et Kongebrev af Frederik I, hvori der forekom den Bestemmelse: „Wille wii och saa, at alle riddermendts mend her udi Danmarcks riige, som icke haffwe stadfeste tiillnaffn, skulle tage och udwelye thennom stadige

1) Denne Redegørelse støtter sig dels paa mundtlige Meddelelser fra Arkivar A. Thiset, dels paa et Foredrag af ham om „Fortidens Navnebrug, særlig for den gamle danske Adels Vedkommende" (holdt i Oldskriftselskabet d. 13. Dec. 1898), som han velvillig har overladt Kommissionen i Haandskrift.

tiillnaffnn udi saa maade, at the, som føre eens skyoldh och hielm, skulle haffwe eens tillnaffnn, paa thet at mand udi framtidenn kand spørge, huilckenn nogen erligh rittherligh gerning giør i marckenn eller anderstadts, som udi andre christelige koningeriige sidt er". Paa Herredagen i Odense (December 1526) fremlagde Danmarks Riges Raad en Erklæring om, at Raadet „tykkes det ærligt at være og samtykker det gerne" [1]).

De Adelsslægter, der hidtil havde manglet fast Navn (eller som i alt Fald ikke havde skrevet sig med et saadant), fandt sig nu efterhaanden et eller andet passende Navn, Nogle tog et Slægtnavn op, som deres Forfædre for et Par Menneskealdere siden havde aflagt; andre optog en uddød Slægts Navn, naar en enkelt af flere Søskende bar det ved Opkaldelse (Lunge); en halv Snes Slægter gjorde -sen-Navne arvelige; to kaldte sig efter Stednavne (Skovgaard efter Slægtens Hovedgaard, Dresselberg efter den Landsby, hvorfra Slægten stammede); 32 Slægter tog deres Skjoldmærke til Navn (Akeleye, Banner, Bjelke, Bølle, Gaas, Giedde, Hals, Myre, Rosenkrantz, Sparre, Straale, Tornekrans, Uldsax, Ulfstand, Væbner) eller dannede nye Ord, der betegnede Skjoldmærket (Arenfeldt, Drefeld, Gyldenstierne, Huitfeldt, Lindenov, Løvenbalk, Rodsten, Rosengiedde, Rosensparre, Rosenvinge, Rotfeldt, Seefeldt, Ulfeld, Vasspyd). Denne sidste Art af Navne er ofte bleven efterlignet af senere Tids adelige (Griffenfeld, Tordenskjold o. lign.), og det er den Art af Navne, der skarpest skiller sig ud fra den almindelige Befolknings Navneforraad.

I Løbet af det 16de Aarh.s sidste Halvdel fortrængtes de skiftende -sen-Navne ogsaa i al Dagligbrug; kun enkelte Adelsmænd holdt lidt længere paa den gamle Skik. Kansleren Kristen Thomesen gik i Graven 1659 uden nogensinde at have skrevet sig Sehested. Enkelte Adelsmænd af ringere Rang beholdt -sen-Navnet ind i 1670erne, og enkelte Adelskvinder -datter-Navnet endnu længere; men for de allerfleste anvendtes det kun til yderligere Adskillelse fra andre Personer af samme Slægt („Kirsten Basse Nielsdatter" og „Kirsten Basse Hansdatter").

1) Erslev og Mollerup, Frederik I.s Registranter 347; Raadets Samtykke i Ny danske Magazin V.

Samtidig med at Adelen fæstnede sine gamle Tilnavne som Familienavne, var der en anden Samfundsklasse, der tog fat paa at skabe sig ejendommelige og velklingende Kendingsnavne. Det var de lærde. Vi kunne vist sige det endnu bestemtere: det var de danske studerende i Udlandet, og ikke mindst i Wittenberg. Den ny og stærke Berøring med Udlandets Kultur flyttede Navnets Tyngdepunkt over i Tilnavnet eller Slægtnavnet; Mænd som Luther eller Melanchthon vare jo først og fremmest kendte under dette. I Wittenberg træffes den Mand, der senere blev Sjællands første evangeliske Biskop, indskreven under flere forskellige Tilnavne (Petrus Esbernus Pladius Ripensis); lejlighedsvis omtales han blot som Petrus Danus („fra Danmark"), lidt senere nævnes han i Hjemmet som Ripensis („fra Ribe"), men 1537 vandt han den teologiske Doktorgrad under det stolt lydende Navn „Palladius"; og siden benyttede han alene dette Navn, ligesom hans Broder ogsaa optog det.[1]) Af Professorerne ved det fornyede Universitet beholdt flere deres latinske Tilnavne: Chrysostomus, Fabritius (eller Smidt), Parvus, Lætus; de fleste havde dog kaldt sig med deres Fødesteds Navn med Endelsen -ius, og i Hjemmet brugtes nu disse Landsbynavne eller Købstadnavne som Slægtnavn: Sinning, Svaning, Olderup, Malmø. For Præster og andre studerede Folk gælder det i de følgende Par Aarhundreder som Regel, at de til deres -sen-Navn (dannet af Faderens Navn) føje et Tilnavn, sædvanlig Navnet paa den By, der er deres Fødested. En stor Del af disse Navne bleve virkelige Familienavne, især latiniserede Former som Pontoppidan (Oversættelse af Broby), Lucoppidan (Lundby) osv., undertiden dannede paa Græsk eller Hebraisk som Arctander og Thurah.

I 17de Aarh. bliver Dannelsen af Slægtnavne ogsaa almindelig i Borgerstanden[2]). Dels drage de lærde dem med

---

1) **Rørdam**, Københavns Universitets Historie I. 511; jfr. **Drews**, Disputationen Dr. Martin Luthers 114, 118.

2) Den følgende Redegørelse for Navnenes Udvikling i Tiden 1650—1800 grunder sig for største Delen paa velvillige Meddelelser af Forretningslederen ved Genealogisk Institut **Sofus Elvius**. For det første Stykkes Vedkommende er tillige benyttet H. F. **Rørdam**, „Om danske Slægtnavne" (i „Blandinger udg. af Universitetsjubilæets danske Samfund", I. 219—226).

sig ved deres Eksempel, dels indvandrer der med tyske Købmænd og Haandværkere et stort Antal tyske Familienavne, eller danske Folk kom tilbage fra deres Vandreaar med fortysket Tilnavn. Hovedmassen af denne Tids Navnedannelser er Optagelsen af Landsbynavne; enkelte faa tysk Form: Raffenberg (Ravnebjærg), Bredsdorff (Bredstrup), Dachnetz (Dagenæs ved Horsens Fjord), Tengstedt (Tingsted), eller en Skrivemaade, som er gammeldags eller fremmedartet: Schiern (Skern), Zeuthen (Søvten). Hele denne Navnedannelse hos studerende og hos næringsdrivende kan sammenfattes under Betegnelsen den borgerlige Navnedannelse. Hovedmassen af dens Navne er Landsbynavne; den faar desuden sit Præg ved en svagere latinsk og en stærkere tysk Indblanding. Foruden tyske havde tidlig hollandske og engelske Købmænd fundet Vej til Danmarks (og Norges) Købstæder; i nyere Tider kom andre Elementer til (franske, slaviske, svenske). Derimod svandt Brugen af skiftende -sen-Navne bort, efterhaanden som den ældre Slægt døde i Tiden 1660—1700.

Fra o. 1700 kom der endnu større Fart i Navnedannelsen i København og alle større Købstæder. Hele Embedsstanden og andre lidt bedre stillede Borgere nævne sig udelukkende med rigtige Familienavne, hyppigst Landsbynavne i hjemlig eller fremmed Skrivemaade. Ligeledes optager man i stort Omfang Familienavne fra en eller anden Art af paarørende. At tage sin Mødreneslægts Efternavn er almindeligt, ligeledes at Børn benævnes efter deres Faders første Kone, og lignende. Det er i denne Tid (1700—1750) kun Købstædernes Underklasse, der nævnes med -sen-Navn. At man tog sig Familienavn for at være finere, kendes fra „Jakob von Thyboe“; Datidens Brændevinsbrændere skrives sædvanlig med -sen-Navne, men naar nogen af dem svang sig op til at være Brygger, skrives den samme Mand med Familienavn.

Fra o. 1750 standser denne Bevægelse. Navnene arves ned i Slægten paa Mandssiden; det bliver nu Undtagelse, at de optages fra Mødreneslægten. Men samtidig hermed kommer en ny Form for Dannelse af Slægtnavn til at spille en Rolle: man gør -sen-Navne til arvelige Familienavne. I København dukker denne Brug op hist og her i

Tiden 1700—1750, men fra da af rigeligere[1]). Grunden til -sen-Navnenes Vækst maa for en stor Del søges i, at de mange indvandrede Landboer under den bestaaende Lavstvang og Tidens økonomiske Forhold væsentlig kom til at danne en Underklasse. Disse nye Elementer i Befolkningen efterlignede den ældre Borgerstands Brug af faste Familienavne paa den Maade, at de gjorde deres rent personlige -sen-Navne til Slægtnavne. Man maa dog ikke tro, at Navnene hos det 18de Aarh.s Bybefolkning havde et lignende Præg som i det 19de Aarh. Alle nogenlunde velstillede Næringsveje havde en Hovedstamme af Slægter med gamle Familienavne, og kun blandt Smaafolk fik de arvelige -sen-Navne større Indgang. Saaledes er Forholdet f. Eks. i Folketællingen af 1771, og saaledes holdt det sig forholdsvis uforandret en rum Tid ind i 19de Aarh. Dette ses tydeligt af den af Sofus Elvius forfattede Fortegnelse over „Urte-, Isenkræmmere og Sukkerbagere i København 1693—1814". Iblandt Listens 720 Navne naar kun Petersen op til at bæres af 20, Hansen af 16 Personer, og intet andet -sen-Navn er stærkt repræsenteret. I øvrigt indeholder Listen mange gode danske Navne; men enkelte af dem (Lund, Møller, Holm) fik i 18de Aarh.s sidste Halvdel en vel stor Udbredelse. Medens -sen-Navnene i dette Tidsrum knap udgøre en Fjerdedel (19 %), bære i 1898 53 % af Københavns Urtekræmmere Navne paa -sen; 42 % bære endogsaa de mest almindelige 18 -sen-Navne.

Den foregaaende Redegørelse har ført Navnehistorien ned til det Tidspunkt, da Staten greb ordnende ind i Udviklingen af Familienavne.

Det første Forsøg paa at afhjælpe den Ulempe, skiftende Efternavne voldte, blev gjort under Struensees Ministerium. 13. Sept. 1771 nedlagde det tyske Kancelli (Stemann, Schütz, Henningsen) en allerunderdanigst Forestilling om Indførelsen af faste Slægtnavne paa Landet i Hertugdømmet Slesvig. I Motiverne til denne, saa vidt vi kunne lære dem at kende

1) Forholdene indenfor Litteraturen ere ret oplysende. I Holbergs Tidsalder (1700—1750) nævner N. M. Petersens Litteraturhistorie 6 Forfattere med de nu almindelige -sen-Navne, men i Tiden 1750—1800 10 Gange saa mange.

gennem Forestillings-Protokollen — selve Sagens Akter ere nemlig nu i Slesvig — blev det fremhævet, at der i de slesvigske Amter næsten intetsteds var faste Slægtnavne; man dannede næsten altid sit Efternavn af sin Faders Fornavn. Dette idelige Navneskifte voldte ved Arvesager store Vanskeligheder med Hensyn til Legitimation, og det fremkaldte Uorden i Gælds- og Panteprotokoller. Den gottorpske Overret og Over-Øvrighederne havde derfor foreslaaet, at der i Hertugdømmet Slesvig skulde indføres faste Slægtnavne. Kancelliet var af samme Mening og androg om, at der for Fremtiden maatte blive givet Præsterne Befaling til altid ogsaa at nævne Børnenes Slægtnavn ved Daaben, og at dette Slægtnavn, der nu var overladt til Forældrenes Valg, herefter skulde forblive uforandret. Denne Vej, der blev betegnet som „den letteste og bedste til at bringe Orden i Sagen", blev fulgt af Kongen i Reskriptet af 1. Nov. 1771 for Hertugdømmet Slesvig[1]).

Der hengik næsten et halvt Aarhundrede, inden den Vej, der var betraadt for Slesvigs Vedkommende, blev fulgt i Kongeriget ved Forordningen om Daab af 30. Maj 1828. I dennes § 18 hedder det: „Iøvrigt bør hvert Barn ved Daaben benævnes ej alene med Fornavn, men og med det Familie- eller Stamnavn, som det i Fremtiden bør bære"[2]).

I Anledning af denne Bestemmelse indkom der allerede 18. Juli 1828 fra Stiftsprovst J. Paludan-Müller i Odense en Forespørgsel[3]) om, hvorvidt det i alle Tilfælde skulde overlades til Faderen at bestemme, hvilket Familienavn Barnet skulde erholde i Daaben. Forespørgeren gjorde opmærksom paa, at der for Købstædernes Vedkommende ikke

---

1) Rigsarkivet. Rotuli ref. 26/4 1771—27/12 1771 II. 749. Selve Reskriptet findes trykt i Fogtmann, Reskripter, som Note til Cirkulæret af 15. Maj 1790.

2) Hidtil vare i Danmark, som andensteds i Kristenheden, de Børn, der skulde døbes, kun blevne nævnte ved deres Fornavn. Efter hvad vi have erfaret, næres der i kirkelige Krese Ønske om paa dette Punkt at vende tilbage til det før 1828 almindelige, saaledes at der i det mindste ved selve Daabshandlingens Udførelse (ɔ: umiddelbart foran Ordene: „Jeg døber dig o. s. v.") kun nævnes Fornavne. Slægtnavnet har Barnet ved sin Sammenhæng med Slægten; Fornavnet eller Fornavnene er det „nye Navn", Barnet faar i Daaben.

3) Rigsarkivet.

var nogen ved Brug og Sædvane bestemt Grænse for, hvor de egentlige Familienavne begyndte, og ingen fast Regel, hvorefter det kunde afgøres, i hvilke Tilfælde Sønnen og Datteren burde kaldes efter Faderens Fornavn, og i hvilke Tilfælde derimod deres Familienavn burde dannes efter hans Binavn eller Tilnavn, der mulig intet egentligt Familienavn var, men kun et Navn, hvormed man havde kaldt ham efter et Hus eller Sted, hvor han engang havde boet, eller et Navn, som var givet ham ved en eller anden tilfældig Omstændighed, og som hans øvrige Slægt ikke førte. Denne Uvished om, paa hvilket Trin i Samfundet de faste Familienavne kunde siges at begynde, gav, efter Forespørgerens Mening, let Anledning baade til Fejltagelser og Tvistigheder.

Stiftsprovst Paludan-Müllers Forespørgsel, der oprindelig var rettet til hans Biskop, Dr. F. Plum, blev af denne indsendt til Kancelliet, og omtrent samtidig modtog dette gennem Biskoppen over Ribe Stift en lignende fra en jydsk Sognepræst, P. Sørensen i Guldager. Han ønskede at vide, hvad der skulde forstaas ved Udtrykket „Familie- eller Stamnavn“ i Daabsforordningens § 18, og hvilke Eksempler der i Jylland kunde nævnes paa saadanne Familie- eller Stamnavne til Oplysning om den bestemte Betydning af Udtrykket. Han bemærkede endvidere, at han personlig ikke kunde bifalde den blandt Egnens Præster gængse Fortolkning af Ordet „Familienavn“, som slog sig til Ro med et Stamnavn, dannet af Faderens Fornavn med Endelsen -sen.

I Anledning af disse Forespørgsler udtalte Kancelliet i et Cirkulære til Biskopperne af 4. Okt. 1828, at, „da Forordn. af 30. Maj 1828 ved at befale, at et Barn allerede ved Daaben skal benævnes med det Familie- eller Stamnavn, som det i Fremtiden skal bære, ikke har forandret noget i selve de Regler, hvorefter Familienavnet fra først af dannes, saa vil, i Overensstemmelse hermed, følgende være at iagttage: At det i de Familier, som intet fast Familienavn endnu have antaget, maa bero paa Faderen, om han vil lade sit Barn kalde med det samme Tilnavn, han selv har baaret, eller lade dette Tilnavn danne af sit Fornavn paa den hidtil brugelige Maade, eller tillægge det et fast Navn efter det Sted, hvortil han hører; dog at dette Valg bortfalder, naar han har ældre levende Børn, da de yngre Børn bør gives

8*

samme Tilnavn, som de ældre allerede have, og at det et Barn af Faderen engang bestemte Tilnavn ogsaa bør være Regel for hans tilkommende Børn, samt at dette Navn bliver at vedligeholde i Familien, hvis ingen Bevilling til Afvigelse erhverves". Hertil føjes som Nr. 2, at et uægte Barn bør have Navn efter Moderen; dette kan dannes enten efter et af hendes Fornavne eller efter Barnets Fødested.

Da der senere, under 30. Sept. 1829, gennem Biskop Plum indkom en ny Forespørgsel (fra Amtsprovst W. Lütken[1]) med Hensyn til Forstaaelsen af Cirkulæret af 4. Okt. 1828, blev der udstedt en ny Kancelliskrivelse af 20. Okt. 1829. Amtsprovst Lütken havde forespurgt, om en Fader intet Valg havde med Hensyn til Tilnavne for sine Børn udenfor hans eget Tilnavn, Tilnavn efter hans eget Fornavn og Stedets Navn, eller om han „efter eget Tykke kunde give sine Børn et aldeles vilkaarligt Navn, f. Eks. efter en Stiffader, en Slægtning, en Velgører, hans eget Fødested eller Profession?"

Paa dette Spørgsmaal svares der i den omtalte Kancelliskrivelse: „Da Lovgiveren ikke har indskrænket Forældrenes sædvanlige Ret til selv at bestemme det Navn, hvormed Barnet ved Daaben skal benævnes, ved noget andet Lovbud end ved den i Forordn. af 30. Maj f. A. § 18 indeholdte Bestemmelse, at Navnet ikke maa være upassende, og Kancelliets Cirkulære af 4. Okt. f. A. har tilkendegivet, at bemeldte Forordning, ved at befale Barnets Benævnelse med Familie- eller Stamnavn, ikke har forandret noget i selve de Regler, hvorefter disse Navne fra først af dannes, saa kan Præsten ikke nægte at døbe et Barn med det Tilnavn, som vedkommende Fader eller Moder begærer, naar dette Tilnavn baade i sig selv er passende og tillige dannet efter de sædvanlige Regler, hvorved Kancelliet dog maa bemærke, at et Pigebarns Tilnavn ikke herefter kan gives ved ‚Datter', men bør være det samme, som er givet eller vil blive givet hendes Brødre."

Dernæst var der forespurgt, om, hvis Faderen valgte at give Barnet Tilnavn efter Fødestedet, derved skulde forstaas Byen, den enkelte Gaard eller det enkelte Hus, eller

[1]) Forespørgslen tillige med Stiftsprovst J. Paludan-Müllers og Biskop Plums Betænkninger findes i Rigsarkivet.

om ogsaa Sognets eller Godsets Navn kunde vælges til Tilnavn. Herpaa var der, som Kancelliet fremhævede, allerede givet Svar ved Besvarelsen af det første Spørgsmaal.

Endelig forespurgtes der, hvorledes der skulde forholdes med Hensyn til Cirkulærets Bestemmelse om, at yngre Børn bør have samme Tilnavn som deres ældre Søskende. Herpaa svares der i Kancelliets Skrivelse: „Naar intet fast Familienavn forhen er antaget i Familien, har Faderen ved at bestemme det første Barns Navn, som efter Forordningens Emanation døbes, det oven omhandlede Valg, uden at det kommer i Betragtning, at de forhen døbte Børn paa den i Bondestanden brugelige Maade have faaet et efter Faderens Fornavn dannet Tilnavn, hvilket Navn, saalænge det forandres i hver Generation efter Faderens Fornavn intet Tilnavn udgør.“ — Skrivelsen slutter med at udtale: „Iøvrigt har Kancelliet tilføjet, at en saadan Sag som den omhandlede ikke lader sig ordne eller behøver at ordnes ved aldeles nøjagtige Lovregler, men at man ikke tvivler paa, at den med Sikkerhed kan betros Præsternes Konduite, hvilke Embedsmænd ved fuldstændig Vejledning ville vide at bringe det derhen, at Lovgiverens Øjemed opnaas, at skaffe ethvert Individ et fast og saa vidt muligt paa hans Slægt henvisende Navn, og at herved alt, hvad der kan forarge eller støde, undgaas.“

Vi skulle nu kort gøre Rede for, hvorledes disse Paabud bleve udførte for Landbefolkningens Vedkommende[1]). Straks efter at Daabsforordningen var udkommen, vare de fleste Præster ikke i Tvivl om, hvad for et Navn hvert Barn burde bære; de døbte med Faderens Fornavn og Endelserne -sen eller -datter. Da Kancellicirkulæret af 4. Okt. 1828 havde vist, at det ikke var skiftende, men arvelige Efter-

---

1) Kilderne for den følgende skitserede Fremstilling ere de til ovennævnte Kancelliskrivelser knyttede Akter i Rigsarkivet, endvidere over 100 Opgivelser fra forskellige Egne om den nulevende voksne Befolknings Navnedannelse, nogle spredte Oplysninger efter Kirkebøgerne og en af Cand. mag. A. Høyer for Kommissionen udført Statistik over de værnepligtige i Ringkøbing Amt, fødte i Aarene 1878—79 (se nedenfor S. 136). Jfr. en velskreven Artikel af Pauline Worm, „Om Slægtnavne“ (Dagbladet 12. Febr. 1883), samt „Falsterske Tilnavne“ 145—49.

navne i Bondestanden, der tilstræbtes af Regeringen, stod Præsterne mere famlende. En af dem (ovennævnte Lütken) gjorde i sin Skrivelse Forslag om at forene de stadig skiftende -sen-Navne med Tilnavne, der fra nu af skulde være fast arvelige i Slægten; en anden (Stiftprovst Paludan-Müller) udtalte sig i sin Indstilling til Kancelliet varmt imod at gøre noget pludseligt Indgreb i Folkets nedarvede Skik. Men Kancelliet opgav at paavise bestemte Regler for Navnedannelse og overlod det ved sin sidste Skrivelse til Befolkningen og Præsterne at skabe saa gode Navne, som de kunde finde paa i Løbet af den første Generation; thi det forudsattes, at om en Menneskealder vilde det frie Navnevalg være til Ende.

Enkelte Præster tog denne Sag med stor Samvittighedsfuldhed. I Østrup paa Fyn døbte Sognepræst Lassen gennem en lang Aarrække sine Sognebørn med nyopfundne Stednavne efter Lunde og Aaer ved deres Boliger. En Præst paa Suderø blandt Færøerne viste ogsaa sin Opfindsomhed, og havde han ikke andet, døbte han Børnene med Kalenderens Dagnavne: Albinus, Augusti, Leo, som deres fremtidige Slægtnavn. I Nordby paa Samsø blev hele det folkelige Forraad af Tilnavne gjort til faste Slægtnavne ved Præstens kloge Forsorg; ogsaa hist og her i andre Egne bleve ved Præsters eller andres Valg enkelte af de nedarvede Bondetilnavne slaaede fast som Slægtnavne.

Men de allerfleste Steder gik det anderledes: man vedblev, som man var begyndt, at døbe med de skiftende -sen-Navne. Dette kunde ske uden nogen Forstyrrelse i Befolkningens tilvante Skik, og det lod sig forene med den første Kancelliskrivelses Ordlyd, om end mindre godt med Forskrifternes Aand. Hvad der ligefrem findes udtalt i 1828, at man „paa Landet havde en fast Regel at følge“, blev trolig fortsat. I Kirkebøger paa de sydlige Øer ses det, at man endogsaa aflægger Fædrenes gamle Tilnavn for at døbe Barnet med -sen-Navn.

Den eneste Forandring fra det tilvante var, at Endelsen -datter forsvandt paa en Del Steder i Kraft af Kancelliets udtrykkelige Paabud herom. I Befolkningen synes dette ikke at have mødt saa stærk Modstand; -datter-Navnet bruges jo

paa de fleste Steder slet ikke i Egnens Dagligtale, man hjælper sig med kortere Udtryk.

Henimod Slutningen af Fyrrerne begyndte hist og her Bønderne, eller vel snarere nogle enkelte, der vilde være finere end de andre, at døbe Børnene med Faderens Efternavn, og det tiltog lidt i Begyndelsen af 1850erne; men med disse faa Undtagelser fortsattes den nedarvede Skik. Saaledes gik Tiden indtil 1856. Staten kunde glæde sig ved, at Indførelsen af faste Familienavne var gaaet for sig uden Klager eller Vanskeligheder, og der udsendtes 8. August 1856 en Rundskrivelse fra Kultusministeriet om, at det Familienavn, der var valgt efter Forordningen af 1828, nu var bindende for alle følgende Slægtled.

Denne Anvisning kom ganske overraskende for Befolkningen paa de allerfleste Steder. Der taltes om en ny Lov, som skulde være udkommen, og om paastaaelige Præster, der vilde have Børnene døbte som Sønner af deres Farfader i Stedet for af deres Fader. Enkelte nægtede at lade deres Børn døbe, indtil Præsterne gav efter og fulgte gammel Skik; mange bøjede sig med Utilfredshed. I flere Landsdele blev det nye Bud næsten slet ikke fulgt: paa Laaland og Falster og i hele Nordjylland (Vendsyssel, Thy, Himmerland). I disse Landsdele og i mange spredte Sogne er det kun 20—30 Aar siden, at arvelige Navne ere blevne almindelig indførte ved Daaben; af værnepligtige i Landbefolkningen i Ringkøbing Amt, fødte i Aarene 1878—79, bære endnu 12 % skiftende -sen-Navn. Paa sine Steder er det sket noget senere, først naar en ældre Præst blev afløst af en ny; i enkelte Sogne døbes endnu med Faders Fornavn af Hensyn til de allerede døbte ældre Søskende. Men rundt om, hvor Ministeriets Paabud blev fulgt, enedes Præsten med de Bønder, der gjorde Indvendinger, saaledes, at Barnet fik to -sen-Navne (Søren Pedersen Madsen, Hans Jensen Hansen), hvad der dog gav Usikkerhed i Personens Betegnelse og næppe var til nogen Pryd. Men saaledes skete der Statens Bud Fyldest.

Praktisk set falder Indførelsen af faste Slægtnavne for den store Flerhed af Landbefolkningen ikke i første, men i anden Halvdel af det 19de Aarh. Naar Kancelliet havde haabet paa at faa Opgaven heldig løst i Tiden nær efter 1828 ved Hjælp af Præsternes skønsomme Indflydelse, men uden

at det gav dem udtømmende Vejledning, maa man ud fra det foreliggende nærmest sige, at dette Haab var blevet skuffet. Og hvorledes det end i det enkelte Tilfælde forholdt sig med Faderens frie Valg af Barnets og Slægtens fremtidige Familienavn, blev dog Resultatet, at de Navne, som Bønderne brugte som skiftende, bleve gjorte arvelige trods mere eller mindre Mishag hos de paagældende, og at Bøndernes arvede Tilnavne for den allerstørste Del bleve skudte til Side.

Men nu, da man følte sig tvungen ind paa en ny Skik med arvelige Familienavne, opdagede Landbefolkningen rundt omkring, at den i de folkelige Tilnavne havde det naturlige Emne til faste Slægtnavne. Der var paa mange Steder Præster, som vare villige til at døbe med dette Efternavn, enten alene eller saaledes, at de foran det indsatte den skiftende Betegnelse af Faderens Fornavn med -sen eller -datter. Men da mange Præster nægtede at følge Opfordringerne hertil, støttede paa Skrivelser fra Ministerium eller Biskopper, opstod et levende Ønske om Ændringer i de gældende Lovbestemmelser. De Krav om gode Familienavne for Landbefolkningen, der i 1870erne kom frem i Adresser og Rigsdagsforhandlinger, vare hyppig Udslag af den nylig vaagnede Trang til at bruge det Navnestof, der hidtil var forbigaaet. Bestemt formulerede bleve disse Ønsker dog først ved de Lovforslag, der fremkom i 1897.

Kapitel VI.

Lov og Ret om Navne i de europæiske Lande i nyere Tid.

Den tættere Bebyggelse, den større Bevægelighed i Befolkningen og det deraf med Nødvendighed fulgte stærkere Polititilsyn har efterhaanden i nyere Tid foranlediget Staterne til at føre Kontrol med Navnegivningen, hvilken tidligere voksede sin egen fri Vækst. Dette gælder ikke saa meget Valget af det egentlige Daabsnavn eller Fornavn — kun i Danmark nævnes ved Daaben Barnets samtlige Navne

— men viser sig derimod i Paabud om Antagelsen af faste Slægtnavne og dernæst i Forbud imod den vilkaarlige Skiften af Navn.

I Valget af det egentlige Daabsnavn (Fornavnet) gælder i de fleste Lande kun den Begrænsning, at man ikke tør lade sine Børn døbe med Navne, som vække Forargelse f. Eks. ved at støde an mod Landets Religion, eller som kun ville kunne beskæmme den, som bærer dem. Kun nogle faa Lande have truffet Begrænsninger i det frie Navnevalg. Saaledes vil i Frankrig et Barn kun kunne døbes med et Navn, som findes i Helgenkalenderen eller er taget af den gamle Historie; den franske Lov herom af 1803 har sin historiske Forklaring i det Misbrug af Navne og Opkaldelser, som var kommet i Svang paa Revolutionstiden[1]). I Hessen maa Børn kun døbes med gængse Fornavne; i Sachsen-Weimar er det frie Valg begrænset ved, at ingen maa døbes med et Fornavn, som allerede bæres af en Person med samme Efternavn i den samme By[2]). Hverken den ene eller den anden af disse Bestemmelser fortjener dog at efterlignes, saa lidt som der er Grund til ved Lov at bestemme, hvor mange Fornavne man kan tillægge et Barn.

Jo mere livlige Forbindelserne og Berøringerne ere mellem Befolkningens mange forskellige Bestanddele, desto stærkere vil ogsaa Trangen blive til, at hver Borger faar et stærkt individualiserende Navn, idet hvad der forslaar i den mindre Kres, ikke er tilstrækkeligt i den større, og Staten jo desuden maa gøre Fordring paa hurtig og let at kunne identificere den enkelte. Hertil vil nu Daabsnavnet eller Fornavnet som Regel ikke forslaa; kun sjælden ere de mangfoldige indenfor en Stat, og saaledes maa Familienavnene træde hjælpende til. Men Familienavnene have jo desuden deres særegne smukke Bestemmelse: at betegne den enkelte som hørende til den ved Blodets Baand sammenknyttede Kres, med fælles Stamfader og fælles Tradition. Faste Familie-

---

1) Se Miots Fremstilling af Motiverne til Loven af 1803 hos Locré, La législation de la France III. 328 f.

2) Gierke, Deutsches Privatrecht I. 720; v. Stengel, Wörterbuch des Deutschen Verwaltungsrechts II. 158 f.; C. Schramm, Das Namenrecht 23 f. (i disse Skrifter nævnes flere andre Eksempler paa Begrænsninger).

navne vare derfor allerede kendte i Oldtiden hos Romere og Etrusker; men først i Løbet af Middelalderen begyndte de at blive mere almindelige hos Folkeslagene i Europa, iøvrigt til ulige Tider i de forskellige Lande og i de forskellige Stænder eller Bestanddele af hvert Lands Befolkning. Det er endvidere først i nyere Tid i de fleste Lande blevet paabudt, at man foruden sit Daabsnavn skal have et fast Slægtnavn. Vi skulle kortelig kaste et Blik paa denne i de senere Aarhundreder gennemførte Ordning, som jo ogsaa har sat Frugt her i Landet i Bestemmelserne af 1771 for Slesvig og af 1828 for Kongeriget.

Frankrig var vel et af de Lande, hvor Brugen af Tilnavne først opkom, og allerede paa Philip Augusts Tid gik de over til at blive arvelige. Imidlertid havde lige indtil det 16de Aarh. enhver fuldstændig Frihed til at forandre sit Navn; først i dette og i det følgende Aarh. blev det efter Haanden gældende Ret, at man kun maatte kalde sig med sit sædvanlige Familienavn[1]). Arvelige Familienavne forekomme i nogle tyske Byer allerede i det 12te—13de Aarh., men almindelig fulgt Sædvane hos Befolkningen i Købstæderne blev det dog først ved Middelalderens Slutning. Landbefolkningen fulgte først senere med, men inden det 17de Aarh.s Udgang var det almindelig gældende Skik i Tyskland, at enhver havde et fast Slægtnavn, og i Slutningen af det 18de og Begyndelsen af det 19de Aarh. sloges det fast, at ingen vilkaarlig kunde ændre sit Familienavn[2]). I England fik de Tilnavne, som kunde være tildelte den enkelte ved Siden af Daabsnavnet, fra det 11te—12te Aarh. en fastere og mere uforanderlig Karakter, og de gik i Arv til Børnene; dog er der ikke udgaaet noget Forbud imod selv at tillægge sig et nyt Slægtnavn[3]). I Østerig er Brugen af faste Familienavne bleven ufravigelig Skik og gældende Ret i Løbet af det 18. Aarh.[4]).

---

1) Locré, La législation de la France III. 324 f.

2) Arnold, Verfassungsgeschichte der deutschen Freistädte II. 197 f.; S. Levi, Vorname und Familienname im Recht 1 f., 35 f.; Hallager, Om Personnavne 3 f.

3) Lower, English surnames II. 155 f.; Encyclopædia of the Laws of England XII (surname); Hallager a. St. 38 f.

4) Hallager, a. St. 30 f.

En ganske særegen Interesse have Forholdene i Holland[1]). Medens i de store flanderske Byer allerede i Middelalderens Slutning faste Slægtnavne vare i Brug, vandt denne Skik først Hævd i Amsterdam efter Reformationstiden, og ude paa Landet naaede man kun langsomt med. Vel kom de faste Slægtnavne her mange Steder i Brug i det 18de Aarh., men endnu paa Napoleonstiden betegnede Landboer i afsides Egne, især i Frisland, Groningen og Drente, sig kun ved Daabsnavnet samt Faderens Navn i Ejeform eller med tilføjet -zoon. Da Napoleon havde indoptaget Holland i sit Rige, fandt han det nødvendigt at sætte Grænse for et saadant frit voksende Navnesystem, og efter at først i 1810 og 1811 den franske Lov af 1803 om det bundne Valg af Daabsnavne var bleven erklæret gældende i Holland — Loven blev dog ikke overholdt, og 1815 tillodes det at benytte gode gamle hollandske Navne — udstedtes 1811 en Befaling om Indførelsen af faste Slægtnavne. Lovbudet lød paa, at hvor en Familie hidtil ikke havde haft fast Slægtnavn, skulde Faderen eller Farfaderen, altsaa Familiens Overhoved, inden et Aar efter Dekretets Publikation antage et saadant og gøre Meddelelse derom til Overøvrigheden i Hjemstedskommunen. Bynavne skulde man ikke kunne benytte som Familienavne, medmindre vedkommende allerede tidligere havde anvendt det som Slægtnavn, men i saa Fald skulde man dog gøre Anmeldelse derom til Øvrigheden. Saa hurtigt, som det var befalet, kunde Forandringen dog ikke gaa for sig, og ved Dekret af 17. Maj 1813 blev Fristen forlænget til 1. Januar 1814; en Forordning af 8. Nov. 1825 gav en ny Frist af 6 Maaneder, efter hvilken de forsømmelige vilde blive straffede[2]).

Denne indgribende Foranstaltning havde til Følge, at Hollænderne fik faste Slægtnavne. Loven skabte ikke blot Orden og Sikkerhed i hele Navnebrugen, den bidrog tillige til, at mange gode Slægtnavne, som man halvt havde forglemt, igen fik Gyldighed, og det tør siges, at hine Lovbud i højeste Grad have virket til, at Holland har faaet et over-

1) G. Diephuis, Het nederlandsch burgerlijk regt I. 251 f.; Joh. Winkler, De nederlandsche geschlachtsnamen, 1885. I. 8; II. 473 f.

2) Diephuis, a. St. 253, 257; Dalloz, Répertoire méthodique de législation, Nouv. éd. (1855), XXXII. 510.

ordentlig rigt, varieret og nationalt Forraad af Slægtnavne. Bønderne i flere af de nordlige og nordøstlige Egne, som holdt saa stærkt paa den gamle Brug, have endnu en Tilbøjelighed til at benytte Daabsnavnet med Tilføjelse af Faderens Navn og -zoon, og udspørger man en saadan Friserbonde om en Tredjemand: *ho heet hy?* da vil han vel nok svare: Albert Sierks, eller lign., men spørger man: *ho schrijft hy zich?* saa vil han tilføje: Remmerda, Hattinga el. lign. Ligeoverfor denne almindelige Virkning har det lidet at sige, at mange kuriøse Navne opstod, eller at i alt Fald flere Navne dannedes, der skyldtes en Misforstaaelse eller et lunefuldt Indfald. De, der gjorde Løjer med den hele Foranstaltning og valgte kaade Navne i den Tro, at det hele vilde have kort Bestand,. bleve haardt narrede, idet Loven er bleven opretholdt af de følgende Regeringer[1]).

Den franske Kejsers Foranstaltning blev iøvrigt 1813 udstrakt til Landskaberne ved Nordsøkysten helt hen til Elben, idet Beboerne af de fire Departementer Elbmundingen, Wesermundingen, Øvre-Ems og Lippe ligeledes bleve tvungne til at antage faste Familienavne[2]).

To Lande i Europa indtage en Særstilling, hvad Navneskikken angaar, nemlig Norge og Sverige. Lovgivningen har hidtil ikke i disse Lande grebet ind i Ordningen af Forholdet, saaledes som Forordningen af 1828 for Danmarks Vedkommende. I Norge har derfor en stor Del af Befolkningen, navnlig i Landdistrikterne, endnu ikke antaget noget fast Tilnavn eller Familienavn, men benytter kun Fornavnet, hvortil føjes Fadernavnet eller Navnet paa det Sted eller den Gaard, hvor vedkommende hører hjemme, eller begge disse Navne. Det benyttede Stednavn er dog næppe gaaet over til at blive en Del af Personens virkelige Navn, men maa nærmest opfattes som en til Personens Individualisering nødvendig Betegnelse. Den er saa meget mere fornøden, som Kresen af de Fornavne, der benyttes af Landbefolkningen, mange Steder er temmelig begrænset. Saaledes bliver Fornavnet for Landbefolkningens Vedkommende at

---

1) Winkler, a. St. I. 14, 95, II. 457 f., 531. Jfr. iøvrigt om de hollandske Navneforhold Registrator Fr. Krarups Artikel „Om Slægtnavne" i Nationaltidende for 3. og 10. Nov. 1889.

2) Dalloz, a. St. 510; Winkler, a. St. II. 517.

anse som Personens egentlige og faste Navn, efter hvilket da ogsaa Pante-Personalregistrene i Landdistrikterne føres i Bogstavorden. Tilnavnene gaa imidlertid let over til at blive faste Slægtnavne, naar vedkommende flytter til en By eller kommer under Forhold, hvor faste Familienavne ere sædvanlige eller hensigtsmæssige; i det søndenfjældske har man været mest tilbøjelig til at optage Fadernavnet, i det vestenfjældske Stednavnet [1]).

Man har paa flere Maader følt det som et Savn i Norge, at der ikke fandtes faste Familienavne for alle. Det har saaledes voldt megen Besvær ved Førelsen af de offentlige Mandtalsprotokoller, særlig de militære Ruller; men Regeringen har ikke vovet at udstede et Regulativ derom, saa længe Sædvanen endnu var saa lidt fæstnet. Det juridiske Fakultet i Christiania har 4. Juni 1898 i en af Regeringen fordret Betænkning udtalt, hvor ønskeligt det var, at der snarest muligt blev givet en Lov, der gav Kongen Ret til at udstede Reglement for Mandtalsførere og til — hvor Slægters Eneret til et Navn ikke krænkes — at afgøre opdukkende Tilfælde ved Resolution [2]).

I Sverige blev det fra Midten af det 17de Aarh. almindeligt at antage arvelige Familienavne, især hos alle dem, der som Adelsmænd, Officerer eller civile Embedsmænd vilde hævde en vis social Stilling, og i de svenske Byer maa saadanne Slægtnavne siges at være almindelige. Hos Befolkningen paa Landet er denne Skik derimod ikke trængt igennem; her benytter man sædvanlig Fornavnet med tilføjet Fadernavn eller Hjemstedsnavn, eller med begge disse Navne [3]). Det mest ejendommelige ved den svenske Navneskik er imidlertid den Frihed, hvormed enhver kan skifte Navn, om han lyster, og endda tiltage sig et Navn, hvortil andre efter almindelige Retsgrundsætninger skulde synes at have en afgjort Eneret. Lovgivningen og Forvaltningen har saa godt som aldrig grebet ind i dette Forhold. End ikke de adelige Familier have Sikkerhed for deres Navne, idet der kun ved lejlighedsvis givne Bestemmelser er ud-

---

[1]) Hallager, Om Personnavne 42 f., 49 f.
[2]) Norsk Retstidende 27. Juli 1898, Nr. 30—31.
[3]) Jfr. ovenfor S. 33 Noten.

stedt Forbud imod, at andre Adelsmænd, menige Soldater og endvidere Misdædere tilegne sig Adelsmænds Navne; de, som ikke høre til disse Kategorier, kunne altsaa frit bemægtige sig et adeligt Navn, hvad da ogsaa jævnlig sker. Intet er desuden lettere end at skifte Navn; man kan for Sikkerheds Skyld — men Loven paabyder det ikke — indrykke en Bekendtgørelse derom i Bladene. Der findes ikke mange Nummere af Posttidningen — siger den svenske Fængselsdirektør — uden at det indeholder Annoncer om et saadant Navneskifte[1]).

Man maa vist sige, at en saadan Navneskik i høj Grad kan tjene andre Lande til Advarsel, og det er ikke til at undres over, at mange i Landet selv have ønsket en Forandring af den. I flere af Sveriges Landskaber har Landbefolkningen da ogsaa begyndt at bryde den gamle Navneskik og søgt at antage faste Slægtnavne. Generaldirektør for Sveriges Fængselsvæsen P. S. Wieselgren indsendte i Januar 1896 til Rigsdagens Første Kammer et velbegrundet Forslag om, at Rigsdagen vilde andrage hos Regeringen om at tilvejebringe en tilfredsstillende Retsordning angaaende Personnavne og for de Deles Vedkommende, der hørte under Rigsdagens Lovgivningsmagt, fremsætte Forslag om saadanne Bestemmelser, som kunde være tjenlige for Øjemedet. Forslagsstilleren fremhævede, hvor lidt den raadende Navneskik svarede til det moderne Samfundsliv med dets Bevægelighed i Samfærdsel og Forretningsliv. Men han gjorde ogsaa opmærksom paa, hvor stort Besvær denne usikre Navnebrug maatte forvolde Domstole og Politi. I sin Betænkning over Andragendet indrømmede Lagutskottet, at den raadende Skik havde mange Ulemper, og at det vilde være meget nyttigt, om hver Familie i Landet havde sit særlige Slægtnavn, men dette Resultat kunde ikke naas gennem Lovgivning. Selv i Lande, hvor man havde givet Love om dette Emne, var Ordningen formentlig ikke stort bedre end i Sverige, og Utskottet foreslog derfor, at Andragendet ikke skulde nyde Fremme. Ved Forhandlingerne i Første Kammer fik Forslaget dog en velvillig Modtagelse og tiltraadtes med 57 Ja imod 30 Nej; derimod viste der sig

---

1) Hallager, Om Personnavne 41. Jfr. iøvrigt E. Tegnérs Afhandling „Om svenska familjenamn“ i Letterstedtske Tidskrift 1882, 1 f.

ingen Stemning derfor i Andet Kammer, og dette tiltraadte Utskottets Indstilling [1]).

Wieselgren indsendte imidlertid i Januar 1898 sit Forslag paany [2]), og nu fik det en gunstigere Skæbne. Vel blev Forslaget igen fraraadet af Lagutskottet, men det fandt varme Talsmænd i Første Kammer; her oplystes det bl. a., at ikke blot i Norrland, saaledes som det fra først af var nævnt, men ogsaa i flere Egne af Midt-Sverige vare Bønderne begyndte at tage faste Slægtnavne, og Nødvendigheden for Forretningslivet af en fast Navneskik blev stærkt fremhævet. I Andet Kammer hævede sig vel Stemmer derimod, men Forslaget blev dog vedtaget (med 114 Stemmer for, 89 imod). Rigsdagen indgik derpaa 7. Maj 1898 med en Skrivelse til Kongen, hvori man androg om Lovbestemmelser, som kraftigt kunde fremme Anlæggelsen af virkelige Slægtnavne og vejlede om, hvilke private der havde Ret til et engang antaget Slægtnavn, og under hvilke Betingelser andre maatte anses udelukkede fra Ret til at antage eller bære dette Navn; ligesaa burde de Former fastslaas, som vilde være at iagttage for at faa Ret til at skifte Efternavn. Rigsdagen formente ikke, at en Lovgivning paa dette Omraade vilde støde paa praktiske Vanskeligheder af Betydning ud over hvad der stedse følger af en Lovs Indgriben paa et Omraade, som tidligere var uberørt af den [3]).

Saaledes findes der baade i Norge og Sverige et levende Ønske om at komme bort fra den Usikkerhed i Navneskikken, som hidtil har været raadende i disse Lande, og hvorved de ere komne til at indtage en Særstilling mellem Europas Nationer. Iøvrigt afvige de to Folk atter indbyrdes fra hinanden i et Hovedpunkt. Medens nemlig i Norge i alt Fald i vor Tid — saaledes som det straks skal blive vist — de

---

1) Riksdagens Protokoll 1896. Bihang. Motioner i Första Kammaren Nr. 6. Lagutskottets utlåtanden Nr. 47. Första Kammaren II. Nr. 16. Andra Kammaren III. Nr. 26.

2) Wieselgren har kun opgivet sin tidligere Tanke om et Tilsyn med, at Forældre ikke lod Børn døbe med urimelige eller latterlige Fornavne; hans Forslag angaar nu alene Slægtnavnene.

3) Riksdagens Protokoll 1898. Bihang. Motioner Nr. 6. Lagutskottets utlåtanden Nr. 15. Första Kammaren I, Nr. 7. Andra Kammaren I Nr. 7. Riksdagens Skrifvelser Nr. 85.

enkelte Familier vaage over, at ingen fremmed antager deres Navn, og faa deres Eneret til at bære det anerkendt ved Domstolene, gælder en saadan Ret, udenfor enkelte Undtagelsestilfælde, ikke i Sverige; fremmede kunne efter Behag tilegne sig endog adelige eller berømte Navne, uden at der kan gøres Indsigelse herimod.

Samtidig med at Navnegivningen rundt om i Europa er bleven bestemtere lovbunden, er tillige den enkeltes Ret til sit Slægtnavn bleven hævdet, saaledes at han kan paatale, at andre ubeføjet tillægge sig det, forudsat naturligvis, at dette Navn ikke er saa almindeligt, at dets Karakter af Slægtmærke ganske er tabt. Saaledes gaar Lovgivningen i Frankrig bestemt ud fra, at Familier kunne have Eneret til et Slægtnavn, og naar der ansøges om Bevilling til et nyt Slægtnavn, sørger den for, at der gives enhver, der formener sin Ret krænket derved, Lejlighed til at gøre Indsigelse herimod. Ved mange franske Domme er da ogsaa den privates Ejendomsret til sit Slægtnavn bleven erkendt[1]. I Tyskland maa Domstolenes Praksis næsten siges at være ilet forud for Juristernes Erkendelse af denne Sætning. De Retslærde have i det hele indtaget forskellige Standpunkter overfor det Spørgsmaal, hvorledes Retten til Slægtnavnet var at opfatte, og om det alene tilkom det offentlige at paase, at man ikke tilegnede sig et fremmed Navn, saaledes at den private kun kunde henvende sig med Klage derover til Øvrigheden, eller om enhver selv kunde paatale sin Ret ved Domstolene[2]. Imidlertid have stadig flere Jurister været

---

[1]) H. Salveton, Le nom en droit romain et en droit français 294 f. 499; J. Kohler i Archiv f. Bürgerliches Recht. V. 97 f.

[2]) Gerber, System des deutschen Privatrechts (11te Opl. S. 90.), hævder, at der ikke findes en udelukkende, privatretlig Navneret, hvorimod Forvaltningsøvrigheden beskytter visse Navnerettigheder overfor Indgreb. Dette er væsentlig det Standpunkt, som Jhering indtager; han siger saaledes (Jahrbücher für die Dogmatik XXIII. 320 f.): der gives Navne, som de, der bære dem, med Grund sætte i høj Grad Pris paa udelukkende at bære, Navne med historisk Klang i Politik, Kunst, Litteratur, som maaske kun tilkomme meget faa Individer, fremragende Unica i Navneverdenen. Men ogsaa overfor dem

tilbøjelige til at tillægge den private Paataleret, og man opstiller i nyere tyske Systemer Navneretten som en Del af de saakaldte Personlighedsrettigheder eller Individualrettigheder. Herved forstaar man enhvers Ret til at nyde de Goder, der umiddelbart tilkomme den enkelte som Personlighed og ere uadskillelig forbundne med denne, saasom Sikkerhed for Liv og Lemmer, Frihed, Ære, Ret til visse økonomiske Erhverv, hvis Skaber man er (Patentret o. lign.). Man har da ogsaa opnaaet, at den nye tyske Lovbog, som træder i Kraft den 1. Januar 1900, i en af sine første Paragrafer giver Bestemmelser herom:

Wird das Recht zum Gebrauch eines Namens dem Berechtigten von einem Anderen bestritten oder wird das Interesse des Berechtigten dadurch verletzt, dasz ein Anderer unbefugt den gleichen Namen gebraucht, so kann der Berechtigte von dem Anderen Beseitigung der Beeinträchtigung verlangen. Sind weitere Beeinträchtigungen zu besorgen, so kann er auf Unterlassung klagen (Das Bürgerliche Gesetzbuch für das Deutsche Reich § 12).[1])

Ret mærkelig har Udviklingen af dette Forhold været i Norge. I sit fortjenstfulde Skrift „Om Personnavne efter norsk og fremmed Ret" (1895) bestrider Fuldmægtig i Justitsdepartementet G. Hallager, at man efter de i Norge gældende almindelige Retsgrundsætninger og under Lovgivnin-

---

vilde jeg vel have Betænkelighed ved at antage en eksklusiv Privatret til Navnet. Vedkommendes eneste Vej vil være Henvendelse til Politi eller Øvrighed. — Stobbe, Handbuch des deutschen Privatrechts (3dje Oplag, ved Lehmann) III. 90, udtaler dog, at Jhering skal have forandret Anskuelse, og Stobbe, som selv tidligere havde en anden Opfattelse, hævder nu, at den berettigede Bærer af et Navn har for saa vidt en udelukkende Privatret til Navnet, at han kan forbyde andre at føre det uden Beføjelse, og at Navnet kan blive Processens Genstand. — En Privatret til Navnet forsvares af R. Hermann, Archiv f. die civilistische Praxis XLV. 153 f., 340; S. Levi, Vorname u. Familienname im Recht 59; Kohler, Das Recht des Markenschutzes 5 f.

1) Om Skadeserstatning gælder den almindelige Regel i § 823: Wer vorsätzlich oder fahrlässig das Leben, den Körper, die Gesundheit, die Freiheit, das Eigenthum oder ein sonstiges Recht eines Anderen widerrechtlich verletzt, ist dem Anderen zum Ersatze des daraus entstehenden Schadens verpflichtet. Die gleiche Verpflichtung trifft denjenigen, welcher gegen ein den Schutz eines Anderen bezweckendes Gesetz verstöszt.

gens fuldstændige Tavshed om dette Punkt kan opstille en Privatret til Familienavne. Saadanne Love som Firmaloven eller Loven om Beskyttelse for Varemærker have ved deres Regler for Anvendelsen af Personers Navne alene Hensyn til den begrænsede Kres af Forhold, som de nærmest angaa. Ganske vist maa ogsaa en Individualret antages efter norsk Ret, for saa vidt enhver maa kunne hindre, at en anden udgiver sig for ham, tilraner sig paa en Maade hans Personlighed og udfører Handlinger, som ville blive ham tillagte. Imidlertid vil man ofte være blottet for Retsmidler mod saadanne Indgreb, og i hvert Fald er man ikke derved naaet til en Ret, der vil kunne give Hjemmel til at forbyde andre uden Adkomst at antage ens Slægtnavn. Man vil saaledes ikke i Lovgivningen kunne finde Regler, der gøre den blotte Familiestilling, saaledes som den faar sit Udtryk gennem Slægtnavnet, til et retsbeskyttet Gode[1]).

Imidlertid har Regeringen ved Bevillinger til Navneforandring altid paaset, at saadant Indgreb ikke finder Sted, og — hvad der jo betyder mere end denne rimelige Hensyntagen fra Administrationens Side — de norske Domstole have ved en Række Afgørelser hævdet Familier i deres Eneret til Navne. Ved private Søgsmaal, som Dr. Fr. Blich anlagde mod Kommandersergent H. Gundersen, der havde antaget Familienavnet Blich, fordi han var født paa Gaarden Bleken (i daglig Tale kaldet Blika), fik Sagsøgeren ved Arendals Underret og Bergens Overret Indstævnte kendt uberettiget til at benytte dette Familienavn. Sagvolderen besluttede da at skrive sig Blik, men der anlagdes paany Sag imod ham, og ved Højesteretsdom af 17. Sept. 1896 kendtes han ogsaa uberettiget hertil. Ligeledes fik Familien Aars Gaardejer Herman Hansen Aars, der havde antaget dette Navn, fordi hans Fader ejede en Gaard Aarsrud (i daglig Tale: Aarsu) paa Hedemarken, ved Domme af Underret og Overret og sidst ved Højesteretsdom af 9. Juli 1896 kendt uberettiget til at benytte dette Navn[2]). Ved disse som ogsaa ved andre Afgø-

---

1) Hallager, Om Personnavne 76 f. Assessor Edv. Hambro har i sin Anmeldelse af Hallagers Arbejde i Tidsskrift for Retsvidenskab, 9 Aarg. (1896) 437 f. i det hele tiltraadt hans Argumentation.

2) Hallager a. St. 107 f., Norsk Retstidende 1896, 530 f., 724 f.

relser ere saaledes de norske Domstole optraadte strengt som Hævdere af Familiernes Eneret til Slægtnavne.

I den foran nævnte Betænkning af det juridiske Fakultet i Christiania (S. 125) udtaler dette ogsaa, at en Slægts Ret til at forbyde en fremmed at usurpere dens Navn er anerkendt ved flere Domme og ikke kan fratages den ved administrativ Forføjning (Bevilling til den fremmede). Fakultetet finder det tilraadeligt, at der snarest muligt gives en Lov, der bl. a. slaar Principet om Slægtens (Agnaternes) Eneret til Navnet fast[1]. Og den til Udarbejdelse af et Forslag til en almindelig borgerlig Straffelov nedsatte Kommission ytrer i Motiverne til sit 1896 offentliggjorte Udkast, at Loven maa forudsætte, at selve den civilretlige Ordning med Hensyn til Daabs- og Slægtnavne er given andensteds; men iøvrigt bestemmer Udkastets § 337: „Med Bøder straffes den, som ulovlig for sit eget eller sine Børns Vedkommende forandrer Navn eller Navnets Skrivemaade eller antager noget Navn“[2].

I den danske Ret findes vel næppe noget Lovbud, der direkte eller ad analogisk Vej kan hjemle enkelte Familier Eneret til Navne. Vi vide heller ikke af, at Spørgsmaalet om privates Ejendomsret til Navne har foreligget danske Domstole. Imidlertid er det ved de af Justitsministeriet meddelte Bevillinger til Navneændring altid blevet paaset, at ikke andre Familiers Ret blev krænket, eller ogsaa er de berettigedes Samtykke til, at Ansøgeren antog Navnet, blevet erhvervet. Justitsministeriet maa vistnok siges i det hele med kraftig Haand at have værnet om Familiernes Ret; men det er ogsaa sikkert, at der lever i vort Samfund saa megen Kærlighed til Familienavnet og til de Traditioner, som knytte sig til det, og saa megen Følelse for Slægtens Sammenhøren — hvad der navnlig har afsat sig ydre Vidnes-

---

1) Norsk Retstidende 27. Juli 1898 Nr. 30—31.

2) Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge, 1896, I. § 337; II. Motiver S. 268. I Rigsadvokat Dr. B. Getz's Udkast til Straffelov (1893) § 326 fandtes nogle Bestemmelser om, hvilke Slægtnavne man var berettiget til at antage; men Kommissionen, der i det væsentlige kunde billige dem, ansaa dem ikke for tilstrækkelige og formente, at naar Sagen blev optaget til legislativ Behandling, burde denne gøres udtømmende. Jfr. iøvrigt Hallagers Bemærkninger til de af Getz foreslaaede Bestemmelser a. St. 91 f.

byrd i stiftede Legater og i genealogiske eller historiske Bøger om de enkelte Slægter — at der er al Grund for Staten til at værne om Familiernes Ret til Slægtnavnene paa lignende Maader, som det er sket i den nyere Lovgivning og Retspraksis i saa mange andre Lande[1]).

Kapitel VII.

Trangen til nye Familienavne og Valget af dem.

I det foregaaende er det paa mange Maader blevet skildret, hvorledes den danske Navneskik, for saa vidt den giver sig til Kende i Døbenavne, lider af at være ensformig, upraktisk og uskøn i en saadan Grad, at man vanskelig skal finde dens Lige andensteds. Vi have fundet det rigtigt til Belysning af, i hvor høj Grad Navne paa -sen have bredt sig i Befolkningen, og hvordan atter mellem disse en vis lille Kres har tilrevet sig Enemagten, at lade foretage nogle statistiske Undersøgelser[2]). For at belyse Forholdet i Købstæderne have vi benyttet Vejviserne for 1898 for Aalborg, Aarhus, Odense og København. Vi erkende fuldt, at dette Materiale har sine Mangler, eftersom i disse Bøger jo kun en Del af Indbyggerne og end ikke alle Familiefædre eller selvstændige Mænd og Kvinder nævnes, og der i det hele er en vis Vilkaarlighed i Valget af dem, der medtages. Paa den anden Side er det givet, at den udelukkede Befolkningsdel kun vilde bidrage til at bringe Procenttallet yderligere i Vej-

---

[1]) Vi kunne her ogsaa henvise til Udtalelser af C. Goos i Almindelig Retslære I. 422 f.: Hvad Identitetsmærker angaar, opstaar Spørgsmaalet med Hensyn til Personens Navn. For saa vidt dette Identitetsmærke er Genstand for retlig Ordning, vil der vel i Reglen være Tale om et Familiehensyn, og i visse Tilfælde et offentligt Samfundshensyn. Fra disse Sider vil det da lettest kunne tænkes, at Tilegnelser af andres Navn kunne være retsstridige, bortset fra de mulige Øjemed, som en saadan Tilegnelse kunde tjene. Men det vilde ikke være utænkeligt, om der ogsaa fra det rent personlige Synspunkt anerkendtes en Eneret til et Navn, forudsat da, at dette havde den for en saadan Rets Anerkendelse nødvendige Individualitet.

[2]) Beregningerne ere foretagne af Cand. mag. A. Høyer.

ret. Paa de omstaaende Lister vil man finde Oplysninger om Antallet af samtlige Navne paa -sen i disse Byer og af de 18 Navne, som maa anses for de almindeligste[1]). Det kunde synes, som om København stod gunstigere end de tre nævnte Byer, idet her kun $^1/_3$ af Befolkningen bærer de 18 mest gængse -sen-Navne, i Provinsbyerne derimod over Halvdelen. Forskellen beror dog vist i høj Grad paa, at Københavns Vejviser kun medtager omtrent en Syvendedel af Byens samtlige Indbyggere, medens de andre Vejvisere nævne noget over en Fjerdedel af Befolkningen, og netop den i København ikke medtagne Befolkningsdel vilde sikkert være rig paa disse -sen-Navne. Men hvad enten Halvdelen eller Tredjedelen af Danmarks Købstadsbefolkning bærer de nævnte 18 Navne, er det jo et tilstrækkeligt Vidnesbyrd om den Ensformighed, der raader i dansk Navneskik. I Odense synes Ensformigheden at have naaet sit Højdepunkt, idet omtrent $^2/_3$ af Indbyggerne bære hine 18 Navne, i de jydske Byer dog kun godt Halvdelen, i København en Tredjedel. De findes som bekendt især hos Almuen og den jævnere Borgerstand; vi have til Sammenligning hidsat en Beregning af de Navne, der anføres i Statskalenderen, hvor Embedsmændene og den bedre stillede Del af Borgerne udgør Hovedbestanden, og her synker Tallet af disse Navne ned til mindre end en Fjerdedel af samtlige Navne.

Iøvrigt vise Tabellerne ret karakteristiske Forskelligheder for de enkelte Byer med Hensyn til den Yndest, som hvert Navn nyder. Odense har en særlig Forkærlighed for Navnet Hansen; hver niende Mand i Odense hedder Hansen I Aalborg og Aarhus gaar Jensen i Spidsen[2]), idet hver 10de eller 12te Mand i Byen hedder saaledes, medens det i Odense kun bæres af hver 19de, i København af hver 23de. Navnet Christensen er stærkt repræsenteret i Aalborg, idet hver 13de

---

1) Mulig kunde et eller andet -sen-Navn f. Eks. Christiansen være medtaget. Mærkes maa, at Navne som Holm-Hansen, Dorph-Petersen, Nielsen-Grøn osv. ikke ere medregnede blandt Navne paa -sen; ikke heller Navne paa -son, -zon.

2) For Aarhus er ogsaa Navnet Laursen karakteristisk (136; i Aalborg 21, i Odense 6, i København 35).

I alt findes følgende Antal:

	Odense	Aarhus	Aalborg	Købstæderne tilsammen	København	tilsammen	Statshaandbogen
Andersen ...	541	452	344	1337	1473	2810	142
Christensen .	238	539	654	1431	1294	2725	159
Hansen	1203	477	293	1973	3138	5111	422
Jakobsen ...	116	128	100	344	572	916	72
Jensen......	541	999	829	2369	2717	5086	280
Jørgensen ...	420	232	112	764	1053	1817	136
Knudsen	166	70	58	294	279	573	53
Larsen......	445	167	312	924	1474	2398	130
Madsen	252	137	108	497	533	1030	80
Mikkelsen...	27	157	58	242	131	373	30
Mortensen ..	75	66	54	195	223	418	20
Nielsen	766	894	700	2360	1868	4228	286
Olsen.......	123	123	141	387	1074	1461	79
Petersen	830	866	586	2282	3213	5495	371
Poulsen	63	103	92	258	321	579	53
Rasmussen ..	606	484	75	1165	1023	2188	108
Sørensen....	161	540	307	1008	819	1827	91
Thomsen....	43	115	121	279	342	621	73
i alt ...	6616	6549	4944	18109	21547	39656	2585
andre Navne paa -sen..	1179	1533	863	3575	7132	10707	1254
i alt....	7795	8082	5807	21684	28679	50363	3839
andre Navne	2583	3655	2803	9041	34287	43328	7861
tilsammen...	10378	11737	8610	30725	62966	93691	11710

af Byens Indbyggere bærer det — en lignende Yndest synes dette Navn at have hos Landbefolkningen i Vendsyssel[1]) — medens i Aarhus kun hver 22de, i København hver 48de, i Odense hver 21de Mand hedder Christensen. Iøvrigt synes disse Navne at fordele sig efter deres Talrighed i følgende 4 Grupper (begyndende med de laveste Tal, i den enkelte Gruppe efter Bogstavfølge):

I.	II.	III.	IV.
Knudsen	Jacobsen	Andersen	Hansen
Mikkelsen	Madsen	Christensen	Jensen
Mortensen	Olsen	Jørgensen	Nielsen
Poulsen		Larsen	Petersen
Thomsen		Rasmussen	
		Sørensen	

---

[1]) Jfr. Lærer J. M. Jensens Oplysninger i Blandinger, udg. af Universitets-Jubilæets Danske Samfund II. 64.

Af 1000 Personer have nedenstaaende Antal Navnet:

	Odense	Aarhus	Aalborg	Købstæderne tilsammen	København	tilsammen	Statshaandbogen
Andersen ...	52	38	40	44	23	30	12
Christensen .	23	46	76	47	21	29	14
Hansen	116	41	34	64	50	55	36
Jakobsen ...	11	11	12	11	9	10	6
Jensen......	52	85	96	77	43	54	24
Jørgensen...	41	20	13	25	17	19	12
Knudsen	15	6	7	10	4	6	4
Larsen	43	14	36	30	23	26	11
Madsen	24	12	12	16	9	11	7
Mikkelsen...	3	13	7	8	2	4	3
Mortensen...	7	6	6	6	4	4	2
Nielsen	74	76	81	77	30	45	24
Olsen.......	12	10	16	13	17	16	7
Petersen	80	74	68	74	51	59	32
Poulsen	6	9	11	8	5	6	4
Rasmussen ..	58	41	9	38	16	23	9
Sørensen....	16	46	36	33	13	19	8
Thomsen....	4	10	14	9	5	7	6
i alt....	637	558	574	590	342	423	221
andre Navne paa -sen..	114	131	100	116	113	114	108
i alt....	751	689	674	706	455	537	329
andre Navne	249	311	326	294	545	463	671

I Provinsbyerne bærer hver 3dje eller 4de Mand et af de i den fjerde Gruppe nævnte Navne, og dér, som ogsaa i København, ere disse Navne lige saa hyppige som de øvrige 14 -sen-Navne tilsammen.

Nogle enkelte andre Navne som Holm, Lund, Møller kappes i Hyppighed med flere af -sen-Navnene og have især bredt sig i de over Almuen staaende Klasser; vi skulle om det mest udbredte af disse, Møller, oplyse, at det bæres af 74 Personer i Odense (7 af hvert Tusinde), 161 i Aarhus (14‰), 76 i Aalborg (9‰), tilsammen 311 (10‰); i København af 785 (12‰); for de 4 Byer tilsammen af 1096 (11‰); efter Statskalenderen af 162 (14‰).

For Landbefolkningens Vedkommende ser det endnu langt sørgeligere ud. Vi have her kun nogle spredte Oplysninger at støtte os til, men de tale med en tilstrækkelig Grad af Tydelighed. Saaledes meddeles det os, at der af Kallehave Sogns o. 2850 Indbyggere kun er 7 pCt., som ikke

bære Navne paa -sen. I Idestrup Sogn paa Falster døbtes i Tiaaret 1888—97 428 Børn, hvoraf kun 34, d. e. 8 pCt., fik et Navn, der ikke endte paa -sen. Vi have ladet Lægdsrullerne for Ringkøbing Amts Landdistrikter for Aarene 1897 og 1898 undersøge og herved fundet, at kun 15 pCt. af Bondebefolkningen i disse Egne ikke bære -sen-Navne, og at 57 pCt. ere døbte med de samme 18 almindeligste -sen-Navne.

	Af de indrullerede bar følgende Antal Navnet:	Af 1000 bar følgende Antal Navnet:		Af de indrullerede bar følgende Antal Navnet:	Af 1000 bar følgende Antal Navnet:
Andersen	110	37	Pedersen (Petersen)	242	82
Christensen (Kristensen)	233	79	Poulsen	36	12
Hansen	71	24	Rasmussen	21	7
Jakobsen	53	18	Sørensen	67	23
Jensen	340	115	Thomsen[1]	19	6
Jørgensen	33	11	ialt	1700	ialt 575
Knudsen	43	15	andre -sen-Navne	430	146
Larsen	30	10	-sen-Navne med foransat ikke-sen-Navn:	394	133
Madsen	80	27			
Mikkelsen	23	8			
Mortensen	10	3	-sen-Navne ialt:	2524	ialt: 854
Nielsen	249	84	ikke-sen-Navne[2]	430	146
Olesen (Olsen)	40	14	tilsammen:	2954	1000

Af disse enkelte Oplysninger fremgaar, at kun en Syvendedel, snarest en Tolvtedel af Landbefolkningen i Danmark har faaet Navne, som ikke ende paa -sen.

Hermed maa det være klart godtgjort, at vort Folk har underkastet sig en saadan Ensformighed, at Tusinder, ja i nogle Tilfælde Hundredetusinde bære det samme Slægtnavn. Men herved mister netop et saadant Navn sin Karakter af at være en Slægts Navn.

Familienavne have jo netop deres ædle Værdi derved,

---

1) Foruden de her nævnte Navne mærkes Lauridsen (63 Personer; 21 af hvert Tusind).

2) Af disse bære omtrent Halvdelen (212; 72 af 1000) et -sen-Navn foran deres ikke-sen-Navn (jfr. S. 120).

at de ere det ydre Mærke paa alle dem, som ved Blod og fælles Afstamning høre sammen, og de yde deres Hjælp til, at Familieforbindelsen, der i hvert Samfund knytter de inderligste og dybest gribende Baand, bliver holdt i Hævd; men ved hine Navne, som Legioner bære, er Navnets Betydning som Slægtbetegnelse fuldstændig svækket. Halvt ved Uret fra Lovens og Administrationens Side, halvt ved Misforstaaelse er den danske Navneskik ført ind paa et Stadium af Kedsommelighed og Upraktiskhed, hvori der er Grund til at foretage en alvorlig Oprydning.

Det forekommer os derfor klart, at der bør gives alle dem, som bære et af de Navne, der maa siges at være blevne altfor almindelige i vort Folk, Adgang til at frasige sig det og antage et nyt paa en lettere Maade end ved den almindelige kgl. Bevilling.

Det er heller ikke vanskeligt at sige, hvor de skulle faa de nye Navne fra. Betænkningen har udførlig redegjort for, hvordan der hos Befolkningen lever en Navnegivning ved Siden af Daabsnavnene, som har mange Slægtleds Hævd og netop i høj Grad tilfredsstiller alle praktiske Fordringer til gode Familienavne.

Det er vor Opfattelse over for Tilnavnene som Helhed, at Staten bør godkende dem. Ligesom enkelte Slægter ikke blot ved det praktiske Livs Krav, men ogsaa ved Fortidsminder og Samfølelse ere knyttede til deres lovmæssige Familienavn og have en Ret til, at det beskyttes, ere andre Slægter ved lignende Traditioner knyttede til Tilnavnet, og Samfundet har al mulig Grund til at give de enkelte Medlemmer af Slægten Ret til at betegne sig med dette Navn i offentlige Forhold eller give det til deres Børn ved Daaben.

Det arvede Tilnavn bør godkendes ikke blot, hvor det er erhvervet efter Fader og Farfader, men ogsaa naar det er kommet fra Mødreneslægten. Er Hustruens Navn blevet fælles for Ægteparret, eller er et Tilnavn ført videre ved Bevarelsen af samme Hjem, har det Krav paa at godkendes; ligeledes naar den ejendommelige Erhvervelse af Tilnavn ved Opkaldelse efter andre Medlemmer af Slægten foreligger.

Heller ikke se vi Grund til at udelukke den Form for Tradition, hvorved de skiftende Beboere af en Ejendom alle

kaldes med et bestemt Tilnavn, sædvanlig Ejendommens Navn helt eller afkortet.

Iøvrigt er det givet, at Personers eller Slægters Ret til Navnet er betinget af, om paagældende har været almindelig kendt i Egnen under dette Navn. Det er kun et Moment af anden Rang, om vedkommende selv har skrevet sig saaledes; thi her gør det gamle Forhold sig gældende, at en Person „hedder“ (d. e. nævner sig selv med) Fadernavnet, men „kaldes“ (af andre) med Slægtens Tilnavn.

Hvor Personer have aflagt deres Slægts gamle Tilnavn, bør de have Ret til at genoptage det.

De rent personlige Tilnavne have ikke et saa stærkt Krav paa Godkendelse som de, der bæres oppe af Slægttradition og Fortidsminder, men her gælder det, at der er Grund til, naar den, som ved Daaben har faaet et af de altfor almindelige Navne, ønsker det ombyttet med et godt og praktisk brugbart, da at give ham Adgang til at erhverve et saadant paa en let og billig Maade.

I Købstæderne findes der næppe folkelige Tilnavne af samme Art som paa Landet. Her overføres Familienavne undertiden paa Stifbørn eller Tyende, og ligeledes optages andres Familienavn ved bevidst Valg; ingen af disse Maader at erhverve sig et nyt Navn paa har Krav paa at godkendes.

Det er iøvrigt en Selvfølge, at et fast Familienavn ikke bør overføres som godkendt Tilnavn paa nogen, der ikke ved Slægtskabsforhold har rimelig Adkomst til at bære det. Hverken et saadant eller et folkeligt Tilnavn bør kunne erhverves paa Grund af Tyendeforhold.

Hvad iøvrigt privates Eneret til deres Navne angaar, da findes der jo Familienavne, som bæres af saa stort et Antal Personer, at enhver Tanke om, at de skulde tilhøre én Slægt, maa anses for udelukket; det er enten mange ubeslægtede Familier eller Familier, hvis Slægtskab ikke nu kan udredes, som føre det samme Familienavn (Holm, Møller, Lund). Det synes klart, at der her ikke kan være Tale om en Eneret til Navnet.

En Ejendomsret vil først komme frem, naar man maa sige, at kun en enkelt Slægt, om end maaske kløftet eller stærkt forgrenet, bærer dette Navn. Og selv i dette Tilfælde vil

der vel kun være Grund til at nægte nogen at antage Navnet, naar dette er valgt rent vilkaarligt. Hvis der for Ansøgeren virkelig foreligger Grund til et Navneskifte, og hvis f. Eks. hans Moder var af denne Slægt, eller han selv er et Plejebarn af et Medlem af den, vil der være Grunde til Stede, som kunne tale for, at det tillades ham at bære Navnet. Som Eksempler paa Familienavne af den her nævnte Art ville vi nævne: Hallager, Rørdam, Scharling.

Der maa vel ogsaa siges at være borgerlige Navne, der, selv om de f. Eks. stamme fra en Landsby og derfor i og for sig kunde synes tilegnelige for en større Kres, dog saa længe have været erkendte som tilhørende en bestemt Familie, at denne maa have en vis Ret til at betragte det udelukkende som sit. Hvis saaledes et enkelt Medlem af denne Familie har vundet Navnkundighed, saa at alle ved at høre Navnet nævnt ville have den berømte Mand i Minde, synes der, hvor nogen Tilknytning til Familien ikke kan paaberaabes, ikke at være Grund til at tillade en Tilegnelse af Navnet.

Ligesaa gælder det, at der ingen Grund er til at give nogen Ret til at antage et af de adelige Familienavne, medmindre da et større Antal borgerlige Familier ogsaa bære dette adelige Navn.

Vi skulle endnu tilføje nogle Bemærkninger om Valget af nye Navne.

Først ville vi fremhæve, at det aldeles ikke er vor Mening, naar Ønskeligheden af et stort Navneskifte indenfor Nationen saa stærkt fremhæves, at derfor Krig imod Navne paa -sen skal være erklæret. Man kan høre udtalt, at en Udryddelse af dem vilde være at berøve Folket noget nationalt, eftersom de ved selve deres Form pege paa deres Herkomst og ofte midt ude i fremmede Lande kundgøre deres Ejermands eller hans Slægts Hjemstavn i Norden. Hertil skal kun svares, at ogsaa de danske Slægtnavne, som ikke høre til den her omtalte Art, for den største Dels Vedkommende heldigvis ere danske i Syn og Klang, og det samme gælder, som det foran er vist, de af Folket benyttede Tilnavne. Der tilsigtes desuden slet ikke et Forsøg paa at tilintetgøre denne Art Navne — hvad jo ogsaa forbyder sig selv — idet Angrebet kun gælder 20—30 Navne, som have bredt sig til Overmaal og derved tabt al Karakter af Slægt-

mærke. Vi finde tværtimod, at der meget vel kan dannes gode, nye Navne paa -sen. Eksempelvis skulle vi pege paa, hvorledes gamle danske Fornavne, som man maaske vilde trykke sig ved at anvende netop som Fornavn, kunne tages i Tjeneste til Dannelse af Efternavne, som baade klinge godt og næppe ville synes fremmede, saasom: Amundsen, Arvesen, Asmundsen, Assersen, Akselsen, Baarsen, Bjarkesen, Birgersen, Bodulfsen, Enersen, Frændesen, Granesen, Grosen, Hognesen, Kaaresen, Koldsen, Ranesen, Saksesen, Sejersen, Stigsen, Thuresen, Ubbesen og mangfoldige andre[1].

En Anvendelse, om end ikke som fast Slægtnavn, fortjene -sen-Navnene endvidere at faa. Det har vist sig, at man i flere Egne af Landet har bevaret Kærlighed til de skiftende -sen-Navne, og at man finder det rimeligt, at Sønnen ved sit Navn bærer Vidne om, hvem der var hans Fader. Vi finde det saare naturligt, at man fortsætter paa samme Maade, og det kan jo naas ved at sætte det skiftende Fadernavn foran Slægtnavnet, saaledes altsaa at Peter Stubs Søn døbes Svend Petersen Stub, og atter hans Søn Aage Svendsen Stub.

De Maader, hvorpaa nye og gode Navne kunne vindes,

---

[1]) Om Navnene paa -sen fortjener endnu følgende at bemærkes. Det er oftere bleven sagt, at mange i Bondestanden ikke kunde forstaa, at en Mands Datter skulde hedde -sen, og derfor holdt man fast ved -datter som Daabsnavn for Kvinder; Rigtigheden af en saadan Tankegang er bleven godkendt af enkelte Talere i Folketinget Den kan dog kun gælde, saa længe Efternavnet blot betegner Personen som Barn af en bestemt Fader, men udtalt i Almindelighed, ogsaa om arvede Efternavne, beror den paa en Misforstaaelse af Navnes Væsen. Naar et af Sprogets Ord bliver et Navn, faar det en Værdi, der er forskellig fra dets almindelige Begrebsværdi. Naar Simon faar Navnet Klippe (Kefas, Petros), eller den vilde af Robinson kaldes Fredag, er der gjort et Laan; Betegnelsen for en Genstand eller et Tidsbegreb er bleven overført paa Personer. Navne, som pege paa en personlig ydre eller indre Ejendommelighed (Kæmpe, Bruun, Rask), have oprindelig passet som Egenskab paa en enkelt Mand, men ved at bæres af hans Arvinger er deres Karakter af Tilnavn og Egenskabsnavn gaaet tabt, og de ere blevne Slægtnavne. Hvis Navne skulde forstaas efter deres Ordbetydning, vilde en overmaade stor Del Navne rundt om i Verden blive meningsløse, eftersom det er Stednavne, og ingen vilde kunne hedde Ørsted, Vestergaard, Hostrup, Rahbek, Kaalund eller Saaby.

ere jo iøvrigt mangfoldige. Mange Slægter have ejet et Familienavn, som de i Tidernes Løb ere blevne skilte ved, og som der vil være Grund for dem til at optage igen. Andre ville finde et saadant i deres Mødreneslægt, atter andre ville af en eller anden Begivenhed i Slægtens Historie kunne danne sig et passende Navn.

Stednavne af mange Arter kunne give et tjenligt Navnestof. Landsby- og Sognenavne føles af mange som de nærmestliggende, men disse have allerede givet Navn til saa mange Slægter, at man snart maa være ved Grænsen af, hvad de kunne yde. Ogsaa ved Gaardnavne maa der vises lidt Forsigtighed, da enkelte true med at blive altfor almindelige (Vestergaard, Nygaard), og selve Endelsen -gaard i Længden vil virke trættende. Derimod er der Grund til at henlede Opmærksomheden paa alle de ypperlige Navne, der kunne faas af Agerskifter og Vænger, Høje og Sænkninger, og som ere vel kendte for Stedets Beboere eller kunne fremdrages af de gamles Erindring, af Udskiftningsakter eller lignende.

Paa den folkelige Navneskiks gode Maade bør man endvidere, naar et Stednavn føles som altfor langt og tungt, bortkaste en Del deraf og beholde den mest karakteristiske Del tilbage. Fremdeles kunne ved Krydsninger af Hjemstedsbetegnelser nye Navne opfindes, og andre dannes med Endelserne -ing, -er, -bo eller -mand.

Ogsaa mange af Middelalderens eller Oldtidens Fornavne, som nu ikke anvendes i denne Egenskab, ville kunne give gode Slægtnavne. Mange af vort Sprogs forældede Ord ville ogsaa med Held kunne benyttes, og vort nuværende Sprog mangler ikke klangfulde Ord, der passe til Navnedannelse.

De ved Bindestreger forbundne dobbelte Navne have vundet en vis Yndest, og de udmærke sig ved at danne en let Overgang fra et Slægtnavn til et andet; men der fattes dem som oftest den gyldne Egenskab at være korte, og mange af dem ere ret uhandelige, især naar to -sen-Navne lænkes sammen.

I det hele mene vi, at Navnekilderne ere uudtømmelige. Man skal ikke vente paa, at Staten lader udarbejde en Bog med „gode Navne“, der kunde tages af alle i Flæng eller af

dem, som først melde sig. En saadan Bog vilde vel heller ingen Fagmand paatage sig at udarbejde, og den vilde let føre til Ensidighed. Man kan trygt stole paa Folks naturlige Opfindsomhed, og sikkert er det, at ingen bør have Ret til at tage en anden Families Navn af den Grund, at intet andet lader sig finde. Og er end det Ideal uopnaaeligt, at hver Slægt faar et Navn, der tydeligt adskiller den fra alle andre, bør vi dog sikkert stræbe imod at komme i alt Fald et stort Stykke hen ad Vejen dertil.

Til Slutning skulle vi endnu kun lægge et godt Ord ind for Fornavnet. Saafremt man maa bebrejde Bondestanden, at dens Forraad af Fornavne er altfor urimelig lille — forsvindende lille imod, hvad Bønderne havde for tusind Aar siden — og at der hos Bønderne hersker en altfor stor Sky for at give deres Børn Navne, som afvige fra det almindelige, maa man rette en anden Bebrejdelse mod Borgerstanden og den akademisk dannede Del af Befolkningen. Hos Bønderne har dog endnu Fornavnet bevaret sin klingende Værdi og høres alene eller sammen med Efternavnet, men hos de andre Befolkningsdele er det i overvættes Grad svundet ind til — et Forbogstav. End ikke vore berømteste Navne gaa Ram forbi. Englænderne elske Eventyrdigteren Hans Christian Andersen, medens vi Danske nøjsomt kalde ham H. C. Andersen og i København have døbt en Gade H. C. Andersens Gade, ligesom vi have en H. C. Ørsteds Vej. Og vi sige N. M. Petersen, P. L. Møller, J. P. Jacobsen, P. G. Thorsen o. s. v., ligesom i Forretningsverdenen og Firmadannelserne ikke Fornavnet, men Forbogstavet spiller en Hovedrolle. Vi tro ikke, at man skal kunne paavise noget lignende i andre Lande. Fornavnet eller det egentlige Døbenavn har dér en langt mere fremtrædende Rolle og høres og skrives sammen med Efternavnet; det er langt sjældnere Tilfældet, at man lader sig kalde eller af andre betegnes ved Forbogstaverne alene. Vi bør komme bort fra denne slette Skik, og det sker bedst ved, at vi atter bringe Fornavnet i Ære.

Kapitel VIII.

Forslag til Lov.

Medens den i de foregaaende Kapitler givne Fremstilling af dansk Navneskik saavelsom Vurderingen af dens Fortrin og Mangler har kunnet udarbejdes af Kommissionen som Helhed, har denne derimod delt sig i et Flertal, Fr. Nielsen og Joh. Steenstrup, og et Mindretal, Axel Olrik, ved Overvejelsen af, paa hvilke Maader en Forandring i det bestaaende bedst kunde tilvejebringes. Paa de nærmest følgende Sider (S. 143—53) fremsætter derfor Flertallet Motiverne til den Ordning, som det bringer i Forslag, og fra hvilken Mindretallet har ment at maatte afvige i flere Henseender, samt dets Udkast til Lov; derefter meddeler Mindretallet sit Forslag til en Ordning og et Lovudkast (S. 153—64).

Flertallet maa bestemt hævde, at Beføjelsen til at tillade en Navneforandring eller til at faa sit Kendingsnavn godkendt som Slægtnavn, bør findes hos en Centralautoritet. Det bør ikke i en enkelt Egn være lettere eller besværligere end i en anden at faa en saadan Bevilling, og de mange Spørgsmaal, som kunne opstaa, om et Navn med Grund kan optages, eller om Benyttelsen af det maaske strider mod andres Ret, bør afgøres paa ensartet Maade. Hvis Tilladelsen overlodes f. Eks. til Amtmandens Afgørelse, vilde sikkert altfor stor Ulighed og Vaklen fremkomme. Men desuden bør ethvert Spørgsmaal om Navneskifte gaa gennem en Autoritet, som sidder inde med særlig Kundskab om Landets Navnestof og med personalhistorisk Kendskab til de nulevende Slægter. Vi tænke os altsaa et Kontor oprettet, som vil kunne være Justitsministeriet til Hjælp og raadspørges af det i Navnesager, eller rettere, da der formentlig hertil næppe behøves mere end én sagkyndig Mand med fornøden Kontorhjælp, vi mene det rigtigst, at Justitsministeriet har en lønnet Konsulent i disse Spørgsmaal. Der vil jo ganske vist i de nærmeste Aar efter Lovens Ikrafttræden blive betydeligt Arbejde for denne Mand, men vi formode rigtignok ogsaa, at efter Haanden som Regeringens Praksis slaas fast

og Rutine i disse Sagers Behandling erhverves, vil Omfanget af hans Arbejde stærkt aftage.

At det burde være en Centralautoritet, som havde Afgørelsen, blev fremhævet i Tinget af Birkedommer Krabbe og Justitsminister Rump[1]; begge de i Tinget indbragte Lovforslag vare ogsaa enige om, at i alle Tilfælde, hvor der kunde være Tvivl om Bevislighedernes Tilstrækkelighed, skulde Sagen indstilles til Justitsministerens Afgørelse. Vi kunne her ogsaa paaberaabe os den saa godt som overalt i Udlandet fulgte Praksis. I de Lande, hvor Navneskiftet ikke er overladt til den enkeltes Vilkaarlighed, er det Regeringen eller den øverste Centralmyndighed, som bevilliger saadant, saaledes Regeringen eller Ministeriet i Frankrig, Holland, Østerrig, Bayern, Baden, Oldenburg, Statholderen i Elsass[2]. Preussen danner for saa vidt en Undtagelse, at Kongen, hvem Afgørelsen tilkommer, har overladt sin Ret til Bezirks-Myndighederne, naar Sagen ikke angaar adelige Navne[3]. Ogsaa i Lande, hvor intet Forbud findes imod, at den enkelte tillægger sig et Navn, har der uddannet sig en Praksis for, at de højeste Myndigheder kunne efter Ansøgning bevillige en Navneforandring. I England sker det saaledes ved en *private act* af Parlamentet eller ved en gennem *Home Secretary* erhvervet kongelig Bevilling[4]. I Norge meddeles Bevilling til Navneskifte paa Kongens Vegne gennem Regeringen[5].

Da det store Navneskifte foregik i Holland 1811, skete det ganske vist ved en simpel Erklæring afgivet af Borgerne for Underøvrigheden, men den forlangte Navneforandring eller Navnefæstelse angik saa store Dele af Befolkningen og skulde gennemføres saa hurtigt, at enhver anden Fremgangsmaade syntes udelukket.

Det er bleven udtalt i Thinget — saaledes under Forhandlingerne 1882 (jfr. foran S. 4) af daværende Justits-

---

[1]) Rigsdagstidende, Folket. 1897—98, Sp. 929, 937.

[2]) Hallager, Om Personnavne 10 f. 31, 35, 39, Diephuis a. St. 255.

[3]) L. v. Rönne, Das Staats-Recht der Preuszischen Monarchie. 3te Aufl. 1869 I. 1. 485.

[4]) J. Paterson, Commentaries on the liberty of the subject, I. 432 f. Hallager a. St. 39.

[5]) Hallager a. St. 52.

minister Nellemann — at det vilde være en lempelig Maade at tilvejebringe Navneforandringer paa, om man aabnede Faderen Adgang til at lade sine Børn døbe med et nyt Familienavn. Først naar Børnene vokse til, komme de jo til at paadrage sig retslige Forpligtelser, og disse ville da fra første Færd paahvile dem under det ved Daaben givne Navn. Uagtet ganske vist en saadan Fremgangsmaade vilde have Fordele, har den dog den betænkelige Side — hvorom Ministrene Scavenius og Nellemann vare enige — at Faderen ved vilkaarligt at vælge Barnets Navn let vilde kunne gaa andres Rettigheder for nær, og at det ikke kan overlades til Sognepræsten at paase, at saadant ikke sker. Derfor synes den ved Forordn. af 1828 tilladte Vej til Navneskifte ikke værd at anbefale.

Det er Flertallets Overbevisning, at det ikke kan siges i en Lovregel, naar man skal have Ret til at faa et Tilnavn godkendt. Her vil i hvert enkelt Tilfælde være saa mange Hensyn at overveje, saaledes om Tilnavnet virkelig i Slægtled har været i levende Brug og om, hvor stærk andre Familiers Ret til Navnet maa siges at være. Vi kunne kun udtale, at Staten forhaabentlig vil godkende Tilnavnene i saa stort et Omfang som muligt. Afgørelse bør ske ved et Skøn af Justitsministeriet, bistaaet af dets kyndige Hjælp. Hvis Ministeriet ved at give Tilladelse til at antage et nyt Navn kommer til at gaa en anden Families Ret for nær, vil denne ved Sagsanlæg mod den, som erhverver Navnet, kunne faa Spørgsmaalet bragt for Domstolene; vi kunne nemlig ikke være i Tvivl om, at den samme Ret, som er trængt igjennem i saa mange andre europæiske Lande, at den privates Eneret til sit Navn kan prøves af Domstolene, bør slaas fast af den danske Lovgivning.

Ved at overlade det til Ministeriets Skøn, om en Navneforandring kan tillades eller ikke, vil der være den Ulempe, at Ministeriet kan stille sig altfor afvisende mod Ansøgninger om Navneskifte og derved komme til at virke skræmmende paa Lysten til at ansøge om saadanne. Vi anse det dog som sagt for utilraadeligt at give den Private Ret til at kræve et bestemt Navn, selv om det har Hjemmel i hans Families Tradition, og vi mene, at Ministeriet samtidig med Lovens Ikrafttræden ved et Cirkulære eller ved Instruks for sin

Navnekonsulent vil kunne vejlede om, hvilke almindelige Principer det tænker fulgt ved Afgørelsen af Ansøgninger om nye Navne; f. Eks. kunde heri være udtalt en Del af de i det foregaaende Kapitel fremsatte almindelige Sætninger.

Vi anse det endvidere for et Hovedpunkt, at alle de, som muligt kunde have Indsigelse at gøre imod, at det nye Navn erhverves, i Tide ere blevne advarede, og vi mene, at den sande Interesse for Slægtnavnet netop skal prøves ved, om de formentlig krænkede skride ind; tie de stille, da er der ingen Grund til at beskytte Navnet, og da skal Ansøgeren endog af Ministeriet kunne fordre sig Navnebeviset udstedt.

Iøvrigt have vi tænkt os Fremgangsmaaden ved Erhvervelsen af det nye Navn ordnet paa følgende Maade.

Den, som vil andrage om Navneforandring, faar af Underøvrigheden udleveret en af Justitsministeriet udfærdiget Blanket til en saadan Ansøgning. Heri maa han angive Grunden til, at han vælger det nye Navn; ønsker han et Tilnavn godkendt, maa han behørig oplyse, hvor længe og hvor nøje det har været knyttet til hans Slægt, og søger han om at faa Navn efter et Sted, maa han redegøre for sit Forhold til den Ejendom eller Lokalitet, efter hvilken Navnet er valgt. Oplysningerne maa bekræftes af to i Øvrighedskresen bosatte Mænd, som tillige udtale, at der efter deres Formening intet vil være til Hinder for, at han antager det nye Navn.

Andrageren vil endvidere have at indrykke i et af de i Amtet udkommende og mest udbredte Blade en Bekendtgørelse om, at han agter at indgive en saadan Ansøgning til Justitsministeriet, og han skal ved Ansøgningen lægge et Eksemplar af det Nummer af Bladet, hvori Bekendtgørelsen findes.

Ansøgningen, der er stempelfri, indleveres til Underøvrigheden, og samtidig betales til denne en Afgift af 2 Kroner, som tilfalder Statskassen, hvad enten Ansøgningen bevilliges eller ikke[1]). Underøvrigheden giver Ansøgningen

---

1) Den i praktisk Henseende simpleste Fremgangsmaade at gøre Ansøgningen stempelpligtig til 2 Kroner lader sig vist af flere Grunde ikke gennemføre.

Paategning om, at Budet om Bekendtgørelse er efterkommet og Afgiften modtaget, hvorhos den udtaler sit Skøn over Ansøgningen, som derpaa indsendes til Ministeriet.

Ministeriet lader Navneforholdet undersøge af sin Konsulent. Hvis denne efter et foreløbigt Skøn finder, at Navnets Erhvervelse muligt vilde gøre Indgreb i en anden Families Ret, sender han, ved at udfylde en Blanket, Meddelelse til et eller flere Medlemmer af Familien om, at en saadan Ansøgning er indgivet. Ministeriet lader derpaa en Bekendtgørelse om, at Ansøgningen er indgivet, indrykke i „Berlingske Tidende“. Denne, der angiver Ansøgerens oprindelige Navn og det Navn, hvorom han søger, nævner skematisk samtlige Ansøgere og indrykkes i det første eller det andet af de i en Maaned udkommende Nummere; den opfordrer alle, som maatte have Indsigelse at gøre, til at melde sig inden 3 Maaneder efter Bekendtgørelsesdagen.

Det blev i Rigsdagen gjort gældende, at en Bekendtgørelse i „Berlingske Tidende“ dog maaske ikke vilde komme den for Øje, der kunde gøre Indsigelse imod Erhvervelsen af det nye Navn. Ved at indrette Bekendtgørelsen paa den her foreslaaede Maade, saaledes at den rummer samtlige Ansøgere, vil den imidlertid være sikker paa at vække større Opmærksomhed, og dernæst vil enhver ved blot at efterse det første eller det andet Nummer af Bladet i hver Maaned kunne forvisse sig om, at der ikke tænkes paa Indgreb i hans Ret. At henvise Sagen til Bekendtgørelse paa Kirkestævne vil ikke være rimeligt, da der ved Attesten fra de to Mænd samt Øvrighedens Erklæring vil være tilvejebragt fornøden Sandsynlighed for, at der ikke i den nærmest boende Kres vil kunne gøres Indsigelse mod Navnet. Ved Bekendtgørelsen i det stedlige Blad og Ministeriets Bekendtgørelse, samt ved den fra Konsulenten i Tvivlstilfælde udgaaede Advarsel vil vistnok enhver Sikkerhed være ydet imod, at nogens Ret bliver krænket.

En Bekendtgørelse om, at man agter at ansøge om at faa sig et nyt Navn tildelt, er foreskrevet i flere Landes Lovgivning. I Frankrig[1]) skal saaledes den, som vil indgive Andragende om Forandring af Navn, indrykke Bekendtgørelse

[1]) Salveton, Le nom en droit romain et en droit français 359, 367.

herom i *Journal officiel*, i et Blad paa hans Fødested og et Blad paa hans Hjemsted, og først 3 Maaneder efter Bekendtgørelsen, og naar ingen gyldig Indsigelse er gjort, overgaar Sagen fra Justitsministeriet til Statsraadet. Bevillingen udfærdiges af Republikens Præsident og bekendtgøres i *Journal officiel*, men den faar ikke Retskraft før et Aar efter denne Bekendtgørelse, og naar ingen Indsigelse er gjort, eller de fremsatte Indsigelser ikke godkendes af Statsraadet; godkendes de, tilbagekaldes Bevillingen. I Holland bekendtgøres Ansøgningens Indhold i *Staatscourant*, og den bevilliges ikke, førend et Aar er forløbet. I Baden lader Regeringen, efter at Erklæring fra Øvrighed og Politi er indhentet, Bekendtgørelse om Andragendet indrykke med 3 Ugers Varsel én Gang i *Staatsanzeiger*, én Gang i *Karlsruher Zeitung*, og lignende Regler findes i andre tyske Lande. Hvor en saadan Bekendtgørelse ikke er foreskrevet, f. Eks. i Preussen (her er Bevillingsmyndigheden tilmed hos Bezirks-Myndigheden), har der lydt grundede Klager over Indgreb i privates Ret[1]. Jhering udtaler da ogsaa, at den franske Rets Regel ganske sikkert er den rigtigste Vej til at sikre andres Rettigheder[2].

Hvis der inden de 3 Maaneders Frist ingen Indsigelse indkommer, skal Andragendet bevilges. Fremsættes der Indsigelse, afgør Justitsministeriet, om der kan tages Hensyn til denne; dog vil den, som i Tide har gjort Indsigelse, ikke være hindret i at anlægge Sag mod den, som har erhvervet sig Navnebeviset.

Om Bevisets Meddelelse udgaar der en Bekendtgørelse fra Ministeriet i den samme skematiske Form som den tidligere og ligeledes optaget i det første eller andet af de i en Maaned udkommende Nummere af „Berlingske Tidende“.

Der er endvidere i Lovforslaget ved forskellige Bestemmelser (§§ 6, 10) draget Omsorg for, at Navneskiftet behørigt bliver noteret i Skøde- og Panteprotokollen samt i Lægdsrullen.

---

1) Det var særligt hertil, der sigtedes i det svenske Lagutskotts Udtalelse 1896 om, at der ogsaa andensteds fandtes en utilfredsstillende Ordning (jfr. foran S. 126). Lagutsk Utlåtanden Nr. 47, S. 18—19. Iøvrigt har nu, som alt er nævnt, den nye tyske Lovbog givet Beskyttelse for den privates Navneret, jfr. S. 129.

2) Jahrbücher f. die Dogmatik XXIII. 321.

Man kunde mene, at det vilde være nødvendigt til fornøden Sikkerhed i Retslivet, at det blev paalagt den, som havde faaet sit Navn forandret, i de nærmeste Aar efter Navnebevisets Meddelelse i Aktstykker af retslig Natur og i hvert Fald i Proclamata at anføre baade sit ældre og sit nye Navn. Imidlertid er dette en Forsigtighedsregel, som den nugældende Bevillingspraksis ikke kender; de kgl. Bevillinger til Navneforandring paalægge kun, at „det fornødne om den skete Navneforandring bliver at tilføre vedkommende Ministerialbog“, men der er ikke foreskrevet nogen Tinglæsning eller anden Bekendtgørelsesform for Bevillingen. Ikke heller i fremmede Lovgivninger kendes saadanne Sikkerhedsforanstaltninger; Navneforandringen bliver kun at tilføre Kirkebogen eller Civilregistrene, hvor saadanne føres. Det vil ikke heller være let at bestemme, hvilken Kres af Aktstykker Paabudet om, at ogsaa det ældre Navn skulde nævnes, maatte omfatte. Ved Indkaldelser i Konkursboer gaar Kravet jo ikke tabt efter Fristens Udløb, selv om Anmeldelse er forsømt, og ved et Proklama, som vedkommende med erhvervet Bevilling lader udstede i levende Live, vil det jo altid staa i Justitsministeriets Magt ved Bevillingens Meddelelse at træffe fornøden Sikkerhedsforanstaltning for det Tilfælde, at et Navneskifte nylig er foregaaet.

Ved den Lov, som her bringes i Forslag, har Maalet været at tilvejebringe en omfattende Forandring i det danske Folks Navneskik, et stort Navneskifte indenfor Nationen. Det vil ikke kunne undgaas, at nogen Forstyrrelse i Samhandel og socialt Samkvem bliver en Følge deraf i selve Overgangstiden. Imidlertid maa, naar meget skal vindes, ogsaa et og andet voves, og man maa vel huske paa, at netop i de Aar, da en saadan større Navneændring foregaar indenfor Folket, vil Opmærksomheden være almindelig henvendt paa den Mulighed, at Medkontrahenter, Forretningsforbindelser eller Personer, med hvem man kommer i Berøring, ville kunne skifte Navn, og man vil vide at sikre sig paa behørig Maade.

Ved at ordne Fremgangsmaaden ved Navneskiftet paa den her foreslaaede Maade have vi haft for Øje at gøre det saa let som muligt for alle, der med Grund kunde ønske deres Slægtnavn ombyttet med et nyt, at erhverve et saa-

dant. Efter det Dannelsestrin, hvorpaa Nationen staar, vil det være en let Sag for saa godt som alle at udfylde Ansøgningsblanketten, og de, hvem det kunde volde Besvær, ville jo let kunne faa Hjælp dertil. Udgiften vil blive saa ringe som muligt, og kun for at dække Udgifterne ved Bekendtgørelsen og stoppe meningsløse Ansøgninger, have vi anset det for rigtigt at fordre en Afgift af 2 Kroner, hvilken dog i Tilfælde af fuldstændig Uformuenhed vilde kunne frafaldes. Justitsministeriet vil blive bebyrdet med en stor Del nye Sager, men de allerfleste af disse ville ikke forvolde Besvær, og en vigtig Del af Arbejdet vil være lagt over paa Ministeriets genealogiske Konsulent.

Udkast til Lov.

§ 1.

Enhver myndig Mand eller Kvinde, som er døbt med eller lovlig bærer et af de i Landet gængse Familienavne, der ved at bæres af mangfoldige mangle Evne til at særtegne den enkelte som Individ eller som Medlem af en bestemt Slægt, skal af Justitsministeriet kunne faa sig meddelt et Navnebevis, der giver ham Ret til for Fremtiden at benytte et Tilnavn, hvorunder han og hans Slægt har været almindelig kendt, som Slægtnavn, eller godkender et af ham efter den Ejendom, han besidder, eller paa anden Maade valgt Navn som Slægtnavn.

§ 2.

En Mand, der lever i Samliv med sin Hustru, maa have hendes Samtykke til en saadan Navneforandring. Af Ægtefæller, hvis Ægteskab ikke er endelig opløst, kan der kun ansøges om Navneforandring, naar begge ere enige deri.

En mindreaarig maa have Samtykke af den af Forældrene, som førend vedkommende fyldte 18 Aar, har haft Forældremyndigheden[1]).

§ 3.

For Personer, der have Børn, som lovlig bære deres Navn, skal Navneforandringen tillige omfatte disse, hvis de ere under 18 Aar og undergivne vedkommendes Forældremyndighed. Ere de over 18 Aar, kan den omfatte dem, for saa vidt de før det fyldte 18de Aar vare vedkommendes Forældremyndighed undergivne og selv indvillige.

---

[1]) Bestemmelserne i §§ 2–4 findes med til Dels samme Ordlyd i det af Folketingets Udvalg i Februar 1898 affattede Lovforslag (§§ 3—4).

Flere Søskende kunne i Forening indgive Andragende om et fælles Familienavn for dem selv og, som nys nævnt, for deres Børn.

En Fader eller Moder kan indgive Andragende om Navneforandring for sine Børn uden selv at forandre Navn. Navneforandringen skal omfatte samtlige den paagældendes Forældremyndighed undergivne Børn, og det nye Navn vil være at tillægge de senere fødte Børn.

§ 4.

Ansøger en fraskilt Hustru om Navneforandring, kan denne omfatte hendes Børn, hvis de ere under 18 Aar og undergivne hendes Forældremyndighed. Hvis de ere over 18 Aar, kan den omfatte dem, forsaavidt de indtil det 18de Aar vare hendes Forældremyndighed undergivne og derhos selv indvillige.

§ 5.

Den, som under de i § 1 angivne Betingelser vil ansøge om et nyt Navn, skal i et af de i København, dersom han har Bopæl der, eller i det Amt, hvori han har Bopæl, udkommende, mest udbredte Blade indrykke en Bekendtgørelse om, at han agter at indgive en saadan Ansøgning. Bekendtgørelsen skal indeholde hans og, forsaavidt Ansøgningen tillige omfatter hans Børn, der ere over 18 Aar, tillige disses fulde Døbenavn, Fødested, Bopæl og Stilling og ligeledes det Slægtnavn, som ønskes erhvervet.

§ 6.

Ansøgninger om Navneforandring i Henhold til denne Lov ere stempelfri; de stiles til Justitsministeriet og skrives paa Blanketter, der udfærdiges af Ministeriet og udleveres af Underøvrigheden. Andrageren skal heri oplyse, i hvilket Omfang og gennem hvormange Slægtled det Tilnavn, som han ønsker anerkendt, har været knyttet til ham og hans Slægt, eller hvis Navnet stammer fra en Ejendom, med hvilken Adkomst han eller hans Slægt har besiddet denne, ligesom han iøvrigt behørigt maa oplyse Grunden til Navnevalget. Andragendet paategnes af tvende i samme By eller Øvrighedskres, hvor Ansøgeren bor, bosiddende Mænd, som bekræfte Rigtigheden af hans Angivelser og udtale, at der efter deres Skøn intet vil være til Hinder for, at Ansøgeren antager det nye Navn. Med Ansøgningen maa følge et Eksemplar af det Nummer af vedkommende Blad, hvori Bekendtgørelsen i Overensstemmelse med § 5 er indrykket, endvidere Daabsattest eller det Aktstykke, som i Medfør af Lovgivningen træder i dens Sted; ligeledes maa efter Omstændighederne fornøden Oplysning gives om vedkommendes Stilling i Lægdsrullen. Ansøgeren maa opgive, hvilke faste Ejendomme han ejer eller besidder med tinglæst Adkomst,

og det bliver af de to nævnte Mænd at bevidne, at han ikke ejer eller besidder andre.

Ansøgningen indsendes gennem Underøvrigheden, som giver den Paategning om, at Forskriften om Bekendtgørelse er efterkommet, og udtaler sit Skøn om den ansøgte Navneforandring. Den ansøgende vil til Underøvrigheden have at betale et Beløb af 2 Kroner, som tilfalder Statskassen. Naar Ansøgning i Henhold til § 3 indgives af flere Søskende i Forening eller af Fader eller Moder paa Børnenes Vegne betales ialt kun 2 Kroner. Øvrigheden giver Andragendet en Paategning om, at Beløbet er modtaget.

Afgiften bortfalder, naar Øvrigheden paa Ansøgningen erklærer, at den ansøgende maa anses for aldeles uformuende.

§ 7.

Til Hjælp ved Behandlingen af Navnesager antager og lønner Justitsministeriet en fast Konsulent, af hvem Betænkning over alle Navnesager bliver at indhente.

Saafremt efter et foreløbigt Skøn over Andragendet Ministeriet eller dets Konsulent finder, at Bevillingen af det ansøgte Navn vilde gøre Indgreb i andre Familiers Ret, sender Konsulenten til et eller flere Medlemmer af Familien Underretning om, at et saadant Andragende er indgivet.

§ 8.

Af Justitsministeriet vil en Bekendtgørelse om, at Ansøgningen er indgivet, være at indrykke i den Berlingske politiske og Avertissements-Tidende. Bekendtgørelsen, som for at have Retsvirkning, kun kan være optaget i det første eller andet af de i en enkelt Maaned udkommende Nummere af Bladet, skal indeholde Ansøgerens, og for saa vidt den tillige omfatter Børn over 18 Aar, da disses fulde Navn, Fødested, Bopæl og Stilling samt det Slægtnavn, som søges erhvervet, hvorhos den opfordrer alle, som ville fremsætte Indsigelser imod Navneforandringen, til at indsende saadanne til Justitsministeriet inden 3 Maaneder efter Bekendtgørelsesdagen.

§ 9.

Naar den ved Bekendtgørelsen ifølge § 8 satte Frist er udløbet, bliver Ansøgningen at bevillige, saafremt ingen Indsigelse er indkommet til Ministeriet. Hvis Indsigelse er rejst, afgør Ministeriet, om Navneforandringen uagtet denne kan bevilliges; dog vil den, som i Tide har gjort Indsigelse, ikke være afskaaren fra ved Domstolene at faa Retten til at føre Navnet frakendt den, som har erhvervet Navnebeviset.

§ 10.

Navnebeviset udfærdiges paa ustemplet Papir og udleveres til Andrageren gennem Underøvrigheden, der tillige

giver Føreren af den Embedsbog, hvori vedkommende er indført som døbt eller navngiven, Underretning om Navneforandringen, for at fornøden Notering kan ske i Embedsbogen. Angaar Navneforandringen Personer, der eje eller med tinglæst Adkomst besidde faste Ejendomme, skal Underøvrigheden notere Navneskiftet i Skøde- og Panteprotokollen eller meddele Føreren af disse Bøger fornøden Underretning derom til behørig Notering. Hvis Navnebeviset erhverves af Personer, der ere optagne i Lægdsrullen, meddeler Øvrigheden ligeledes vedkommende Udskrivningschef fornøden Underretning.

Samtidig med, at Andragendet bevilliges, indrykker Justitsministeriet en Bekendtgørelse om den tilladte Navneforandring i „Berlingske Tidende“; den indeholder de samme Oplysninger som den tidligere Bekendtgørelse og bliver at optage i det første eller andet af de i enkelt Maaned udkommende Nummere af Bladet. De indsendte Daabsattester forsynes af Ministeriet med Paategning om Navneforandringen.

§ 11.

Den ved denne Lov givne Adgang til Navneforandring er kun gældende for Ansøgninger, der indgives til Underøvrigheden inden Udgangen af Aaret 1908. Regeringens hidtil bestaaende Ret til at bevillige Navneforandring forbliver uforandret for de Tilfælde, som ikke komme ind under denne Lov; dog skulle saadanne Ansøgninger forelægges Ministeriets Konsulent, og ved Sagens Behandling blive de i denne Lovs §§ 5, 8 og 10 foreskrevne Regler om forudgaaende og efterfølgende Bekendtgørelser at iagttage.

Mindretallet besvarer det til Kommissionen stillede Spørgsmaal om Adgang til at optage Tilnavne som Slægtnavn saaledes, at Retten hertil kan og bør gives. De eventuelle Lovregler maa da først og fremmest give Ret til det Tilnavn, hvorunder man er almindelig kendt i Egnen. Endvidere bør der gives Ret til at optage et Tilnavn, der er arvet i den paagældendes fædrene eller mødrene Slægt, selv om han ikke er kendt under det.

Af Hensyn til bestaaende Familienavnes Ret maa man dog undtage de Tilnavne, der ere opstaaede ved et fast Familienavns Overførelse til andre Personer end dem, som lovmæssig bære det i Kraft af deres Slægtskab. Dette vil kun vedrøre faa af Navnene indenfor de egentlige tilnavnbærende Lag

af Befolkningen, og det vil udelukke Navnedannelser, som ikke høre hertil[1]).

De her fremsatte Regler for Tilnavnets Godkendelse stemme i Hovedsagen med det Forslag, der blev udarbejdet i 1897 af Folketingsudvalget. Dog er den sidste, indskrænkende Bestemmelse ny; og ligeledes vil der nedenfor blive foreslaaet en anden Ordning af Statens Kontrol med Navneskiftet.

Naar Godkendelsen af de bestaaende Tilnavne opstilles som Hovedpunktet i de fremtidige Forholdsregler, er det, fordi Navnets Forplantning ikke kan bringes ind under fælles Regler; hvad der gælder for én Egn, er fremmed eller endog utilstedeligt paa en anden. Derimod er det kun et mindre Tal af Navne, der ikke er arvet ved Slægt eller Bosteder, og disse personlige Tilnavne ville næppe blive stærkt begærte som Slægtnavne. Dog vil der formentlig ingen Grund være til at udelukke dem, hvis Personerne selv vedkende sig dem og søge Statens Godkendelse af dem. Saadanne Navne, der udgaa fra Landsbyer (og til Dels fra Bosteder), lade sig allervanskeligst forbeholde for visse Slægter, navnlig ikke saaledes, at man for disses Skyld udelukker en sædvanemæssig Ret til Navnet. Ved vilkaarligt Valg af Slægtnavn bliver Forholdet et helt andet. Til Fordel for at anerkende det Navn, som Personen selv er kendt under, taler ogsaa det praktiske Hensyn, at et Navns Brug i Samtiden let lader sig bevise; det er ulige vanskeligere at føre fuldt Bevis for Navnets Brug for en eller to Menneskealdere siden, maaske paa en anden Egn.

Den stedlige Navneskik maa regnes at have reguleret sig selv. Paa dens frie Arveregler kan man ikke overføre Principerne for Familienavnets Retsbeskyttelse. Dog kan man med rimelig Grund undtage Tyendes Brug af deres Husbonds arvede

---

[1]) Naar man har denne Begrænsning, er der ingen væsentlig Hindring for ogsaa at lade Loven gælde for Købstædernes Beboere (der kun uegentlig kunne siges at være »kendte i Egnen« under et eller andet Tilnavn). Men deres Ret til Navneforandring vil efter Forholdenes Natur (se S. 37—38) være saa usikker, at det sædvanlig vil være mere hensigtsmæssigt for dem at søge Navneskifte ved Bevilling — hvis de ikke ere udgaaede af Landbostanden og kunne føre Bevis for Navneretten ved Vidnesbyrd fra deres Hjemstavn.

Tilnavn, selv om den ikke synes nu at vække nogen Forargelse paa de Egne, hvor den kan findes.

Ved Genoptagelsen af et Tilnavn, der er gaaet af Brug, maa dets Arvelighed i Slægten bevises. Da der er ringe Grund til at optage personlige eller mere forbigaaende Navnedannelser, bør det kunne følges gennem to Slægtled; derimod bør Retten ikke være indskrænket til Fædreneslægten.[1]) Det er ogsaa ønskeligt at lette Optagelsen ved mere specielle Former af Slægtarv, eller naar Tilnavnet tidligere har fulgt de skiftende Beboere af en fast Ejendom. Men disse løsere Tilknytninger til Navnet maa hellere være Genstand for Bevilling, hvis den kan ske paa nem og billig Maade.

Sagens Tyngdepunkt ligger dog næppe saa meget i, hvilke Regler der gives, som i de praktiske Midler, hvorved Tilnavnenes Godkendelse skal ske. Her byder vor Navneudvikling siden 1828 et sørgeligt Eksempel paa, hvor let det tilsigtede Maal forfejles, ikke som Følge af Grundsætningernes Urigtighed, men ved praktiske Misgreb og Vanens Magt. Naar Maalet nu er, at den tilnavnbærende Landbefolkning i saa stort Omfang som muligt skal indlade sig paa Navneskifte i Løbet af et kort Aaremaal, er man ikke tjent med kun at faa de ivrige med, man maa ogsaa have de lunkne; thi uden dem kan det nuværende Misforhold ikke ophøre. Optagelsen af Tilnavne maa være uden Betaling; Fremgangsmaaden maa være simpel; Afslag bør ikke gives, uden hvor det er strengt nødvendigt.

En ret simpel Fremgangsmaade kan forenes med en ensartet og for private Familiers Navne betryggende Ordning, naar denne Art af Navnesager henlægges til en for hele Landet fælles Myndighed med genealogisk Fagkundskab, et Navnekontor eller Navneraad. Forretningsgangen vil da være, at Begæring om et Tilnavns Godkendelse sker ved Udfyldning af en trykt Blanket, der udleveres f. Eks. hos Sognepræsten. Forsynet med Vidnesbyrd om Navnets Brug og med en stedlig Myndigheds Paategning (f. Eks. af Sogne-

---

[1]) Paa lignende Maade bør der ogsaa gives Adgang til at optage et Navn, der har været baaret som retmæssigt Familienavn af en eller flere blandt den paagældendes Forfædre i Mandslinjen (jfr. bl. a. § 13 i nedenstaaende Lovudkast). Men af praktiske Grunde bør Sagen helst afgøres i Form af Bevilling.

raadets Formand) indsendes den til Navneraadet, og hvis dette godkender den paagældendes Ret til Navnet, udsteder det Bevis herfor.

For let at kunne træffe sin Afgørelse maa denne ny Myndighed sidde inde med fyldig Navnekundskab, og den maa hurtig kunne foretage en Undersøgelse af det enkelte Tilfælde, naar den finder det nødvendigt. Dette kan vistnok udføres ved at stille en enkelt dygtig Genealog i Spidsen for et Kontor; men Resultatet naas med endnu større Sikkerhed, hvis man lader et Par Mænds Indsigt udfylde hinanden. En Genealog maa i hvert Fald kræves som den væsentlige Undersøger, men tillige vil en Sprogmand være overordentlig nyttig, saa længe det drejer sig om at fæstne de i mundtlig Brug overleverede Tilnavne. Da det drejer sig om en Virksomhed i et bestemt kortere Aaremaal, er det ikke nødvendigt at oprette faste Embeder, men man kan tildele hver af dem et Vederlag i Forhold til deres Arbejdes Omfang. Det er dog naturligt at sætte Tallet paa Medlemmerne af dette Navneraad til tre, saaledes at den tredje skal tilføre Raadet yderligere genealogisk Fagkundskab eller administrativ Dygtighed. Som genealogisk Fagmand betragtes den, der har beskæftiget sig med Genealogi i Almindelighed, ikke blot med enkelte Slægters Historie; ligeledes tænkes der paa en Sprogmand, der med fyldig filologisk Dannelse forener Kendskab til de danske Folkemaal og til Navnehistorien.

Det vil altsaa være dette Raads Opgave dels at paase, at de, der begære et Tilnavn godkendt, virkelig ere kendte under det eller have haft det i deres Slægt, dels at beskytte de bestaaende Familienavne imod Krænkelse. For disse Fagmænd vil det formentlig være forholdsvis let at adskille de ægte Tilnavne fra de uægte. Til at opdage Tilegnelse af saadanne Navne, som ifølge deres Oprindelse maa betragtes som en enkelt Families Særeje, byder allerede Navnet selv et væsentligt Holdepunkt. For en Sprogmand, der gennemgaar Rækker af gængse Tilnavne, vil det hurtig staa klart ved omtrent alle Navne, hvilke der ere laante fra et fremmed Sprog eller opfundne i Danmark som Navn paa en enkelt Slægt, og hvilke der høre hjemme i den folkelige Navnedannelse; i mange Tilfælde vil han ogsaa kunne skønne, om de passe sammen med den Egns Navneskik, hvor de opgives at høre hjemme. Ligeledes synes efter de foreliggende Op-

lysninger den fagmæssige Genealog at være i Stand til næsten altid eller snarere altid at ane Uraad overfor et Navn, der er en bestaaende Slægts Særeje, dels — ligesom Sprogmanden — ud fra dets Karakter, dels og især fordi han tidligere er truffen paa det, hvis det ikke tilhører en Slægt, der bor paa en afsides Egn og tillige indtager en stærkt tilbagetrukken Plads i Samfundet. Men tillige har Navneraadet de med selve Begæringen følgende Oplysninger og Vidnesbyrd om Navnets Forhold til den paagældende Slægt, og i den trykte Blanket til Begæring om Navneskifte kan der jo stilles Spørgsmaal, som netop tage Sigte paa at oplyse dette.

Til yderligere Sikkerhed bør alle Navneraadets Godkendelser af Tilnavne kundgøres paa nærmere fastsat Maade, og de Slægter, som regne deres Navn for tilegnet med Urette, skulle inden en vis Tidsfrist indanke Sagen for Justitsministeriet. Dette afgør da, om den paagældende har Ret til Navnets Godkendelse eller ikke.

For den hurtige Forretningsgang er det ønskeligt, at Navneraadet udsteder sit Bevis før denne Kundgørelse, hvis det ingen Tvivl har om Navnets Tilstedelighed. Mindretallet tror, at det overhovedet vil være rigtigt, foreløbig at give et vist Spillerum for Raadets Virksomhed. Disse Mænd ville da bedst kunne udpege de Midler, hvorved Tilnavnenes Godkendelse kan vinde Indgang paa hver enkelt Egn[1]), lige-

---

[1]) Som foreløbige Antydninger kunne nævnes flere Maader, hvorpaa Staten kan bringe Anledningen til Navneskifte saa nær som muligt for mange. Et Middel er, at man ved et Cirkulære henleder Præsternes Opmærksomhed paa, at saadant Navneskifte kan foretages nær efter Fødselsanmeldelse, for saa vidt dette passer med stedlige Forhold. Et andet er at indføre en lignende Forespørgsel ved Indskrivningen i Skole. Med et saa omfattende Navneskifte, som her er Tale om, maa det jo i høj Grad være ønskeligt, at det for mange henlægges til en tidlig Alder. Et Middel, der baner Vej for Tilnavnenes Optagelse, vil det sikkert være at paalægge Præsterne, at de i Kirkebogen skulle tilføje alle Personers gængse Tilnavne i Klammer (dog med Forbigaaelse af Navne med krænkende Betydning); om denne paa helt anden Maade nyttige Foranstaltning er der allerede i 1889 stillet Forslag af Genealogisk Institut sammen med flere gejstlige, men desværre er den ikke bleven udført ved Kirkebogsreformen af 1891. Endelig kan det være rimeligt i hver Begæring at kræve Oplysning om alle paagældendes Søskende (gifte Søstre undtagne) og at lade Navneraadet tilsende hver af disse en trykt Meddelelse om den Ret, der erført Bevis for.

som de ville kunne være Hjælpere for mange virkelig navnefattige Slægter til at finde et nyt Slægtnavn.

Thi vi maa sikkert gaa til en mere omfattende Ændring i vore Navneforhold, end alene at virke med Tilnavnenes Godkendelse. Mindretallet stemmer fuldstændig sammen med Flertallet i det stærke Ønske om en nem Adgang til Navneforandring for alle, der bære de altfor almindelige Navne. Ligeledes kan Mindretallet slutte sig til Tanken om, at der gives de muligvis krænkede Slægter Lejlighed til at udtale sig, før noget nyt Navn bevilliges, og at Opfordring hertil skal udgaa baade til enkelte Medlemmer af Slægten og ved offentlig Kundgørelse. Derimod staar Mindretallet noget tvivlende overfor den Grundsætning i Flertallets Forslag, at Begæringen om et nytvalgt Navn skal godkendes, hvis ingen privat Indsigelse er indkommen til Ministeriet indenfor den fastsatte Tidsfrist. Mindretallet maa henstille, om der ikke paa Grundlag af det eksisterende Bevillingsprincip og med Navneraadet som Ministeriets kyndige Medhjælp vil kunne ydes de bestaaende Slægtnavne en nok saa fyldig Beskyttelse, uden derfor at dæmme op for den voksende Trang til gode Familienavne. Derfor vil Mindretallet foretrække, at man bevarer de nuværende Principer, og kun lader Betalingen for kongelig Bevilling (33 Kr. 66 Øre) bortfalde ved de altfor udbredte Navne, altsaa overalt hvor Samfundet som Helhed er interesseret i Navneskiftet.

Med Hensyn til de af Flertallet fremsatte almindelige Grundsætninger ønsker Mindretallet at udtale sin Enighed med det om tre Hovedpunkter: 1) at der skaffes ensartede Afgørelser gennem en fælles, paa Fagkundskab støttet Myndighed, 2) at Bevillingsretten er hos Justitsministeriet, 3) at de nuværende Forhold gøre en lovbunden Lempelse i Bevillingsprincipet ønskelig for en kortere Tid. Denne Lempelse bør efter Mindretallets Mening bestaa i Retten til at optage de gængse Tilnavne.

Til at foretrække denne Form ledes Mindretallet ikke blot ved det praktiske Hensyn, men ogsaa ved almindelig Betragtning af, hvorledes Samfundene have fundet det tjenligt at ordne Slægtnavnssagen. En Overgang til lovmæssige Slægtnavne er overalt sket ved først og fremmest at godkende de sædvanemæssig bestaaende Navne, og for saa vidt

man ikke har bygget paa det sædvanemæssige alene, ere Afvigelserne gaaede i Retning af frit Navnevalg. Selv i Holland, hvor man i Napoleonstiden greb stærkt ind fra Statsmagtens Side, forbød man kun den Navneskik (Sønnenavnene) der efter sin Natur ikke var arvelig, og Resultatet blev, at man fik Folkets nationale Navnestof fæstnet. Om Danmark maa det derimod siges, at skønt Kancelliskrivelserne fra 1828 og 1829 i bestemte Udtryk have godkendt baade ethvert bestaaende Tilnavn og det frie Valg, er Folket ved uheldig praktisk Ordning blevet drevet ind paa et Navneforraad, der stred mod dets nedarvede Skik, og som ikke udfyldte den Opgave at give kendelige Navne for de enkelte Slægter. For meget store Dele af Danmarks Befolkning ligger derfor Valget af virkeligt Slægtnavn i Fremtiden, og derfor er Forholdet efter sin Realitet væsentlig ligestillet med de Landes, hvor visse Befolkningsklasser først skulle til at antage faste Slægtnavne, f. Eks. Norge og Sverige; derfor bør den retslige Ordning først og fremmest fæstne den sædvanemæssige Navneskik.

En yderligere Støtte for sin Opfattelse finder Mindretallet i selve Privatretten til Navne. Thi hvis den private Navnerets Princip har sit Udspring ikke i Statens Godkendelse af visse Slægtnavne, men i den enkeltes traditionsmæssige Forhold til sit Navn, vil den ikke beskytte de lovmæssige Familienavne paa den Maade, at Navnet berøves andre Slægter, der have faaet det knyttet til sig rent sædvanemæssig ved en selvstændig Navnedannelse ude iblandt Befolkningen. Denne Opfattelse finder ogsaa Støtte ved den retslige Tilstand i Norge, det Land, hvor den private Navneret træder tydeligst frem, fordi der næppe findes nogen offentlig, og hvor tillige de gængse Betegnelser efter Hjemsted byde den allernærmeste Overensstemmelse med Danmarks „folkelige Tilnavne“. I Norge gaa Domstolenes Kendelser ud paa, at den, der er udgaaet fra en Gaard, derved har Ret til at optage dens Navn som sit Familienavn: Brødrene Schiørn i Frederikshald bleve i 1891 ved Under- og Overret frifundne for Tiltale af Provst Fr. Schiørn; deres Moder var født og gift paa Gaarden Skjørn, og de havde deres Ret uafhængig af, at Provstens Slægt 5—6 Slægtled tidligere var udgaaet fra samme Gaard. Paa

lignende Maade blev ved Christiania Bytingsdom af 1893 Bryggeriarbejder Ole Røer, født paa en Husmandsplads under Gaarden Øvre-Røer, kendt berettiget til dette Navn. Naar Domstolene have fradømt nogen et saadant Navn, er det kun, fordi han har haft ganske midlertidigt Ophold paa Stedet (f. Eks. som forsørget af Fattigvæsenet), eller fordi han vilkaarlig har omdannet Gaardnavnet, saa at det blev ligelydende med et bestemt Slægtnavn. Brugen af Navnet betragtes stadig som „gældende Ret" for Gaardens Ejer og hans Efterkommere, og de under en Gaard hørende Husmænd, for hvem Gaardnavnet tjener som gængs Tilnavn, have ved et Par Kendelser faaet den samme Ret godkendt[1]). Overensstemmende hermed former det daglige Liv sig. Som det er almindelig kendt, udfolder det norske Sprog derved sin Rigdom af nationalt prægede Navne baade i den gængse Brug som Tilnavn ude paa Landet og som fast Navn for dem, der indvandre til Byerne. Studenter kunne ved Anmeldelse til Universitetets Protokoller faa Hjemstedsnavnet tilføjet foran eller efter deres Efternavn og under særlige Omstændigheder lade det helt træde i Stedet. Norske Jurister have stræbt at formulere de Regler, hvorefter man i en fremtidig norsk Navnelov skal have Ret til at optage Gaardnavnene[2]). Mon det ikke ogsaa lader sig gøre at give en dansk Navnelov, hvorved der gives Ret til at fæstne de Tilnavne, der have Udspring i det danske Folks egen Navnedannelse?

Nedenfor fremsættes et Udkast til Lov, indeholdende Retten til Godkendelse af Tilnavn samt gratis Bevilling i alle Tilfælde, hvor Samfundet som Helhed er interesseret i Navneforandringen, men ellers følgende de bestaaende Regler. Det kunde dog være rimeligt at gennemføre Principet om gratis Navneforandring, saaledes at ogsaa Stempelpengene bortfaldt. Ligeledes maa det henstilles til nærmere Overvejelse, om der bør gives særlige Bestemmelser for at fastslaa Privatret til Navne (jfr. Flertalsforslagets § 9 Slutning).

---

1) Hallager, Om Personnavne 111 f., 117, 118 f.; Norsk Retstidende 1896. 534 (Navnet Lømo). Højesteretsdomme om Retten til Stednavne findes ikke.

2) Se foran S. 131 Note. Om Universitetets Protokoller se Hallager 51; jfr. Norsk Retstid. 1898. 465–66.

Lovudkastet er til lettere Overblik delt i Afsnit: I) de almindelige Regler, hvor kun §§ 1 og 9 (Navneraadet) afvige væsentlig fra Flertalsforslaget; II) de ovenfor fremsatte særlige Regler om Retten til Navneforandring; III) de særlige Regler for Bevilling[1]. Som et Tillæg findes Regler angaaende Færøerne. For disse Øers Vedkommende maa det vistnok betragtes som et Misgreb, at man har indført de arvelige -sen-Navne, som ere ganske fremmede for Folkets eget Sprog. Den folkelige Navneskik er her saa usammensat, at man ved en begrænset Fornyelse af Daabsforordningen af 1828 kan indføre det nationale Navneforraad.

Hovedbestemmelsernes Varighed er sat til et meget kort Tidsrum af 15 Aar; men der er tilføjet en Bemærkning om Lovens Revision. Det vil sikkert ogsaa efter den Tid være nødvendigt paa en eller anden Maade at lette Adgangen til Navneskifte for mangfoldige navnefattige Slægter; men det store Misforhold mellem Statens og Folkets Navnebrug vil forhaabentlig være hævet.

Udkast til Lov.

I.

§ 1. Forandring af Familienavn kan ske enten ved kongelig Bevilling eller ved en af det nedenfor nævnte Navneraad eller Justitsministeriet godkendt Benyttelse af den i Afsnit II hjemlede Adgang til Navneforandring.

§ 2. For Personer, som have Børn, der lovlig bære deres Navn, skal Navneforandringen tillige omfatte dem, hvis de ere under 18 Aar og undergivne vedkommendes Forældremyndighed. Navneforandringen kan omfatte Børn over 18 Aar, for saa vidt de indtil det fyldte 18de Aar vare vedkommendes Forældremyndighed undergivne, og de selv indvillige.

§ 3. Begæring om Navneforandring kan fremsættes af enhver personlig myndig Mand eller Kvinde. En mindreaarig maa dog have Samtykke fra den af Forældrene, som har haft Forældremyndigheden, før vedkommende fyldte 18 Aar. Af gifte Personer kan Begæring kun fremsættes, naar begge Ægtefæller ere enige derom.

En Fader eller Moder kan begære Navneforandring for sine Børn uden selv at forandre Navn. Navneforandringen skal omfatte samtlige den paagældendes Forældremyndighed undergivne Børn. Have Ægtefæller foretaget saadan Navne-

[1]) Disse afvige i mindre Omfang fra Flertallets Forslag, idet den fyldigere Behandling hos Navneraadet formentlig kan medføre Besparelser med Hensyn til Bekendtgørelser og Underøvrighedens Erklæring.

forandring for deres Fællesbørn, skal samme Navn tillægges de senere i Ægteskabet fødte Børn.

Flere Søskende kunne i Fællesskab fremsætte Begæring om samme Familienavn.

§ 4. Begæringen sker — bortset fra det i § 13 nævnte Tilfælde — ved Udfyldning af trykte Blanketter, udfærdigede af Justitsministeriet. De udleveres gratis, paa Landet af Sognepræsten, i København og Købstæderne af Magistraten.

Med Begæringen skal følge Daabsattest eller Udskrift af den Embedsbog, hvortil Navngivning har fundet Sted, for alle dem, som Begæringen omfatter. For de Personers Vedkommende, der ere optagne i Lægds- eller Sørullen, skal Begæringen indeholde Oplysning om deres Betegnelse i Rullen.

§ 5. For saa vidt Begæringen støttes til vedkommendes eller hans Families særlige Forhold til det paagældende Navn, maa det bekræftes ved paalidelige Vidnesbyrd.

§ 6. Begæringen indsendes til Navneraadet efter forinden at være bleven forsynet med Erklæring, paa Landet fra Sogneraadet paa det Sted, hvor paagældende er hjemmehørende, i København og Købstæderne fra Magistraten.

§ 7. Af Navneraadet bliver der inden den 8de i hver Maaned at indrykke i Berlingske Tidende 1) Fortegnelse over samtlige i den sidst forløbne Maaned af Raadet eller Justitsministeriet godkendte Navneforandringer, 2) Fortegnelse over samtlige i samme Tidsrum enten gratis udfærdigede eller ved Gebyrets Betaling indløste Bevillinger til Navneforandring.

§ 8. Om enhver stedfunden Navneforandring skal der ske Tilførsel til den Embedsbog, hvor de Personer, hvem Navneforandringen angaar, ere indførte som døbte eller navngivne.

Navneraadet tilstiller den Embedsmand, hvem denne Bogs Førelse paahviler, fornøden Underretning om Navneforandringen. For værnepligtiges Vedkommende gives lignende Meddelelse til Chefen for den paagældende Udskrivningskres.

§ 9. Navneraadet bestaar af 3 Medlemmer, der beskikkes af Justitsministeriet. Mindst et af Raadets Medlemmer skal være i Besiddelse af omfattende genealogiske Kundskaber. Raadets Medlemmer bestemme selv indbyrdes, hvem af dem der skal fungere som Formand.

Justitsministeriet fastsætter indenfor denne Lovs Grænser de nærmere Regler for Raadets Virksomhed. Raadets Sæde er København.

Paa de aarlige Finanslove optages Bevilling med Hensyn til Udgifterne til Raadet.

II.

§ 10. Indtil Udgangen af Aaret 1915 og under Iagttagelse af de nedenfor nævnte Forskrifter have Personer, der ere i Besiddelse af dansk Indfødsret og ere bosiddende her i Landet, Ret til i Stedet for eller som Tillæg til deres Fa-

milienavn at optage et Tilnavn, hvorunder de selv ere eller deres Fader og Farfader have været almindelig kendte i den paagældende Egn. Hvis intet saadant Tilnavn har været baaret paa fædrene Side, kan et til Moder og Morfader paa tilsvarende Maade knyttet Navn optages.

§ 11. Retten til Navneforandring kan ikke benyttes til Optagelse af et Tilnavn, der er blevet knyttet til paagældende eller hans Slægt ved Overførelse af en fremmed Slægts Familienavn eller arvede Tilnavn.

Til efter fædrene Slægt at optage et Tilnavn, hvorunder vedkommende ikke selv er kendt, kræves, at han er ægte født eller legitimeret, eller at Slægtskabet grundes paa Adoption.

§ 12. Den, der én Gang har benyttet den i det foregaaende nævnte Ret til Navneforandring, kan ikke oftere forandre Navn uden ved kongelig Bevilling.

§ 13. En fraskilt Hustru har Ret til at genoptage det Familienavn, hun lovlig har baaret som ugift. Denne Navneforandring kan omfatte hendes Børn, for saa vidt de ere eller indtil deres fyldte 18de Aar have været undergivne hendes Forældremyndighed. For Børn over 18 Aar udkræves disses eget Samtykke.

§ 14. Navneraadet afgør, hvorvidt Betingelserne for en begært Navneforandring i Henhold til §§ 10—11 eller 13 ere til Stede. Naar Begæringen godkendes, udfærdiges og tilstilles der den paagældende et Bevis herfor. Beviset udstedes paa ustemplet Papir og uden Betaling. Forkaster Raadet en fremsat Begæring, bliver dette at meddele den paagældende tillige med Oplysning om Grunden til Forkastelsen.

Raadets Afgørelse kan af den, hvis Begæring er afslaaet, indankes for Justitsministeriet. Ligeledes har den, der anser sine egne berettigede Navneinteresser for tilsidesatte ved en tilstaaet Navneforandring, Adgang til i Løbet af 6 Uger fra den i § 7 nævnte Bekendtgørelse at indanke Navneraadets Afgørelse for Justitsministeriet.

III.

§ 15. Naar en Ansøgning om Navneforandring ved kongelig Bevilling er indsendt til Navneraadet, og dette finder Navneforandringen absolut utilstedelig, gør det straks Indstilling til Justitsministeriet. Dette træffer derefter Afgørelse af, om Ansøgningen straks skal afslaas, eller om den vil være at fremme paa nedennævnte Maade.

§ 16. Navneraadet indrykker i Berlingske Tidende, i samme Nummer som de i § 7 nævnte Bekendtgørelser, en Fortegnelse over samtlige i den sidst forløbne Maaned til Raadet indgivne Ansøgninger, der ere fundne at være i Orden i formel Henseende og ikke ere indstillede til Justitsministeriets Afgørelse i Henhold til foregaaende §. I Fortegnelsen skal anføres fulde Navn, Fødested, Bopæl og Livsstilling for samtlige af hver enkelt Ansøgning omfattede Personer, samt

det Familienavn, paagældende søger sig tillagt. Bekendtgørelsen skal derhos indeholde Tilkendegivelse af, at eventuelle Indsigelser mod en Navneforandring ville være at indsende til Navneraadet inden 6 Uger, regnet fra Bekendtgørelsens Dato.

§ 17. Efter Udløbet af den i foregaaende § nævnte Frist bliver Ansøgningen, ledsaget af mulig modtagne Indsigelser, samt af Navneraadets Betænkning, at indsende til Justitsministeriet. Dette afgør, om Navneforandringen vil kunne bevilliges.

Udfærdiges den paagældende Bevilling uden Gebyr, bliver den straks at tilstille Navneraadet, hvorfra den uden Ophold sendes vedkommende. Udfærdiges Bevillingen mod Gebyr, tilstilles den vedkommende Amtsstue til Indløsning af den paagældende inden 6 Uger fra Bevillingens Dato. Naar Indløsning har fundet Sted, bliver der af Amtsstuen at tilstille Navneraadet Underretning desangaaende.

§ 18. Indtil Udgangen af Aar 1915 udfærdiges kongelig Bevilling til Navneforandring gratis for saadanne Personer, hvis hidtilværende Familienavn ved sin altfor store Hyppighed medfører kendelig Ulempe for dem selv og deres Medborgere.

§ 19. Paa Færøerne kan, hvis Faderens eller for uægte Børns Vedkommende Moderens Navn ender paa -sen, den, der vælger et Barns Fornavn i Daaben, samtidig optage som nyt Familienavn et Navn, der i daglig Omtale er knyttet til hans Fornavn, eller et Stednavn, der betegner hans eget eller nogen af hans Forfædres Bosted. Dog kan man ikke ad denne Vej optage et Familienavn, der i Forvejen bæres af en anden Slægt i samme Præstegæld.

Det saaledes valgte Familienavn skal i Fremtiden gives alle yngre Søskende af den døbte. Ligeledes skal det ved Tilføjelse i Embedsbogen overføres paa alle ældre Søskende; hvis disse ere over 18 Aar, udkræves dog deres eget Samtykke hertil.

I øvrigt kan nærværende Lov ved kongelig Anordning sættes i Kraft for Færøerne med de nødvendige Lempelser efter stedlige Forhold.

§ 20. Nærværende Lov træder i Kraft 4 Maaneder efter dens Kundgørelse i Lovtidenden.

Forslag til Lovens Revision skal fremsættes senest for den ordentlige Rigsdagssamling 1914.

Liste

over

en Del af de i Betænkningen nævnte

danske Tilnavne og Familienavne.

For Falster og Laaland henvises til de særskilte Lister S. 50 og S. 57. Standsnavne og -sen-Navne ere kun medtagne i stærkt begrænset Omfang; de fleste Landsby- og Gaardnavne ere forbigaaede.

De Navne, der kun omtales som faste Familienavne, ere mærkede *; de, der ikke omtales som brugte senere end i Middelalderen, ere mærkede †.

Ex, L, (..).
2/. /..

